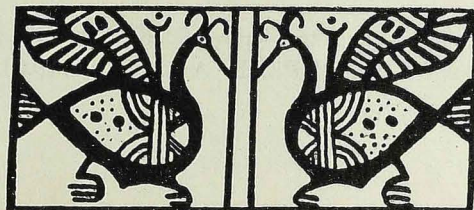

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΠΥΘ. ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ, ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ, ΣΤΕΦ.
ΤΗΛΙΚΙΔΗΣ, ΘΕΟΔ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ, ΟΜΗ-
ΡΟΣ ΗΡ. ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, ΜΑΙΡΗ ΜΑΥΡΕΔΑΚΗ,
ΤΖΟΥΛΙΑ ΛΑΡΑ, ΣΤΕΛΙΟΣ ΝΤΟΜΑΛΗΣ, Γ. ΣΑΝ-
ΤΗΣ, Γ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ, ΙΑΚ. ΚΥΘΡΕΩΤΗΣ,
Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

209

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
Υπεύθυνος εκδότης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Άνδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 65900

Ετησία συνδρομή	£1.500 μίλες
Ετησία συνδρομή διά βιβλιοθήκες, σχολεία, οργανισμούς	£3.000 μίλες
Ετησία συνδρομή εξωτερικού	300 δραχμές ή \$9 (δολάρια)
Τιμή Τεύχους	£0.300 μίλες
Τιμή διπλού τεύχους	£0.600 μίλες

Τά χειρόγραφα δέν έπιστρέφονται. Κλισέ και φωτογραφίες έπιστρέφονται.
100 άνάτυπα πρós 750 μίλες τή σελίδα πληρώνονται από τόν συγγραφέα στόν τυπογράφο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΠΥΘ. ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ: Μυστικοί Σταυροί	103
ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ: Τής σμίλης τά δοεαστικά	104
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΤΗΛΙΚΙΔΗΣ: "Αν μάς ρωτήσουνε..., Παράκληση	104
ΘΕΟΔ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ: "Η γένεση τής Κυπριολογικής έρευνας	105
ΟΜΗΡΟΣ: (μετ. "Ηρ. Άγγελίδης) "Ιλιάδος Γ'	109
ΜΑΙΡΗ ΜΑΥΡΕΔΑΚΗ: Ντουνόπασ, ό ρασοφόρος Χαΐνης	111
ΤΖΟΥΛΙΑ ΛΑΡΑ: Παρουσία, "Η αγάπη, Μόνο τά παιδιά	113
ΣΤΕΛΙΟΣ ΝΤΟΜΑΛΗΣ: Τό παράλογο	114
Γ. ΣΑΝΤΗΣ: Δύση "Άσπρα σπιτάκια, "Ανάσταση, Συμβολή	114

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Από τή δήλωση του Άρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Χρυσοστόμου —
ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ — Γιώργου Κιτρομηλίδη: Συνέντευξη με τήν ποιήτρια Μελισσάνθη — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Κ. Χρυσάνθη: Κρ. Άθανασούλη «Τό άνθρώπινο ζήτημα», Άντ. Δεκαβάλλε' «Άρμοι, καράβια, λύτρα», Χρ. Κουλούρη «Τά επίγεια» — Ιακ. Κυθρεώτη: "Ήρώς Λαμπίρη «Ταξίδια με τό Σάντα Μπάρμπαρα» — Γ. Χατζηκωστή: Κ. Μιχαηλίδη «Σωκρατική φιλοσοφία», Κ. Ε. Χατζηστεφάνου: «Τό 21 και τό σήμερα», «Δυό ποιήματα του Γ. Σεφέρη» — ΓΕΝΙΚΑ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ.

ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ: Κ. Χρυσάνθη: «Ο περιπαθής όδοιπόρος» (συνέχεια).

Α. Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ — ΚΥΠΡΟΛΕΟΝΤΑ

Η ΑΠΟΘΕΩΣΗ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

(Ίστορικό μυθιστόρημα από τήν πολιορκία και έξοδο
του Μεσολογγίου)

Τιμή £2,500

Υπεύθυνος κατά τόν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.

Τυπώθηκε στα Τυπογραφεΐα «ΘΕΟΠΡΕΣΣ» Λτδ., Τηλ. 44940 - 48883, Λευκωσία

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΗ'

ΦΕΒΡΑΡΗΣ 1978

ΑΡ. 209

ΜΥΣΤΙΚΟΙ ΣΤΑΥΡΟΙ

Καμιά μου αγάπη έρωτική δέν μου έχαριστη ζωντανή
Όλες νεκρές τις φίλησα στη μυστική τους κρήνη...
Μέσ' τὰ θαθεία μεσάνυχτα πού δέν γροικιέται ούτε φωνή
Και μᾶς τυλίγει μᾶς θαθείας ἀπελπισίας τὸ δίκτυ.

Κι' οἱ πόθοι ἀλύτρωτοι βουβοὶ καθὼς μαρτυρικὰ πουλιὰ
Ποὺ ἀπὸ τὴ δίψα ἐσθύσανε μιὰ νύκτα στὰ κλουδιὰ τους
Ἐυπνήσανε θρυλόλακες ἀπὸ θανάτων ἀγκαλιὰ,
Ἄλλοίμονο, γιὰ νὰ μὲ πνίξουν στὰ φιλιὰ τους.

Κουράστηκα μὲ τοὺς νεκροὺς νὰ ζῶ, νὰ τυρανιέμαι,
Νὰ ρεῦω δίχως λύτρωση καὶ μάταια νὰ ποθῶ.
Στὰ δλάνοικτὰ τους φέρετρα νὰ γέρνω νὰ κτυπιέμαι
Τις νύκτες τις ἀτέρμονες καὶ ζώντας ἔτσι νὰ χαθῶ...

Θέλω νὰ ζήσω τις χαρὲς πού δέν ἔχω γευτῆ,
Καὶ νὰ κερδίσω κάθε τι γιὰ μὲ πού ἦταν χαμένο
Θέλω μιὰ ἔξαλλη στιγμή πρὶν σβῶσω, σὰν κι' αὐτῆ,
Ἄπ' τῆς χαρᾶς τὸ κύπελλο νὰ πιῶ τὸ εὐωδιασμένο...

Μὰ ὅμως ποιά μοῖρα εὐφρόσυνη μπορεῖ νὰ ὑποσχεθῆ
Τέτοιο μεγάλο μήνυμα σὲ μᾶς τοὺς προδομένους;
Σὲ μᾶς πού ἡ ἄχαρη καρδιὰ καιρὸ ἔχει καρφωθῆ
Στοῦ μαρτυρίου τοὺς μυστικούς σταυροὺς τοὺς ματωμένους;

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ Ν. ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ

ΤΗΣ ΣΜΙΛΗΣ ΤΑ ΔΟΞΑΣΤΙΚΑ

«Στὸ Γλύπτη Βάσο Φαληρέα»

Στ' ἄφυχα ἡ Τέχνη μίλησε καὶ στῆς φυχῆς τὰ βάθη.
Κι ἀνθρώπου χέρι φτέρωσε. Μὲ τῆς ζωῆς τὸ νᾶμα,
καὶ μὲ τῆ ζέστα τῆς καρδιᾶς, παλμὸ ρυθμοῦ τὰ πλάθει,
τῆς σμίλης τὰ θεόπνευστα δοξαστικά κι ὦ θᾶμα,

τὸ μάρμαρο παίρνει πνοή, τὸ μέταλλο ἀνασαινει.
Γίνονται πνεῦμα, σάρκα, ἀνθός, μνήμη τῆς ἱστορίας.
Κι ὑψώνονται περὶφανα στὴ Γῆ τὴν τιμημένη,
γὰ σημαδεύουν τοὺς καιροὺς στὸ φῶς τῆς ἁρμονίας.

Τὸν τόπο ποὺ γεννήθηκε δὲν ἀπαρνιέται ἡ Τέχνη.
Εὐλογημένη ἀπ' τῶν Θεῶν τὴν πλουτοφόρα χάρη.
Δόξα στὴ Χώρα, καὶ τιμὴ στὸν ἄξιο Καλλιτέχνη,
ποὺ ζωντανεὺει τὸ χαλκὸ καὶ τὸ ψυχρὸ λιθάρι.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΑΝ ΜΑΣ ΡΩΤΗΣΟΥΝΕ...

Σὲ τοῦτες τὶς ὑποψίες ζωῆς,
—Τὰ σκελετωμένα Κυπριστόπουλα, —
Ποὺ τὰ γυμνά πόδια τοὺς δάλτωσαν στὴ λάσπη
Τῶν παλιῶν ἀντίσκηνων τοῦ Τσιακιλερό,
Κι' ὁ παρθένος λογισμὸς τοὺς δάλτωσε στὴν καταχνιὰ
Τῆς ἀπορίας,
Τί θ' ἀποκρεθοῦμ' ἐμεῖς,
Ἄν μᾶς ρωτήσουνε
—«Γιατί;»

ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ

Κύριε...
Τούτη τὴν Κυριακή,
Τὴν πρώτη τοῦ παραλογισμοῦ στὴν Κύπρο,
Παρακαλῶ ΣΕ γ' ἀρνηθεῖς τ' «Ἄγια»
Ποὺ θὰ σοῦ προσφέρουν στοὺς Ναοὺς Σου.
Τί κεῖνα δὲ θά ᾔναι
«Τὰ Σὰ ἐκ τῶν Σῶν»
Μονάχα θά ᾔναι
Τὸ σῶμα κ' αἷμα τῶν μικρῶν Χερουβεῖμ,
Ποὺ πέθαναν δίχως γὰ μάθουν
Τὸ φταιξιμὸ τους.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΤΗΛΙΚΙΔΗΣ

Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς κυπριολογικῆς ἔρευνας ἀποτελεῖ ἀπώτερη συνάρτηση μιᾶς σειρᾶς ἐξελιξέων τοῦ εὐρωπαϊκοῦ διαφωτισμοῦ μέσα στὸν ΙΘ' αἰῶνα. Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς ἤδη τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ ὁ διαφωτισμὸς διχάζεται πρὸς διάφορες κατευθύνσεις, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες ξεχωρίζουμε αὐτὴ πού ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸ θετικωπειστημονικὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, καὶ ἐκείνη πού πηγάζει ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ ρωμαντικοῦ πνεύματος, πού δίνει λαβὴν στὴν κίνηση τοῦ ἱστορισμοῦ. Ὁ ΙΘ' αἰῶνας συνθέτει τὴν κατ' ἐξοχὴν περίοδο συστηματοποιήσεως τῶν ἱστοριοφιλολογικῶν ἐρευνῶν, μέσα στὰ πλαίσια τῶν ὁποίων ἐντάσσεται ἡ γέννηση τῆς Κυπριολογίας σὰν τοπικοῦ κλάδου ἱστοριοφιλολογικῆς ἔρευνας. Χρονικὰ ἡ θεμελίωση τοῦ τοπικοῦ αὐτοῦ κλάδου τοποθετεῖται μέσα στὴ δευτέρα πεντηκονταετία τοῦ ΙΘ' αἰῶνα. Βασικὴ ἰδιομορφία τῆς Κυπριολογίας παρουσιάζει τὸ γεγονός ὅτι ἡ γενετικὴ ἀφετηρία τῆς εἶναι δυαδική, γιατί συναρτᾶται καὶ μὲ τὶς δυὸ γενικώτερες κατευθύνσεις τῶν ἱστοριοφιλολογικῶν ἐρευνῶν πού ὑπεδείξαμε, τὴ θετικιστικὴ καὶ τὴ ρωμαντικὴ.

Πρὸς τὸ πρῶτο ρεῦμα ἡ Κυπριολογία συναρτᾶται διὰ μέσου τῶν ἀρχαίων ἀναδιφῆσεων καὶ ἱστορικῶν ἐρευνῶν τοῦ Louis de Mas Latrie, πού ἀνήκει στὸν ἱστοριοδιφικὸ κύκλο τῆς École des Chartes, ἐνὸς ἰδρύματος πού ἐπρογραμματίισε πάνω σὲ νέες βάσεις τὴ συστηματικὴ ἀναδίφηση τῆς γαλλικῆς ἱστορίας μέσα ἀπὸ τὶς ἀρχαίαιες πηγές, μὲ σκοπὸ νὰ ἀνασυνθέσῃ τὴν ἔθνικὴ ἱστορία σύμφωνα μὲ τὶς νέες μεθόδους πού ἐκαλλιέργησε ἡ πρῶτη ἱστορικὴ σχολὴ τῆς Γοττίγγης καὶ ἐ συστηματοποίησε ὁ Ranke. Βασικὴ ἀρχὴ τῆς νέας ἱστοριογραφικῆς μεθόδου εἶναι ἡ ἐγκατάλειψη τῆς ἀμάρτυρης ἱστοριογραφίας καὶ τῆς ἀποκλειστικῆς ἐξαρτήσεως ἀπὸ τὶς ἀφηγηματικὲς πηγές. Ἡ νέα ἱστοριογραφία θεμελιώνεται πάνω σὲ πηγές πού τεκμηριώνουν τὸν ἔθνολογικὸ, οἰκονομικὸ, κοινωνικὸ καὶ πνευματικὸ βίον. Μιὰ τέτοια πλατεῖα ἀντίληψη τῆς ἱστορίας συνεπάγεται ἀνάλογη διεύρυνση τῆς τεκμηριώσεως καὶ ἐφ' ὅσον ἡ τεκμηρίωση αὐτὴ εἶναι ἀγνωστὴ καὶ λαθάνουσα, ἀποτελεῖ ἔργο τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης νὰ τὴν ἀποκαλύψῃ καὶ νὰ τὴν ἐκδώσῃ κριτικὰ γιὰ νὰ καταστήσῃ δυνατὴ μιὰ ὅσο γίνεται ἐπιστημονικὰ τεκμηριωμένη σύνθεση τῆς ἔθνικῆς ἱστορίας. Ἀπὸ τὴν ἀντίληψη αὐτὴ ἀπορρέουν οἱ μεγάλες ἐκδοτικὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ ΙΘ' αἰῶνα πού συνεχίζονται μέχρι σήμερα, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες προέχουν ἡ γερμανικὴ σειρά τῶν Monumenta Germaniae Historica καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ γαλλικὴ τῶν Documents inédits sur l'histoire de France, τὴν κύρια εὐθύνη γιὰ τὴν ἑποία ὑπέτεχε ἡ École des Chartes, στὰ ἰδρυτικὰ ἐπιστημονικὰ στελέχη τῆς ὁποίας συγκαταλεγόταν ὁ Mas Latrie. Ὡς σημειωθῆ ὅτι στὴν σειρά αὐτὴ περιελήφθησαν τρεῖς τόμοι πηγῶν τῆς κυπριακῆς ἱστορίας, δυὸ ἀπὸ τοὺς ὁποίους περιέχουν τὶς ἰταλικὲς χρονογραφίες τῶν Amadi, Strambaldi καὶ Florio Bustron, καὶ ἓνας πού περιέχει ἀνέκδοτο ἀρχαιολογικὸ ὄλικον ἀναφερόμενον στὴν περίοδο τῆς Φραγκοκρατίας. Σημαντικὸ ὅμως ἀρχαιολογικὸ ὄλικον πού καλύπτει ὅλην τὴν περίοδο τῆς Φραγκοκρατίας περιλαμβάνεται στοὺς Β' καὶ Γ' τόμο τῆς ἱστορίας τῆς Κύπρου πού ἐπεχείρησε νὰ συγγράψῃ ὁ Mas Latrie (1852, 1855). Τὴν τελικὴ σύνθεση τῆς μεσαιωνικῆς περιόδου, πού ὁ ἴδιος ἐσχεδίασε νὰ συντάξῃ βάσει τῆς ὀγκώδους τεκμηριώσεως πού συνέλεξε, δὲν ἐπεράτωσε παρὰ μόνον μέχρι τοῦ ἔτους 1291.

Ἡ θεμελίωση τῆς κυπριολογικῆς ἔρευνας πού συνεπήγοντο οἱ ἐργασίες τοῦ Mas Latrie εἶχε μεθοδολογικὰ κριτήρια πού ἀπέρρεαν ἀπὸ τὶς θετικιστικὲς κατευθύνσεις τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστοριογραφίας. Τὸ δεύτερο σκέλος τῆς κυπριολογικῆς ἔρευνας ἐθεμελιώθη πάνω σὲ ἐντελῶς διαφορετικὲς μεθοδολογικὲς βάσεις πού διεμορφώθησαν μέσα στὰ πλαίσια τῆς ρωμαντικῆς κινήσεως. Κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ ρωμαντικοῦ

πνεύματος ή ευρωπαϊκή ιστοριογραφία στρέφεται πρὸς τὴ συνειδητοποίηση τοῦ ἐθνικοῦ παρελθόντος διὰ μέσου τῆς μελέτης τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν θεσμῶν τοῦ ἐθνικοῦ συνόλου. Ἐξοχο παράδειγμα τῆς κατευθύνσεως αὐτῆς παρέχουν οἱ ἐργασίες τοῦ Jacob Grimm, ἐνὸς ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους φιλόλογους τῆς ἐποχῆς του, ποὺ διὰ μέσου τῆς φιλολογικῆς καὶ λαογραφικῆς ἀναδιφήσεως τῆς γερμανικῆς ἀρχαιότητος θεμελιώνει κατὰ μεγάλο μέρος τὴν ιστορικὴν ὑπόστασιν τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ. Πρὸς τὴ μεθοδολογικὴ αὐτὴ προσέγγισιν ἡ κυπριολογικὴ ἔρευνα συναρτᾶται διὰ μέσου τῆς μνημειώδους γιὰ τὴν ἐποχὴ τῆς συλλεκτικῆς προσπάθειας καὶ φιλολογικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ κυπριακοῦ γλωσσικοῦ, λαογραφικοῦ καὶ ἄλλου μνημειακοῦ ὕλικου ἀπὸ τὸν ἑλληνα φιλόλογο Ἀθανάσιο Σακελλάριον. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν προσπαθειῶν αὐτῶν ἐνεσωματώθησαν στὸ δίτομο ἔργον τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον **Τὰ Κυπριακά**, ποὺ ἐξεδόθη σὲ δευτέρῃ συμπληρωμένῃ ἔκδοσιν στὰ 1890—1891. Τὸ δεύτερον αὐτὸ σκέλος τῆς κυπριολογικῆς ἔρευνας διαφοροποιεῖται ριζικὰ ἀπὸ τὶς ἔρευνες τοῦ Mas Latrie κατὰ τὴ φύσιν τοῦ περιεχομένου. Ἐνῶ οἱ ἐργασίες τοῦ τελευταίου τεκμηριῶνουν τὴν ἱστορίαν μιᾶς περιόδου κατὰ τὴν ἵστίαν ἢ γηγενῆς πληθυσμοῦ δὲν διαδραματίζει πρακτικὰ κανένα πολιτικὸν ρόλον, οἱ ἐργασίες τοῦ Σακελλάριου θεμελιώνουν τὴν ἐθνολογικὴν καὶ πνευματικὴν ὑπόστασιν τοῦ λαοῦ, ποὺ οἱ διαδοχικῆς καὶ συνεχεῖς ξένες κυριαρχίαι τῆς νήσου ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ IB' αἰῶνα καὶ ἐδῶθε κρατοῦσαν στὸ περιθώριον. Μποροῦμε νὰ προβοῦμε στὸν εὐστοχο παραλληλισμὸν τοῦ ἔργου καὶ τῶν στόχων τοῦ Σακελλάριου πρὸς τὴ μνημειώδη σύνθεσιν τοῦ γερμανοῦ ιστορικοῦ Gustav Freytag, ὑπὸ τὸν τίτλον **Πίνακες τοῦ γερμανικοῦ παρελθόντος**, ὅπου ὁ μελετητὴς αὐτός, ἀντιμετωπίζοντας τὴν ἔλλειψιν ἐνοποιημένων πολιτικῶν θεσμῶν, ἀνεζήτησε τὴν ἐνότητα τοῦ γερμανικοῦ ιστορικοῦ βίου στοὺς θεσμοὺς καὶ στὸν λαϊκὸν πολιτισμὸν τῆς πατρίδας του.

Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι ἡ εἰδολογικὴ ἀφετηρία τῆς κυπριολογικῆς ἔρευνας δὲν εἶναι μοναδική, μὰ δυαδική, καὶ ὅτι συναρτᾶται πρὸς μεγάλα ρεύματα καὶ μεθοδολογικῆς κατευθύνσεως τῆς ιστορικοφιλολογικῆς ἐπιστήμης τοῦ ΙΘ' αἰῶνα. Στὴν ἀφετηρία αὐτὴ διαπιστώνουμε μιὰ ἰδιομορφίαν ποὺ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι φυσικὴ, ἂν ἐπρόκειτο γιὰ ἓνα εὐρωπαϊκὸν τοπικὸν χῶρον, μὰ ποὺ ἐνέχει βαθύτερη σημασίαν στὴν περίπτωσιν τῆς Κύπρου, γι' αὐτὸ καὶ ἀξίζει νὰ ἀναφερθῆι στοὺς κοινωνικοἰστορικοὺς τῆς συσχετισμοῦς. Κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς συνειδητοποιήσεως τῆς σάν ἱστορικοῦ χώρου ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴν καὶ ἑλληνικὴν ἐπιστήμην ἡ Κύπρος θρίσκειται ἄμεσα ἐμπλεγμένη μέσῃ στὴ διεθνῆ προβληματικὴν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος καὶ ἐθνικὰ συνδεδεμένη μετὰ τὶς τύχαι καὶ τὴν ἐπιβίωσιν τοῦ νέου ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἡ προβληματικὴ αὐτὴ, ποὺ παρῆγε τὰ ἐξωτερικὰ πλαίσια τῆς γένεσης καὶ ἀνάπτυξης τῆς κυπριολογικῆς ἔρευνας, εἶχε σάν ὁμολογίαν τῆς αὐτὸ ποὺ μπορούμε νὰ χαρακτηρίσουμε σάν ἐσωτερικὴν προβληματικὴν τῆς κυπριακῆς ἱστορίας, ποὺ συνίστατο στὴν ἐξῆς ἰδιομορφίαν: διαχρονικὴ ἐνότητα τοῦ ἐθνολογικοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ λαοῦ τῆς νήσου, ἀλλὰ διαχρονικὴ ποικιλομορφία τῆς πολιτικῆς ἱστορίας. Ἐνῶ δηλαδὴ ἡ κυπριακὴ ἱστορία παρουσιάζει συχνὰς ἐναλλαγὰς πολιτικῶν καθεστώτων καὶ μάλιστα ἐθνικὰ καὶ πολιτιστικὰ ἑτερογενῶν, τὸ ἐθνολογικὸν ὑπόστρωμα, δηλαδὴ ὁ λαὸς ποὺ ἱστορικὰ ἐπανδρῶνει τὸν κυπριακὸν χῶρον, παραμένει ἀξιοσημεῖωτα σταθερὸ ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν μέχρι σήμερον. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ χαρακτηρίζουμε σάν ἐνότητα καὶ ποικιλομορφίαν τῆς κυπριακῆς ἱστορίας. Παρατηροῦμε ἐπὶ πλέον ὅτι τὴ διαχρονικὴ ἐνότητα τῆς κυπριακῆς ἱστορίας διασφαλίζει ἀπὸ τὴ μυκηναϊκὴ ἐποχὴ μέχρι σήμερον τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖον, ποὺ ἐπεβλήθη μέσα στὸν νησιωτικὸν αὐτὸν χῶρον ὄχι μόνον δημογραφικὰ, μὰ καὶ πολιτιστικὰ. Οἱ δύο αὐτὲς προβληματικῆς μᾶς παρέχουν τὰ στοιχεῖα ποὺ ἐρμηνεύουν ὄχι μόνον τὴ δυαδικὴν καταγωγὴν τῆς κυπριολογικῆς ἔρευνας, μὰ καὶ τὴ φύσιν τοῦ κάθε ἐνὸς ἀπὸ τὰ δύο σκέλη πάνω στὰ ὅποια θεμελιώθηκε ἡ ἔρευνα αὐτή.

Ἐφ' ὅσον ὁ κυπριακὸς χώρος ἀποτελοῦσε συστατικὸ περιεχόμενον τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, ἡ εὐρωπαϊκὴ προσέγγιση τοῦ χώρου αὐτοῦ ἦταν ἀναπόφευκτα πολιτικὴ. Ἐτίθετο δηλαδὴ θέμα πολιτικοῦ μέλλοντος τῆς νήσου σὲ περίπτωσιν διαδοχῆς τοῦ ὀθωμανικοῦ καθεστώτος. Ἔτσι ἡ εὐρωπαϊκὴ πολιτικὴ ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος παρῆχε προσδιοριστικὰ πλαίσια μιᾶς ἐνδεχόμενης προσέγγισιν τοῦ κυπριακοῦ χώρου ἀπὸ ἄποψιν ἱστορικὴν. Δὲν μᾶς ξενίζει ἐπιμένως ὅτι ἡ προσέγγισιν τοῦ Mas Latrie ἦταν πολιτικοῖστορικὴ. Ὁ χαλκέντερος αὐτὸς ἱστοριοδίφης ἀνεδίφησε τὸ κυπριακὸ παρελθὸν στὶς πολιτικὰς του μορφὰς, δίνοντας λίγη ἢ καθόλου σημασίαν στὴν ἐσωτερικὴ ἱστορία. Ἐνδίδοντας στὶς ἐθνικὰς του προτιμήσεις ἐπεχείρησε, γιὰ νὰ χρησιμοποίησιν τὴν ἔκφρασιν τοῦ Michelet, τὴν «ἀνάστασιν» τοῦ φραγκικοῦ πολιτικοῦ παρελθόντος στὴν Κύπρον, πράγμα πού διεκπεραίωσε ἐπιτυχῶς, ὅπως ἀποδεικνύουν οἱ ἐπὶ μέρους ἐργασίαι του καὶ ἡ ὀγκώδης τεκμηρίωσιν πού ἔφερε γιὰ πρώτη φορά σὲ φῶς ἀπὸ τὴν ἀναδίφηση διαφόρων εὐρωπαϊκῶν ἀρχείων. Ἡ βαθειὰ ἀρχαιολογικὴ πολυμάθεια καὶ ἡ λεγμένη παρουσίασιν τῆς τεκμηρίωσιν, ἀπὸ τὰ καλύτερα δείγματα ἱστοριοδιφικῆς ἐρεύνης τῆς ἐποχῆς, δίκαια ἀναδεικνύουν τὸν Mas Latrie ὡς θεμελιωτὴ τῆς κυπριολογικῆς ἔρευνας ὡς πρὸς τὸ σκέλος τῆς πολιτικῆς ἱστορίας. Ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴν σκοπιὰ καὶ κάτω ἀπὸ τοὺς ἐθνοπολιτικὸς ὅρους διεξαγωγῆς τῆς ἐρεύνης του ὁ Mas Latrie δὲν ἔδωσε καθόλου προσοχὴν στὸ ἐθνολογικὸ ὑπόβαθρον τῆς κυπριακῆς ἱστορίας. Ἀντίθετα, σ' αὐτὸ τὸ ὑπόβαθρον συνεκέντρωσε τὴν προσοχὴν του ὁ θεμελιωτὴς τοῦ δευτέρου σκέλους τῆς κυπριολογικῆς ἔρευνας, ὁ Ἀθανάσιος Σακελλάριος.

Στὸ ἐπίκεντρο τῶν ἐρευνῶν τοῦ Σακελλάριου εἶναι, ὅπως εἶδαμε, ἡ γλῶσσα καὶ ἡ λαογραφία τῆς Κύπρου τεκμηριωμένη στὴ μορφή ζωντανῶν μνημείων τοῦ λόγου ἀντλούμενων ἐπιτόπια καὶ ἄμεσα ἀπὸ τὴν προφορικὴν παράδοσιν τοῦ λαοῦ. Ἡ τεκμηρίωσιν αὐτὴ πλαισιώνεται μὲ μιὰ σύνθεσιν τῆς γεωγραφίας καὶ ἱστορίας τῆς νήσου, ὅπου χαρακτηριστικὰ δίνεται ἔμφασιν στὴν κλασσικὴ ἀρχαιότητα, πράγμα πού ἀποσκοπεῖ στὴ σύνδεσιν τοῦ ἀρχαίου θίου μὲ τὸν νεώτερον. Ἐδῶ διαπιστώνουμε τὴ συνειδητὴ ἢ ὑποσυνειδητὴ μεθοδολογία τοῦ Σακελλάριου, πού τείνει νὰ καταδείξῃ τὴν ἱστορικὴν ἐνότητα καὶ ἐθνικὴν ὑπόστασιν τοῦ Κυπριακοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ συνέχεια τοῦ ἱστορικοῦ θίου δὲν μπορεῖ νὰ τεκμηριωθῇ διὰ μέσου τῆς πολιτικῆς ἱστορίας, πού ἐκφράζεται ἀπὸ σειράν ἑτερογενῶν πολιτικῶν καθεστώτων, ὁ Σακελλάριος καταφεύγει στὸ ἐθνολογικὸ ὑπόστρωμα τῆς κυπριακῆς ἱστορίας, στὸ πεδίο δηλαδὴ πού παρέχεται δυνατότης διαχαράξεως τῆς διαχρονικῆς ἐνότητος τοῦ κυπριακοῦ ἑλληνισμοῦ. Αὐτὴ ἡ μεθοδολογία, ἂς μὴ λησμονοῦμε, ἀκολουθήθηκε στὸν μητροπολιτικὸ ἑλληνικὸν χώρον, ὅπου τὸ ἴδιον φαινόμενο τῆς διασπάσεως τῆς διαχρονικῆς ἐνότητος καὶ ἡ κατὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα ὑπαγωγὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ ὑπὸ ξένες κυριαρχίας ἔδωσε ἀφορμὴν στὴ διαμφισδότησιν τῆς νομιμότητος τῆς ἐθνικῆς ὑποστάσεως. Ἡ διαμφισδότησιν αὐτὴ εἶχε ἐπίσης πολιτικὸ ὑπόβαθρον, γιὰ τὴ θεωρία τοῦ Fallmerayer, στὴν προκειμένην περίπτωσιν, ἐξυπηρετοῦσε τὴ συντηρητικὴν πολιτικὴν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τῆς κινήσεως πολιτικῆς χειραφετήσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνοτήτων.

Ὡστε στὶς δύο αὐτὰς προσεγγίσεις καὶ πραγματεύσεις τῆς κυπριακῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος, τῆς μιᾶς πολιτικοῖστορικῆς, τῆς ἄλλης φιλολογικοῖστορικῆς, ἔχουμε τὰ δύο σκέλη θεμελιώσεως τῆς κυπριολογικῆς ἔρευνας, μὰ ταυτόχρονα καὶ δύο ἐκδηλώσεις συνειδητὰ ἢ ὑποσυνειδητὰ ἐπενεργοῦντος ἑτεραρχικοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ ἀντικειμένου, τῶν κατευθύνσεων καὶ τῶν μεθόδων ἐρεύνης, φαινόμενο πού ἐν συνεχείᾳ ἐξιχνίασε συστηματικὰ ἢ ἐπεξεργασίαν ἀπὸ τὸν Karl Mannheim τῆς κοινωνιολογίας τῆς γνώσεως. Ἀπομένει νὰ ἐξετάσομε κατὰ πόσον ἡ διαφοροποίησιν τῶν σκοπῶν καὶ μεθόδων στὰ δύο σκέλη θεμελιώσεως τῆς κυπριολογικῆς ἔρευνας συνεπάγεται ἀντιφατικὰ ἐπιτεύγματα καὶ ἀμοιβαία ἀναιρετικὸν συσχετισμὸν τῶν δύο συμβολῶν.

Στό καθαρά πραγματικό μέρος είναι φανερό ότι οι δύο θεμελιωτικές συμβολές πραγματεύθηκαν διαφορετικές πλευρές της κυπριακής ιστορικής πραγματικότητας, ή πρώτη ένα τομέα της εξωτερικής, ή δεύτερη βασικές πλευρές της εσωτερικής ιστορίας. Τόσο ή πολιτικά διασπασμένη ενότητα της κυπριακής ιστορίας, όσο και ή εθνολογικά και πολιτιστικά αδιάσπαστη συνέχεια της είναι αντικειμενικές πραγματικότητες και τὰ μόνα περιθώρια κριτικής που προσφέρονται αφορούν τή μεθοδολογική ή μη αρτιότητα των δυο συμβολών. Μιά τέτοια μεθοδολογική αρτιότητα, πρέπει να λεχθῆ, δὲν ἀμφισβητείται για καμιά ἀπ' αὐτές, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τις συνθήκες, δυνατότητες, και ποιοτικά κριτήρια της ἐποχῆς που οἱ ἔρευνοι διεξήχθησαν. Αὐτὸ ἀποδεικνύεται τρανὰ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι, παρὰ τὸ πέρασμα αἰῶνος, τόσο οἱ ἐργασίες τοῦ Mas Latrie ὅσο και ἐκείνες τοῦ Σακελλάριου εξακολουθοῦν νὰ παραμένουν ἀπαραίτητα βοηθήματα της κυπριολογικής ἔρευνας. Ἡ οὐσιαστική διαφοροποίηση των δυο ἔργων περιορίζεται ποικιλοτρόπως σὲ σημεία ἐμφάσεως και κυρίως στοὺς στόχους, συνειδητοὺς ἢ ὑποσυνειδητοὺς, που τὸ κάθε ἕνα προσέφερε τή δυνατότητα νὰ ἐξυπηρετηθοῦν, παράλληλα μὲ τὴν καθαρὴ ἐπίδιωξη της γνώσεως. Χαρακτηριστικὰ παρατηροῦμε ὅτι ἡ μετέπειτα ἐξέλιξη της κυπριολογικής ἔρευνας, συμπεριλαμβανομένης της παράλληλα συστηματοποιηθείσης κυπριακής ἀρχαιολογίας, δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη των ἀξιολογικῶν τάσεων των δυο θεμελιωτικῶν συμβολῶν που ἐξετάσαμε. Στὴν πορεία της ἔκτοτε ἀναπτυσσόμενης και συστηματοποιούμενης Κυπριολογίας συγαντοῦμε παρεπιπίπτουσες ἐκδηλώσεις ἐξωεπιστημονικῶν ἐπεμβάσεων, που αὐτὲς καθ' ἑαυτὲς ἔχουν τὴν τεκμηριωτικὴ τους σημασία ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι κατοπτρίζουν ἱστορικές καταστάσεις ἐπηρεάζουσες ἄμεσα τὴν ἱστορικὴ πορεία τοῦ ἐνδιαφερομένου λαοῦ. Τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι ἀσύνθητες στὴν παγκόσμια ἱστοριογραφία και μπορούμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι ἐμφανίζεται πὸ ἐκδηλα στὴν ἐποχὴ μας των μεγάλων συγκρουομένων ἰδεολογιῶν και φυλετικοεθνικῶν προστριβῶν. Εἶναι δεκτὸ σήμερα στὴν ἱστορικὴ θεωρία ὅτι αὐτὸ που χαρακτηρίζεται ὡς ἱστοριογραφικὴ πράξη (opération historique) περιέχει, ἂν ὄχι ἐμφανεῖς και συνειδητές, λαθάνουσες και ὑποσυνειδητές ὑποκειμενικότητες, που ἐκφράζουν τὴν κοινωνική, ἐθνική, ἰδεολογική, ἀλλὰ και ἀξιολογικὴ τοποθέτηση τοῦ ἱστορικοῦ. Πέρα ἀπ' αὐτὲς τις ὑποκειμενικότητες, που συνιστοῦν τὸν ἱστορικὸ σχετικισμό, ὑπάρχει ἡ καθαρὴ ἱστοριογραφικὴ πράξη, που, ἐπεξεργαζόμενη τὴ μεθοδολογία της βάσει κριτηρίων ὅσο γίνεται ἐπιστημονικῶν, ἐπεμβαίνει ὡς ὁ ἀντικειμενικὸς παράγων σὲ μιὰ διηγητικὴ διαδικασία ὑπερβάσεως τοῦ ἱστορικοῦ σχετικισμοῦ.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ

ΟΜΗΡΟΣ

ΙΛΙΑΔΟΣ Γ'

στ. 171—244

Σ' αὐτὸν ἢ Ἑλένη ἀπάντησε ἢ ὑπέροχη γυναῖκα:
 καὶ σεβασμὸ νιώθω γιὰ σέ, μὰ καὶ ντροπὴ μεγάλη
 ὁ θάνατος γὰ μ' εὔρισκε καλύτερο θὲ νᾶταν,
 ὅταν τὸ σπῖτι ἀφήνοντας, τίς ποθητὲς μου φίλες
 καὶ τῇ γλυκεῖα τὴν κόρη μου τό γιό σου ἀκολουθοῦσα.
 Μὰ ἄχ! δὲ γίγαν, καὶ γι' αὐτὸ μέσα στὰ δάκρυα λειώνω.
 Καὶ τώρα ἐτοῦτο θὰ σοῦ πῶ, πού ἐπιθυμεῖς γὰ μάθης:
 Αὐτὸς εἶν' ὁ Ἄγαμέμνωνας, ὁ δυνατὸς ἀφέντης,
 μαζί καὶ δίκιος βασιλιάς κι ἄξιο παλληκάρι,
 ἀντράδερφος τῆς ἄμοιρης σ' εὐτυχισμένες μέρες.
 Εἶπε κι ὁ γέρο Πρίαμος τὰ λόγια ἐτοῦτα λέει:
 Ἐδλογημένε ἀπ' τοὺς θεοῦς, Ἄτρεϊδῆ εὐτυχισμένε·
 πολλοὶ Ἀχαιοὶ σ' ἀκολουθοῦν, καλότυχέ μου, ἀλήθεια.
 Κάποτε στὴν πολυάμπελῃ πῆγα κι ἐγὼ Φρυγία
 κι ἄντρες πολλοὺς ἐκεῖ ἔδα ἐγὼ μὲ τὰ γοργὰ ἄλογά τους
 τοῦ Ὀτρέα ὑποταχτικούς καὶ τοῦ θεϊκοῦ Μυγδόνου,
 πού στρατοπέδευαν κοντὰ στοῦ Σαγγαρίου τίς ὄχθες·
 γιὰτ' εἶχα πάει δοθηθὸς κι ἔσμιξα ἐγὼ μαζί τους,
 τῇ μέρα πού οἱ πολεμικὲς ἤρθανε οἱ Ἀμαζόνες,
 μὰ οἱ γοργόφθαλμοὶ Ἀχαιοὶ σὰν πιὸ πολλοὶ θὲ νᾶταν.
 Τὸν Ὀδυσσεά δλέποντας ρωτᾷε πάλι ὁ γέρος:
 "Ἐλα καὶ τοῦτον λέγε μου, κόρη μου, σὰν ποιὸς νᾶναι·
 πιὸ χαμηλὸς στ' ἀνάστημα ἀπ' τὸν Ἄτρεϊδῆν εἶναι,
 μὰ τὸν θαυμάζεις, σὰν κοιτᾷς τ' ἄξια πλατιά του στήθη·
 τὰ ὄπλα του κάτω στὴ γῆ τὴν πλουτοδότρα μένουν,
 μὰ μέσ' στίς τάξεις τῶν ἀντρῶν κινεῖται σὰν κριάρι.
 Κριάρι μὲ πυκνὸ μαλλὶ μοιάζει στ' ἀλήθεια ἐτοῦτος,
 πού σὸ κοπάδι τῶν λευκῶν προσβάτων γυροφέρει.
 Κι ἢ Ἑλένη τότε τοῦ ἀπαντᾷ τοῦ Δία ἢ θυγατέρα:
 Γιὸς τοῦ Λαέρτη εἶν' αὐτός, τὸ πιὸ σοφὸ κεφάλι,
 πού σὸ νησί γεννήθηκε τῆς ἄγονης Ἰθάκης,
 ὁ Ὀδυσσεάς· πάμπολλους δόλους κι ἀπάτες ξέρει
 κι ὁ νοῦς του σκέψεις πάνσοφες κάθε στιγμὴ γεννάει.
 Κι ὁ συνετὸς Ἀγθήγοράς τότε ἀπαντᾷ καὶ λέει:
 Σωστὰ τὰ λόγια ὅσα μᾶς λὲς κι ἀληθινὰ λογιοῦνται.
 Θυμᾶμαι, πρὶν τὸν πόλεμο μᾶς ἦρθ' ἐδῶ στὴν Τροία
 μαζί μὲ τὸν πολεμικὸ Μενέλαο, γιὰ νὰ φέρῃ
 γιὰ σένα κάποιο μῆνυμα· σὸ σπῖτι μου τοὺς πῆρα
 κι ἐκεῖ τοὺς φιλοξένησα καὶ καλοδέχτηκά τους,
 τί παλληκάρια ἦτανε καὶ τίς σοφὲς τους σκέψεις
 γνώρισα· μὰ ὅταν ἦρθανε στὴ σύναξη τῶν Τρώων,
 φάνταζε σὰν στεχόντουςαν ὁ βασιλιάς Μενέλαος,
 Κάθονταν, καὶ τὴν προσοχὴ τραβοῦσε ὁ Ὀδυσσεάς.

Κι όταν άρχισαν να μιλοῦν και σκέψεις ν' άραδιάζουν,
 ο βασιλιάς Μενέλαος με συντομία μιλοῦσε,
 λίγα μὰ ξάστερα· πολύλογος κι άνόητος δέν ήταν,
 ένω μπορούσε να ήτανε, σαν πιδ μικρός στα χρόνια.
 Μά κάθε πού ο πολύσοφος πετιόταν να μιλήση
 ο Όδυσσέας, έστεκε, χαμάλ στη γη τηρούσε
 άκίνητος, κι ούτε μπροστά τὸ σκήπτρο κι ούτε πίσω
 κινούσε, λές κι ότι ήτανε άπραγος κάποιος άντρας·
 παράξενο κι άνόητο μπορούσες να τον πάρης.
 Μά όταν άπ' τὰ στήθη του φωνή μεγάλη άφήκε
 και λόγια, πού με τες χειμερινές έμοιάζανε νιφάδες,
 κανέννας πιά άπ' τούς θνητούς να παραβγή μαζί του
 δε θα τολμούσε, κι όλοι μας με θαυμασμό τηρούμε
 ξεχνώντας πώς στεκόταν πριν, προτού τὸ στόμ' ανοίξη.
 Τόν Αϊάντα τώρα βλέποντας ρωτάει πάλι ο γέρος:
 Αὐτός ποιός νάναι, κόρη μου, ο δυνατός κι ο μέγας,
 πού όλους μαζί τούς ξεπερνά στ' άνάστημα, στους όμους;
 Κι ή Έλένη ή λυγερόκορμη άπάντησέ του και είπε:
 Εϊν' ο πελώριος Αϊάντας, τών Άχαιών καμάρι
 κι ο Ίδομενέας σαν θεός ανάμεσα στους Κρήτες
 παρέκει στέκει και μαζί όλ' οί άρχηγοί τριγύρω.
 Στο σπίτι μας πολλές φορές τον φίλειψε ο Μενέλαος,
 κάθε πού έρχότανε σ' έμās πέρ' από τὸ νησί του.
 Μά τώρα τούς γαργόφθαλμους Άργίτες όλους βλέπω,
 πού να γνωρίσω έγώ μπορώ και τ' όνομά τους ξερω·
 δυο άντρες μόνο δε μπορώ να βρω, πού βασιλιάδες
 λογιούνται, τον πολεμικό τον Κάστορα κι ακόμα
 τον Πολυδεύκη, στις γροθιές γερό, τούς αδερφούς μου,
 πού μάνα μιά μās γεννησε· από την Σπάρτην ίσως
 δέν άκλουθήσαν ως έδω, την τρισαριτωμένην,
 μέσα στα πλοία, πούσχιζαν τὰ γαλανά πελάγη,
 ή δέν τολμούν, αν ήρθανε, στη μάχη να ριχτούνε
 άπ' τις πολλές μου τις ντροπές και τὰ δικά μου αϊσχη.
 Έτσι είπε, μὰ τούς σκέπαζε από καιρό τὸ χόμα
 στη Σπάρτη μέσα, κάτω εκεί στην ποθητή πατρίδα.

Άπόδοση: ΗΡΑΚΛΗ ΑΓΓΕΛΙΔΗ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΝΙΟΥΝΟΠΑΠΑΣ, Ο ΡΑΣΟΦΟΡΟΣ ΧΑΪΝΗΣ

Τὸ ὄνομά του ἦταν Κωνσταντῖνος Ντουνάκης ἀλλὰ ἔμεινε στὴν ἱστορία καὶ τὸ θρύλο σὰν Ντουνόπαπας. Γεννήθηκε στὸ Πρόβαρμα τοῦ Ἀποκόρωνα τὸ 1778, ἐποχὴ τῆς σκλαβιάς, πού στὴν Κρήτη ἦταν πῶς μαύρη ἀπὸ τὴν ἄλλη Ἑλλάδα. Σὲ κάθε μεγάλο χωριὸ ἕνας Τούρκος φεουδάρχης ἀπομυζοῦσε τὸν μόχθο τῶν ἀγροτῶν, φοβέριζε καὶ σκότωνε μὲ τίς πιὸ ἀσήμενες ἀφορμές. Γενίτσαροι καὶ Ξεκουκώλωτοι τριγύριζαν καθαλλάρηδες, δέρανε, τρομοκρατοῦσαν καὶ ἐξευτέλιζαν τοὺς δύσμοιρους ραγιαδες. Ἡ οἰκογένειά του, πού καταγόταν ἀπὸ κλάδο τῆς ἱστορικῆς γενιᾶς τῶν Μουσούρων ὑπέφερε ὅσο κι οἱ ἄλλες ἀπὸ τοὺς χωροδεσπότες τοῦ Στύλου καὶ τοῦ Νιοῦ Χωριοῦ. Καταπατοῦν τὴν περιουσία της, προκαλοῦν τὸν ἴδιο γιατί τὸν φθογοῦν: Στὰ εἰκοσὶ του χρόνια εἶναι παλληκᾶρι ψηλό, στητό, ὁμορφο σὰν ἀρχάγγελος. Κινδυνεύει, γι' αὐτὸ ἀνεβαίνει στὰ βουνά. Εἶναι ἐκεῖ ὄλος ὁ ἀνθὸς τῆς νιότης σὲ ὁμάδες Χατῆνηδων (χατῆνης = ἀντάρτης, ἀνυπότακτος, λέξη τουρκικὴ. Ἀντίστοιχο μὲ τὸν κλέφτη τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδας). Ἡ ἀγανάκτηση γιὰ τὰ παθήματα τῶν χριστιανῶν ἔκανε τὸ αἷμα τους νὰ βράζει καὶ τίς νύχτες κατεβαίνανε στήνανε ἐνέδρες καὶ τιμωροῦσαν ἔποικους Τούρκους προσβάλανε χριστιανούς.

Μετὰ ἀπὸ λίγα χρόνια κατεβαίνει. Ἔχει ξεσπάσει οἰκογενειακὴ διαμάχη μετὰ τῶν Γενιτσαρῶν καὶ Σεραιλῆδων. Θέλει νὰ βοηθήσει τοὺς σκλαβωμένους ἀπὸ κοντά. Παντρεύεται καὶ χειροτονεῖται παπάς, γιὰ νὰ ἐμφυχῶνῃ καὶ νὰ παρηγορῇ τοὺς κατατρεγμένους. Εἶχε τὴν ἐλπίδα πὼς οἱ τύραννοι θὰ σέβονταν τὸ ράσο του καὶ δὲν θὰ τὸν καταδίωκαν. Μὰ ἡ καταπίεση γινόταν βαρύτερη καὶ οἱ ὠμότητες πλῆθαιναν. Θύματά τους δὲν ἦταν μόνο οἱ χριστιανοὶ ἀλλὰ καὶ ἡ μεγάλη μερίδα τῶν φιλήσυχων Τούρκων πού συνεργάζονταν καὶ συζοῦσαν ἀρμονικὰ μὲ τοὺς Ἑλληνας. Ἀκόμα καὶ τὴν Πύλη ἐξευτέλιζαν οἱ Κρητογενίτσαροι μὲ τὴν ἀνυπακοή τους καὶ πασάδες εἶχανε καθαιρέσει καὶ στείλει πίσω!

Τὸ 1812 ὁ Σουλτᾶνος ἔστειλε τὸν Χατζῆ Ὀσμάν Πασᾶ μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ τοὺς τιμωρήσῃ. Ποιοὶ θὰ τὸν βοηθοῦσαν, ὅμως; Ἐγινε τὸ πρωτάκουστο: Κάλεσε τοὺς πιὸ γενναίους Χατῆνηδες — Σήφακα, Μουτσογιάννη, Μανουσοσήφη, Σαρηδοσταμάτη, Πριγὸλη καὶ τὸν Ντουνόπαπα. Ἀρχίσανε τίς ἐκκαθαρίσεις ἀπὸ τίς δυτικὲς ἐπαρχίες τῶν Χανιωῶν. Πιάνανε τοὺς τοπικοὺς τυράννους καὶ τοὺς σκότωναν. Πολλοὺς κρεμάσανε στοὺς ἴδιους πλατάνους πού αὐτοὶ εἶχαν ἀπαγχοῖσει χριστιανούς. Ἀνάσανε ὁ σκλαβωμένος λαός. Εἶπανε τὸν πασᾶ Πνιγάρη καὶ παπα-Γιάννη, ὑποπευθῆσαν πὼς ἦταν μεταμφιεσμένοι χριστιανὸς πού ξεγέλασε τὸν σουλτᾶνο.

Οἱ τιμωροὶ περάσανε στὸν Ἀποκόρωνα καὶ μετὰ στὸ Ρέθυμνο. Ἡ ἐπιχείρηση δὲν ἦταν εὐκόλη. Οἱ Γενίτσαροι ἀντιστέκονταν, ὀχυρώνονταν σὲ πύργους, φεύγανε. Φτάσανε ἀπ' ἔξω ἀπ' τὸ Ἡράκλειο. Μὰ τὸ φωτεινὸ διάλειμμα στὴ σκλαβιά τῆς Κρήτης δὲν κράτησε πολὺ. Οἱ ἄλλοι Γενίτσαροι στείλανε δῶρα καὶ πεκέσια στὸν Πατιζάχ καὶ κατάφεραν νὰ ἀνακληθῇ ὁ Ὀσμάν, σὲ δυὸ χρόνια. Καὶ τότε ὅσοι εἶχανε μείνει γίνανε πολὺ σκληρότεροι. Ἐξαπολύσανε ἄγρια καταδίωξη κατὰ τῶν Χατῆνηδων. Μερικοὶ φύγαν ἔξω ἀπ' τὸ νησί, ὅπως οἱ Μανουσοσήφης καὶ Μουτσογιάννης, οἱ ἄλλοι ἀνέβηκαν ξανά στὰ λημέρια τους. Στους θρύλους ἔμειναν ἀρκετὰ κατορθώματά τους.

Κάποτε οἱ Γενίτσαροι σκόπευαν νὰ στήσουν ἐνέδρα — μὰ ἀπὸ τίς πολλὲς ἀνεπιτυχεῖς — στὸ Ντουνόπαπα καὶ τὸν Σαρηδοσταμάτη. Ἐνα μικρὸ κοριτσάκι ἀνύποπτο εἶπε στὸ σίτι του ὅσα τοὺς ἄκουσε νὰ λένε, ἔτσι εἰδοποιήθησαν ἐκεῖνοι. Παίρνουν καὶ τὸν Σήφακα ἐνεδρεῦνον πρῶτοι καὶ σκοτώνουν τοὺς ἐχθροὺς των.

Μιά ἄλλη φορά οἱ Γενίτσαροι εἶχαν ἀρπάξει τρεῖς ὄμορφες κοπελιές ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐπαρχίης καὶ τὶς σέρνανε στὸν πύργο τους. Ὁ Ντουνόπαπας — πότε τῶμαθε; — παίρνει ἕνα γεγγαῖο σύντροφό του ἀπὸ τὸν Σαμιωνά, τὸν Δημήτρη Τοράκη, τοὺς προλαβαίνουν στὸ Στύλο τὴν ὥρα ποὺ θράδιαζε, τοὺς ἀποκεφαλίζουν κι' ἐλευθερώνουν τὶς κοπέλες. Πολλοὶ φόναι καὶ ἀτιμίες ὄρθηκαν τιμωρία ἀπὸ τὸ χέρι του. Ἦταν ὁ ρασοφόρος ἐκδικητής. Ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐλάχιστους Κρητικοὺς ποὺ μύθηθηκαν στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία — αὐτὴ δὲν εἶχε κάνει σχέδιο γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Κρήτης.

Ἦλθε τὸ '21 κι' ἄρχισε ἡ ἐπανάσταση. Τὸν θρόνοκοιμε μπροστάρη στὶς πιὸ πολ- λές μάχες. Γρήγορα οἱ Τοῦρκοι ἀναγκάζονται νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν εὐφορον κάμπον καὶ νὰ κλειστοῦν στὰ κάστρα. Τὸ 1823 συντροφεύει τὸν Σήφακα στὴν ἐκστρατεία του στὴν Κίτσοαμο. Μετὰ ἀπὸ νίκες ὁ Σήφακας ἀρρωσταίνει καὶ πεθαίνει. Ὁ Ντου- νόπαπας ξαναγυρίζει στὸν Ἀποκόρωνα. Μ' ἄλλοίμοιο, ἔρχονται ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καρὰδια μὲ χιλιάδες στρατιῶτες καὶ κάνουν ὄρμητήριο τὴν Σούδα. Ὁ Ἱμπραήμ ἀποδιβάζεται στὴν Πελοπόννησο κι' ὁ Μουσταφὰς στὴν Κρήτη. Φωτιά καὶ μαχαίρι. Τὰ παληκάρια εἶναι λίγα, οἱ Αἰγύπτιοι χιλιάδες πολλές. Σκοτώνουν μὰ δὲν λιγο- στεύουν, ἔρχονται ἄλλα καὶ πίσω ἄλλοι. Ἀρχίζουν ἐνέδρες, τὶς περιβόητες μπροσκά- δες. Πάντα νύχτα καὶ σὲ στενὰ περάσματα κρύβονται καὶ περιμένουν. Ἀπὸ πα- γιδευθοῦν οἱ ἐχθροὶ ποὺ διαβαίνουν ὁ ἀρχηγὸς φωνάζει: καλησπέρα! κι' ἀρχίζει τὸ τούφεκιδι. Τότε οἱ ὀμάδες αὐτὲς ὀνομάστηκαν Καλησπέρηδες. Σὲ μιὰ τέτοια ἐνέ- δρα τραυματίζεται ὁ Ντουνόπαπας μὰ δὲν τὸ βάζει κάτω. Μαζὶ μὲ τοὺς Σαρηδοστα- μάτη, Ταμπάκη, Γαβρίλη καὶ Γιακουμὴ στήνει μπαϊράκι στὰ ὑψώματα πάνω ἀπὸ τὸ Πρόδαρμα — πρόκληση ποὺ ἀναγκάζει τὸν Μουσταφά, ποὺ καίει κι' ἐρημώνει τὴν Κρήτη νὰ ἐγκαταστήσῃ ἰσχυρὴ στρατιωτικὴ φρουρὰ μέσα στὸ μικρὸ αὐτὸ χωριό. Ὁ ἀγώνας ἀνελέητος. Σκοτώνουν ἕνα συγγενὴ του στὶς Καλύδες, αὐτὸς συνεχίζει τὶς αἰφνιδιαστικὲς ἐπιθέσεις. Οἱ στρατιῶτες πιάνουν ὄλα τὰ περάσματα. Τοῦ παίρνουν τὰ κοπάδια του — πάνω ἀπὸ 400 γιδοπρόβατα.

Αὐτὸ ποὺ δὲν μποροῦν νὰ πετύχουν ἔρχεται τυχαία, τὸ φέρνει ἡ κακὴ ὥρα. Μερικοὶ φρουροὶ βλέπουν τὸν ἄνδρα τῆς ἀδελφῆς του νὰ κρατᾷ τρόφιμα. Τὸν ἀκο- λουθοῦν κρυφὰ καὶ ἀνακαλύπτουν τὴν σπηλιὰ ὅπου ἦταν κρυμμένη ἡ οἰκογένειά του — εἶχε ἑννιά παιδιὰ. Πιάσανε τὰ τρία μικρότερα καὶ τὴν ἀπαδιά, τ' ἄλλα διαφύγανε. Τοὺς φυλακίσανε στὸ Φιρκά. Ὁ Μουσταφὰς τοῦ μήνυσε ὅτι θὰ τοὺς σκοτώσῃ ἂν αὐ- τὸς δὲν πᾶν νὰ δηλώσῃ ὑποταγὴ. Ἦξερε πὼς δὲν θὰ τὸν παίδευε τὸ δίλημμα. Ἐ- κείνος ἀποχαιρέτησε τοὺς συμπολεμιστὲς του καὶ κατέβηκε τὶς στράτες ποὺ διάβαι- νε γιὰ τελευταία φορά. Μιὰ στιγμὴ γύρισε τὸ βλέμμα κι' ἀποχαιρέτησε ὄλα τ' ἀγα- πημένα βουνά, τὰ δένδρα, τὶς σπηλιές ποὺ τοῦχαν δώσει φορές καταφύγιο, τὰ κορ- φοβούνια ἀπ' ὅπου ἀγγάντευε, καὶ πιὸ μακριὰ τὶς ψηλὲς γαλάζιες κορφὲς τῆς Μα- δάρας. Ἐνας κόμπος τὸν ἔπνιγε στὸν λαμπὸ κι' ἀπὸ τὰ μάτια του ἔτρεξαν δάκρυα. Ἀναθυμῆθηκε στιγμὲς ἀπὸ τὰ περασμένα κι' ἡ συνείδησή του ἠσύχασε μὲ τὴν σκέψη πὼς τὸ χρέος του πρὸς τὴν Πατρίδα τὸ ἔκαμε. Ὁ Θεὸς δὲν τοῦδινε περιθώριο γιὰ περισσότερα, ἔτσι ἦταν τὸ θέλημά του. Ναι τῶχε σκεφθεῖ ἀρκετὲς φορές πὼς ἦταν πιθανὸν νὰ πληρώνῃ μὲ τὴν ζωὴ του ὅσα ἔκαμε στὸν ἐχθρό, κι' ἄς ἦταν δίκαιη πλη- ρωμὴ γιὰ τὶς ἀτιμίες του. Αὐτὴ ἦταν ἡ μοῖρα τοῦ ἐπαναστάτη, τῶξερε ἀπὸ τότε ποὺ τὴν διάλεγε. Παρηγοριὰ τοῦμινε πὼς θὰ γλύτωνε ἡ οἰκογένεια. Ἄφηνε ἀπογόν- οους νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργο του κι' αὐτοὶ σίγουρα θὰ ζοῦσαν νὰ χαροῦν τὴν μέρα τῆς λευτεριάς. Ναι, τότε χίλιες φορές χαλάλι κι' οἱ κόποι κι' οἱ κακοπάθειες, κι' ὀλό- κληρη ἡ ζωὴ χαλάλι γιὰ τὴν λευτεριὰ τῆς πατρίδας. Ἦρμος ἔτομος γιὰ ὄλα πῆγε καὶ παρουσιάσθηκε στὸν Ἀβδουλάχ, ἀρχηγὸ τῆς φουρᾶς στὸ Πρόδαρμα. Ἐνοίωσε ἄγρια χαρὰ ἐκεῖνος, ἀστράφανε τὰ μάτια του ὡς ἀντίκρισε τὸν ἄπιαστο, τὸν πιὸ πο- λὺ κυνηγημένο ἄπιαστο. Τὸν ἔδεσε πιστάγιωνα καὶ τὸν ἔφερε θριαμβευτικὰ στοὺς

Ἀρμένους πὸν θρισκόταν κείνες τὶς μέρες ὁ Μουσταφάς. Οἱ Τοῦρκοι τὸν φτύνανε καὶ τὸν περιπαίζανε. Ἐκεῖνος στητός, ἀπροσκύνητος, τὰ ὑπέμενε ὄλα μὲ ψηλά τὸ κεφάλι. Ζήτησε κουράγιο ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ συγχώρεση πὸν δὲν ὑπηρέτησε ἀποκλειστικά Αὐτόν. Στὸ τέλος οἱ Σερραϊλῆδες τὸν κρεμάσανε σ' ἓνα πλάτανο στοὺς Ἀρμένους.

Καὶ λέει τὸ τραγοῦδι πὸν ἔγραψε ὁ γυιὸς τοῦ Ἀναγνώστης:

...Ὁ Μουσταφάς τὸν ἔπιασε καὶ ἐμπισταγώνισέ τον.
στ' ἱς Ἀρμένους εἰς τὸν Πλάτανον ἐπήγε κι' ἐπνιξέ τον'
κι' ἔφτά φορές τὸν ἔσυρε κι' ἔσπασε τὸ κανάδι
ὥστεν' ἀπὸ τὸ θάνατο μαρτυρικά νὰ λάβῃ...

Αὐτὴ ἦταν ἡ ζωὴ τοῦρασοφόρου Χαίτη. Κι' εἶναι κρίμα πὸν τὰ σχολεῖα δὲν μαθαίνουν τὴν ὄρασι ἡρώων σὰν κι' αὐτόν. Κρίμα πὸν μονοπωλεῖται ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1821 στὰ γεγονότα τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς. Οἱ θρύλοι γιὰ λεοντόκαρδους ἥρωες μένουν κρυμμένοι στὰ ἀραχνιασμένα ἀρχεῖα.

ΜΑΙΡΗ ΜΑΥΡΕΔΑΚΗ

ΠΑΡΟΥΣΙΑ

Στὸ βελονωτὸ πευκόδεντρο
νᾶχα κάποτε
μιὰ θέση Κύριε.
Ἕνα τρέμισμα
στὰ κλαδιά του
λίγη σκόνη
στὰ λουλούδια του.
Μιὰ ζωντανή
παρουσία.

Η ΑΓΑΠΗ

Σὰν ἀγρίμι
παραφυλάει.
Σὰν Θεὸς παραστέκει.
Σὰν τύραννος
σασανίζει.
— Ἡ ἀγάπη.

ΜΟΝΟ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

Μὴ φάχνεις μὲ τ' ἀκροδάχτυλα
τῆς νοσταλγίας.
Στὸ παιχνίδι
τῆς τυφλόμυγας,
μόνο τὰ παιδιὰ
βοίσκουν
εὐχαρίστηση.

ΤΖΟΥΛΙΑ ΛΑΡΑ

Τ Ο Π Α Ρ Α Λ Ο Γ Ο

Όλο τὰ ἴδια ἔρχονται μὲς στὸ μυαλό μου
τὰ λάθη, μιὰ ὥρα ἡδονῆς μιὰ ὥρα φρίκης
αὐτὰ εἶναι οἱ ποτίστρες τῶν συμπερασμάτων
τῶν ἀμετρῶν καρπῶν σου ἢ γεύση
κι' ἀκόμα, αὐτὰ
εἶναι μῆλα, εἶναι δαμάσκηνα ἢ στείρα δέντρα
ποὺ τὰ μπολιάζεις ἀγωνία
καὶ δίνουγε ἄκαρπο καρπὸ
ποίημα ἀνώφελο
χωρὶς συνέχεια
τὴν ὁμορφιά ποὺ θᾶναι στείρα.

Εἶδα τεράστια δέντρα μὲ γερίμένο
παράλληλα στὴ γῆ κορμὸ
ποὺ οἱ ρίζες τους ἀπεγνωσμένα χώνονταν θαθειά
πολὸ θαθειά
γιά νὰ στηρίζουν τὸ κυκλώπειο, τὸ παράλογο.

ΣΤΕΛΙΟΣ ΝΤΟΜΑΛΗΣ

Δ Υ Σ Η

Χυμένο πίσω σπάταλα ἀτίμητο χρυσάφι
πὰ στὸ γαλάζιο σύνορο τῆς γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ
ὅπως τῆς νύχτας ἢ σκιά τὴν πλάση μαύρα βάφει
σὰν νᾶναι ψυχροράγημα ὄνειρου μακρινοῦ.

ΑΣΠΡΑ ΣΠΙΤΑΚΙΑ

Ἄσπρα σπιτάκια τοῦ χωριοῦ στὸν εἰκοστὸ αἰώνα
ποὺ ἤσυχια κουρνιάζετε στὸ φρύδι τοῦ βουνοῦ
μὲς τῆ ἑσθῆ, τὸν χαλασμό καὶ τὸν σκληρὸ ἀγώνα
λευκὰ πουλιά ποὺ ἴναιρεστε στὸ φῶς τοῦ δειλινοῦ.

ΑΝΑΣΤΑΣΗ

Ὁ θάνατος μαυρόπτερος σὲ πῆρε ἀγκαλιά του
γκρίζο πουλὶ ξεχάστηκες στὴ μαύρη σιωπῆ
μὰ τῆ πνοῆ ποὺ ἔδωσες τοῦ φίλου στὴ καρδιά του
ἔγινε τρεμοσάλεμα στοῦ τάφου τῆ σιγῆ.

ΣΥΜΒΟΛΗ

Παιδί μου, νᾶχεις δύναμη τῆ μοῖρα νὰ ὑποφέρεις
μήπως χαθῆς στὸ γύρισμα τῆς πονηρῆς σιγμῆς
καὶ ἂν σὲ πάρῃ ἢ ζωῇ σὲ δρόμους ποὺ δὲν ξέρεις
μὲ τῆ καρδιά ποὺ σοῦδωσα ποτὲ μὴ φοθηθῆς.

Γ. ΣΑΝΤΗΣ

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΑΠΟ ΤΗ ΔΗΛΩΣΗ
ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ
Κ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Όροι ή έννοιες όπως ο «Έλληνοχριστιανικός Πολιτισμός» που εκφράζουν ιδέες και αρχές αδιαμφισβήτητου κύρους, δέν χάνουν την αξία τους επειδή συνέβη να κακοποιηθούν από κάπηλους ή από συστήματα απαράδεκτα, τονίζει ο Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος σε δηλώσή του γύρω από τη συζήτηση για την Παιδεία στη Βουλή.

«Ο κλασικός Έλληνισμός — αναφέρει ο Αρχιεπίσκοπος — μάς κληροδότησε την αρχή της Δημοκρατίας ο Χριστιανισμός μάς παράδωσε την αρχή της αγάπης. Δημοκρατία και αγάπη, μαζί εφαρμολζόμενες, μάς δίδουν ένα παράδειγμα Έλληνοχριστιανικής ζωής».

Ο Μακαριώτατος υπογραμμίζει στη συνέχεια ότι σημασία δέν έχουν θέματα οι όροι αλλά ή ουσία των αρχών που εκφράζουμε με τους όρους.

«Οι Έλληνοχριστιανικές αρχές — προσθέτει — είναι καθολικού κύρους και έχουν γίνει ή βάση του πνευματικού πολιτισμού των Εύρωπαϊκών λαών. Ο όρος «άνθρωπισμός» με τον οποίο γίνεται προσπάθεια ν' αντικατασταθή ή Έλληνοχριστιανική αγωγή, δέν νομίζουμε ότι έχει τό αυτό σταθερό περιεχόμενο και είναι άνεπαρκής».

Ο όρος, άλλωστε, «Έλληνοχριστιανικός Πολιτισμός» είναι πολύ προγενέστερος τόσο της δικτατορίας Μεταξά όσο και της Χούντας. Σ' άλλο σημείο της δηλώσεώς του, ο Αρχιεπίσκοπος έρωτά:

«Τι είναι εκείνο στο οποίο ένοχλει ο όρος «Έλληνοχριστιανικός»; Σάν Έλληνες και σάν Χριστιανοί, γιατί να δυσκολευόμαστε να τονίζουμε πως ή παιδεία μας, μιá και στηρίζεται στις Έλληνικές κλασικές αρχές και στις αρχές του Χριστιανισμού, είναι Έλληνοχριστιανική;».

Και τονίζει:

«Άλλωστε δέν πρέπει να ξεχνούμε πως διεξάγουμε αγώνα για να επιβιώσουμε και σάν Έλληνες και σάν Χριστιανοί σ' αυτόν τόν τόπο. Αν έμεις οι ίδιοι δολοφονούμε τόν Έλληνισμό και τόν Χριστιανισμό στην Παιδεία μας, εκείνα δηλ. τά στοιχεία που μάς τονίζουν την έθνική και τη θρησκευτική μας ταυτότητα, πώς θα μπορούσαμε να επιβιώσουμε;

Μπορούν, βέβαια, εκείνοι που άρνούνται αυτές τις αρχές να επιβιώσουν σάν έθνη-

κά και θρησκευτικά ούδέτεροι και κοσμοπολίτες άνύπαρκτοι, άλλ' όχι σάν Έλληνες ή σάν Χριστιανοί. «Έλληνες είσιν οι τής Έλληνικής Παιδείας μετέχοντες».

»Εκείνοι που άποτελούσαν την Χούντα, για μάς δέν μπορεί να ήταν Έλληνες από την άποψη αυτή. Ήταν άλλως κάπηλοι του Έλληνισμού και των Έλληνοχριστιανικών αρχών. Δέν νομίζουμε πως είναι σωστό να άπαρηθούμε τις αρχές μας για να φανούμε αντίθετοι προς τη Χούντα. Είμαστε και μεις άντιχουντικοί και πολεμήσαμε τη Χούντα άν όχι πιό πολύ τουλάχιστον έέ ίσου με εκείνους που θέλουν να διαγράψουν τους όρους ή τις ιδέες που καπηλεύτηκε ή Χούντα. Άντιχουντισμός δέν σημαίνει άνθελληνισμός ή άντιχριστιανισμός. Η δημοκρατία είναι καθαρά Έλληνοχριστιανική αρχή. Ο Χριστιανισμός δέν είναι μόνο δόγμα, όπως άνάφερε κάποιος στη Βουλή. Είναι έλευθερία, και αγάπη μέσα στην έλευθερία. Τό «όστις θέλει όπισω μου έλθειν» δέν τό διακήρυξε κανένας άλλος παρά ο Χριστός».

Γι' αυτό άς προσέξουμε να μη φτάσουμε στο άλλο άκρο, να καπηλευόμαστε τη δημοκρατία και έν όνόματι της δημοκρατίας να δογματίζουμε και να καταστρέψουμε την έλευθερία».

(Από έφημερίδα)

Τό περιοδικό «Πνευματική Κύπρος» συμφωνεί με τις θέσεις του Αρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Χρυσόστομου.

ΜΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ
ΤΗΝ ΠΟΙΗΤΡΙΑ ΜΕΛΙΣΣΑΝΘΗ

Τόν περασμένο Δεκέμβριο έπισκέφθηκε την Κύπρο μιá έκλεκτή ομάδα Έλλήνων πνευματικών ανθρώπων — συνεργατών του περιοδικού «Εύθύνη» για να παρευρεθούν στο Συμπόσιο «Ο νέος στη σύγχρονη κοινωνία» που όργανώθηκε από τόν Όμιλο Πνευματικής Άνανεώσεως και τη Συνομοσπονδία Συνδέσμου Γονέων Κοινοτικών Σχολείων Μέσης Εκπαίδεúσεως Κύπρου στις 28 και 29 Δεκεμβρίου στην Παιδαγωγική Ακαδημία.

Μεταξύ αυτών βρισκόταν και ή γνωστή Έλληνίδα ποιήτρια Μελισσάνθη που για όλόκληρες δεκαετίες προσφέρει όλο της τόν έαυτό στην Έλληνική ποίηση.

Η Μελισσάνθη, λογοτεχνικό ψευδώνυμο της Κας Ήθης Σκανδαλάκη, γεννήθηκε στην Αθήνα τό 1910. Παρουσιάστηκε στα Έλληνικά γράμματα τό 1930. Έξέδωσε πολλές ποιη-

τικές συλλογές και έτυχε πολλών διακρίσεων, βραβείων και επαίνων. Τελευταία, βραβεύθηκε με τὸ Α΄ κρατικό βραβείο ποίησης γιὰ τὴ συλλογὴ τῆς «Τὰ ποιήματα τῆς Μελισσάνθης» (Ἐκδόσεως Εὐθύνης, 1975).

**

Συναντήθηκα μὲ τὴ Μελισσάνθη στὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία, σὲ ἓνα διάλειμμα τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συμποσίου «Ὁ νέος στὴ σύγχρονη κοινωνία», ὅπου μὲ μεγάλη προθυμία μοῦ παραχώρησε τὴν πιὸ κάτω συνέντευξη:

—Κα Μελισσάνθη εἶναι ἡ πρώτη φορά πού ἐπισκέπτεσθε τὴν Κύπρο;

—Ναὶ εἶναι ἡ πρώτη φορά πού ἐρχομαι στὴν Κύπρο, ἂν καὶ ἀπὸ πολὺ καιρὸ ἤθελα νὰ κάμω τὸ ταξίδι αὐτό.

Εἶμαι πραγματικὰ ἰδιαίτερα συγκινημένη ἀπὸ τὴν ἐπαφὴ πού εἶχα μὲ τοὺς ἀδελφοὺς Κυπρίους.

Τὸ Κυπριακὸ τοπίο μὲ ἐντυπωσίασε κυριολεκτικὰ, ἂν καὶ δὲν εἶδα πολλὰ μέρη. Ἀκόμη καὶ τὸ γυμνὸ τοπίο τῆς διαδρομῆς Λάρνακος—Λευκωσίας, πού ἦταν τὸ πρῶτο πού ἀντίκρισα, μὲ συγκίνησε πολὺ. Ἡ γῆ, τόσο γυμνή, φαινόταν συγκεντρωμένη στὸν ἑαυτὸ τῆς. Ἄλλωστε ἡ γυμνότητα εἶναι, νομίζω, χαρακτηριστικὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ τοπίου καὶ ἀκριβῶς, τὸ ὅτι βρῆκα τόσο Ἑλληνικὸ τὸ τοπίο ἦταν ἀκόμη ἓνας λόγος γιὰ νὰ συγκινηθῶ.

—Ποιὲς οἱ ἐντυπώσεις σας ἀπὸ τὴ γνωριμία καὶ τίς ἐπαφές πού εἶχατε μὲ Κυπρίους πνευματικοὺς ἀνθρώπους;

—Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορά πού ἐρχομαι σὲ ἐπαφὴ μὲ Κυπρίους πνευματικοὺς ἀνθρώπους. Τοὺς γνώρισα ἀπὸ καιρὸ, κυρίως, ἀπὸ ἐπισκέψεις τους στὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἔργο τους. Ἐχῶ διαβάσει ἀρκετὰ ἔργα Κυπρίων. Πολλοὶ ἐπίσης εἶναι οἱ Κύπριοι πού μοῦ ἔχουν στείλει στὴν Ἀθῆνα ἔργα τους.

Ἡθελα ἐδῶ νὰ τονίσω ὅτι διαπιστώνω μιὰ ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὴ πνευματικὴ κίνηση στὴν Κύπρο. Ἄλλη διαπίστωσή μου εἶναι ὅτι αὐτοὶ οἱ ἀνθρώποι διακρίνονται γιὰ τὸ ὑψηλὸ τους φρόνημα.

—Τί ἐντυπώσεις ἔχετε ἀπὸ τὸν Κυπριακὸ λαὸ γενικά;

—Ἡ σοβαρότητα καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ ὑπέροχου αὐτοῦ λαοῦ μοῦ ἔκαναν ἰδιαίτερη ἐντύπωση. Πιστεύω ὅτι μὲ τὴν πίστη του, τὴν καρτερίαν, τὴν ἀγωνιστικὴτητα καὶ τὸ θάρρος πού τὸν διακρίνουν, σύντομα θὰ βγεῖ ἀπὸ τὴ φοβερὴ αὐτὴ δοκιμασία.

—Πῶς εἶδατε τὸ Συμπόσιο γιὰ τοὺς νέους;

—Πολὺ χάρηκα πού μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ παρακολουθῶ τὸ Συμπόσιο αὐτό. Ἡ ἰδέα τῆς ὀργάνωσής του ἦταν πολὺ καλὴ. Βρίσκω ὡς πολὺ ἀξέπαινη προσπάθεια τὴν ὀργάνωση αὐτοῦ τοῦ Συμποσίου μὲ θέμα τὸ νέο

ἄνθρωπο, πού ἐν αὐτὸν στηρίζονται οἱ ἐλπίδες γιὰ τὸ μέλλον. Συχαίρω θερμὰ τοὺς διοργανωτὲς τοῦ Συμποσίου καὶ τονίζω τὴν ἀξία καὶ σπουδαιότητα παρόμοιων συμποσίων, ἰδιαίτερα τῶρα σὲ μιὰ περίοδο γενικῆς κρίσεως.

Ἰδιαίτερα συγκινήθηκα ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Μακαριωτάτου, δῆγμα ἀσφαλῶς τῆς ὑψηλῆς πνευματικῆς του στάθμης, πού εἶναι ἓνας ἐπάξιος διάδοχος τοῦ ἀληθομόνητου Μακαρίου.

—Γιὰ νὰ ἐρθομε καὶ σὲ ἰδιαίτερα ἀγαπημένους τόμεις, τῆς ποίησης. Συνεχίσετε νὰ γράφετε ποίηση;

—Ἀπὸ τὸ 1930, πού πρωτο-εμφανίσθηκα στὸ χῶρο τῆς ποίησης, γιὰ 50 σχεδὸν τῶρα χρόνια, δὲν σταμάτησα καθόλου νὰ γράφω ποίηση.

—Ἀντιλαμβάνομαι λοιπὸν ὅτι ἡ ποίηση εἶναι γιὰ σᾶς ἡ ἴδια ἡ Ζωὴ σας. Θέλετε νὰ μᾶς πῆτε πῶς βλέπετε τὴν ποίηση;

—Ἴσως νὰ φανεῖ μεγάλος ὁ λόγος πού θὰ πῶ, ἀλλὰ θεωρῶ τὴν ποίηση ὡς «τὰ ἅγια τῶν ἁγίων». Μέσα σ' αὐτὴ τὴν πίεση τοῦ τεχνολογικοῦ κατακλυσμοῦ ἡ ποίηση εἶναι γιὰ μένα — καὶ εὐχομαι νὰ εἶναι καὶ γιὰ τὸν καθενὰ πού γράφει ποίηση — τὸ τελευταῖο ὄχυρὸ τῆς ἀνθρωπιᾶς, αὐτὸ πού μπορεῖ νὰ περισώσει τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀνθρωπιὰ του.

—Τί θὰ θέλατε νὰ μᾶς πῆτε γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ ποίηση καὶ γιὰ τὴ θέση τῆς στὸν εὐρύτερο Εὐρωπαϊκὸ χῶρο;

—Ἡ σύγχρονη Ἑλληνικὴ ποίηση ἔχει πάρε μιὰ πολὺ ἀξιόλογη θέση στὴν Εὐρωπαϊκὴ ποίηση. Πολλὰ ὀυστὰ τῆς εἶναι σήμερα παγκοσμίως γνωστὰ, ὅπως γιὰ παράδειγμα οἱ Σεφέρης, Καβάφης, Ρίτσος, Ἐλύτης, Βρεττάκος κλπ. Ἀλλὰ καὶ ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς ἄλλων Ἑλλήνων ποιητῶν γίνεται γνωστὸς καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ πολλὲς ἀνθολογίες ποιήσεως πού ἐκδίδονται σ' ὅλο τὸν κόσμο.

—Υπάρχει κάτι ἀπὸ τὸ ἔργο σας πού τὸ ἐξεχωρίζετε ἢ τὸ ἀγαπᾶτε ἰδιαίτερα;

—Δυσκολεύομαι πολὺ νὰ ἐξεχωρίσω κάτι ἀπὸ τὸ ἔργο μου, ὅπως καὶ ἡ μάνα πού δὲν ἐξεχωρίζει κανένα ἀπὸ τὰ παιδιὰ τῆς.

Ἡ ποίησή μου περιλαμβάνει δύο διαφορετικὲς περιόδους, τὴν παλαιότερη καὶ τὴ νεώτερη. Ὄταν μοῦ ζητοῦν κάτι γιὰ μιὰ ἀνθολογία, συνήθως προτιμῶ κάτι ἀπὸ τὴν πρόσφατη ποίησή μου, ἴσως γιὰτὶ πιστεύω ὅτι ἀνταποκρίνεται περισσότερο στὸ σύγχρονο αἶσθημα.

**

Αὐτὰ μοῦ εἶπε μεταξὺ ἄλλων ἡ Μελισσάνθη καὶ μὲ παρακάλεσε νὰ σημειώσω ὅτι ἀγαπᾶ ἰδιαίτερα τὴν Κύπρο καὶ πιστεύει ὅτι πολὺ σύντομα ὁ ἀγῶνας τῆς Κύπρου θὰ δικαιωθεῖ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Κρίτωνα Ἀθανασούλη :
Τό ἀνθρώπινο ζήτημα, Ἀθήνα, 1976.

Στήν ποίηση τοῦ Κρίτωνα Ἀθανασούλη παρατηρεῖται μία πετυχημένη ἀνάμιξη καθημερινῶν φράσεων μέ τό δόκιμο καί διαλεκτό λεξιλόγιο. Αὐτές οἱ καθημερινές φράσεις καί ἐκφράσεις ἔχουν ἕνα ἰδιαίτερο φορτισμό, παρόλο πού συχνά δίνουν μία ἐλαφρότητα καί ἀφέλεια στό σχετικό μέρος. Κί ὅμως ἀκριβῶς σ' αὐτό τό σημείο τό ποίημα παίρνει τή ζωντάνια του καί γίνεται οἰκείο. Πτυχιαιμένη ἀνάμιξη γίνεται ἐπίσης τοῦ σουρεαλιστικοῦ στοιχείου μέ τό τετραγωνικό παραδοσιακό. Ἐτσι συναντᾶς στίχους πέρα γιά πέρα γεμάτους ἐλευθέρους συνειρμούς, χωρίς ἐξωτερική σύνδεση ἀναμεταξύ τους, πού ἀκολουθοῦνται ἢ διακόπτονται ἀπό στίχους μέ σαφείς νοηματικές ἀλληλουχίες. Μέ τούτο τόν τρόπο ἐπιτείνεται τό ποιητικό παίγνιδο πού δημιουργεῖ ἢ χρήση τῶν καθημερινῶν φράσεων καί ἐκφράσεων. Τέλος ἡ διαίρεση σέ ἐνόητες τῆς συνθετικῆς τάσης συμπληρώνει τὰ χαρακτηριστικά τῆς ποιητικῆς γραφῆς τοῦ Ἀθανασούλη. Ὁ ποιητής αὐτός συλλαμβάνει ἕνα εὐρύ θέμα καί τό διαίρει σέ κομμάτια μέ χαλαρή σύνδεση ἀναμεταξύ τους. Μέ τόν τρόπο αὐτό ἀποφεύγει τό ἐπικό ὕφος καί τή μονοτονία πού γεννᾶ τό μακρὸς μέ τόν καθορισμένο κλασικό σκελετό.

Ἡ ποιητική συλλογή «Τό ἀνθρώπινο ζήτημα» τοῦ Κρίτωνα Ἀθανασούλη, παρόλο τόν χαρακτηρισμό ποιήματα, εἶναι (καί τό μολογᾷ καί ὁ τίτλος) σύνθεση κατακερματισμένη σέ ἐνόητες: Α' σ' αὐτό τό δάσος, Β' σ' αὐτές τίς μέρες, Γ' σ' αὐτή τήν πόλη, Δ' σ' αὐτό τόν κόσμο, Ε' ἡ ἐκδοχή τοῦ Οἰδίποδα, ΣΤ' περιπτώσεις καθημερινότητας Δ', Ζ' ἄπλά ποιήματα γιά τήν Εἰρήνην. Ἡ βία παντοῦ κί ὁ τρόμος κί ὁ πόλεμος καί τό διλήμματα: Ἀπό τό δάσος, μέ ὅλα τὰ ἰσβόλα ὡς τήν φαρμακωμένη ἀπό ἔρπετά νύχτα, πού συμβολίζουν τό μέσα στήθος μας, ἴσως τήν πάλη, πού συμβολίζει τίς ὀμάδες, καί τόν κόσμο, σάν τόν εὐρύτερο ἀπό τή δική μας πόλη χώρο, κυριαρχεῖ παντοῦ ἢ βία μέ τὰ διάφορα πρόσωπά της. Κί ἡ πολιτική στήν ἐκδοχή τοῦ Οἰδίποδα μέ τόν ἴδιο τρόπο ἐνεργεῖ. Ἀλλά καί στίς περιπτώσεις τῆς καθημερινότητας ὁ ποιητής βλέπει τὰ φίδα καί τὰ μαχαίρια, τήν κάλυψη, τήν κιβδηλοποιία. Μοναχά ἡ ἐλίπδα κάπου ἐμφανίζεται ἀλλά «πρέπει νά τήν καρτερεῖς/στό σπηθαῖο μῆς γέφυρας/ἢ στά Ζαρωμένα χεῖλη ἐνόος κρεμοῦ»: μήπως ὑπνοεῖ ὁ ποιητής τήν αὐτοκτονία; Τότε ἡ ἀπελπισία αὐξάνει. Ἀλλά καί στά ἄπλά ποιήματα γιά τήν Εἰρήνην ἡ ἐγνοια ὑπάρχει ἀφοῦ ἐκείνη (ἢ Εἰρήνην) προστάζει τόν ποιητή «...νά μή βγάζω/ποτέ τ' ἀρβηλά μου». Μέ ἄλλα λόγια ὁ Ἀθανασούλης δέχεται πολλὰ μαυρίλα στή Ζωή σάν εὐρύτερη ἐννοια καί σάν προσωπική του ἀντίδραση. Καί

μόνο κάπου δηλώνει γιά τήν Ἀγάπη: θά συγυρίση ὁ ποιητής πολλοὺς «καθῶς δέν ἐκπυρσοκροτεῖ καί δέ σκοτώνει» τό δικό του τουφέκι. Δέν εἶναι ὅμως αὐτό μία ὑτοπία, ὅταν οἱ ἄλλοι κρατᾶνε ἑκατομμύρια ὄπλα κί ὁ ποιητής φυτεύει μόνο τραντάφυλλα «ἐλπίζοντας πῶς θά τὰ δρέψει»;

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ἀντώνη Δεκαβάλλε: «Ἀρμοί, καράβια, λύτρα», Ἀθήνα, 1976.

Ἡ συλλογή τοῦ Ἀντ. Δεκαβάλλε «Ἄρμοι, καράβια, λύτρα» περιέχει μία παραδοσιακή ποίηση μέ πολλές ἀνανεώσεις, προπαντός μ' ἕνα εἰδικό θάρρος στή λέξη καί στή φράση, θάλαγα ἱεραργικό. Ἡ λέξη, διαλεκτή, συχνά ἰδιωματική καί κάποτε ἀνθολογημένη ἀπό παλιές περιόδους μας, χαρακτηρίζεται ἀπό ἕνα ἦχο πού σ' ἐντυπωσιάζει ξεχωριστά. Αὐτός ὁ ἦχος ἀπειτείνεται μέ τὰ παρηχητικά σχήματα καί μέ τίς ἀντιθετικές σ' ἐννοια λέξεις. Δίπλα ἀπό τόν ἦχο αὐτό, τό συνεχῆ καί συχνά πολυφωνικό, βαδίζουν ὁ ἀπανωτῆς παρομοιώσεις, κί αὐτές σ' ἕνα πολυφωνικό σχῆμα, στίς ὁποῖες ἀνταλλάσσονται εἰκόνες ἀπό τή φύση, τ' ἀνθρώπινα σύνεργα καί τίς ἱστορικές μνημες τοῦ νησιοῦ του, τῆς Σκύρου. Π.χ. στό «Ζωφόρος» ὑπάρχει μία ἐξαιρετική περιγραφή τῆς ἀκροθαλασσιάς, πού εἶναι ὅμως δεμένη αἰσθηματικά μέ τὰ καθέκαστα τοῦ ἀνθρώπου, δέν εἶναι δηλ. περιγραφή γιά τήν περιγραφή (ἄν καί στήν περίπτωση τῆς περιγραφῆς γιά τήν περιγραφή δέν ὑπάρχει καμμιὰ ἀπαγόρευση). Στό ποίημα «Ματιὰ κρηάρα» περιγράφεται ὁ τόπος (ἢ Σκύρος βέβαια) σέ σχέση μέ τίς ἐπιδρομές τῶν Σαρακηνῶν κουρσάρων. Μ' ἄλλα λόγια ὁ περιγραφικός πλοῦτος δέν μένει ἄσχετος μέ τόν ἄνθρωπο κί ἄς ὑπερσυχῆς συχνά ἕνας ἄδολος φυσιολατρισμός πού θυμίζει πότε - πότε τό φυσιολατρισμό τοῦ Σικελιανοῦ. Πρέπει ὅμως νά τονισθῆ πῶς στήν περίπτωση τοῦ Δεκαβάλλε ὁ φυσιολατρισμός κυρίως ἐντοπίζεται στή θάλασσα καί στό πολύ μικρό στεριανό σχῆμα ἐνός νησιοῦ, πού κί αὐτό μᾶλλον διακοσμεῖ τό ὕψος τοῦ στοιχείου, δέν εἶναι δηλ. ἀνεξάρτητη ὄντοτητα.

Εἶν' ἀλήθεια πῶς πολλά ποιήματα παρουσιάζουν κάποιες δυσκολίες, ὅπως π.χ. τό ποίημα τό «Δοιάκι, ὁ τροχός καί ἡ ὀχερή» στό ὁποῖο νομίζω πῶς οἱ ἀπανωτῆς ἄγνωστες καί εἰδικές λέξεις δημιουργοῦν τὰ κενά στήν κατανόηση παρόλο πού χαιρέσει τό ἦχος καί τίς εἰκόνες. Πάντως νοιώθει παντοῦ πῶς ἡ νοσταλγία τοῦ ποιητή γιά τό νησί του καί τοὺς προγόνους του (τοῖο καί πρόσωπα) τόν τυρανῶ συνεχῶς μέ τ' ὄνειρο, μέ τή θύμιση προσώπων, τοποθεσιῶν καί προπαντός ἐκεῖνες τῆς θάλασσας, τῆς θάλασσας.

Πρός τό τέλος τῆς συλλογῆς ἐμφανίζονται λίγα ποιήματα τοῦ νέου χώρου, ὅπου τώρα ζεῖ ὁ ποιητής. Σ' αὐτά σπανίζει ἡ ἰδιωματική λέξη, ἀλλά φαίνεται ὁ καημός τοῦ ποιη-

τή, που βρίσκεται μακριά από τόν πατρογονικό του χώρο. Μήπως τούτα από τὰ λύτρα, που αναγράφει στὸν τίτλο τῆς συλλογῆς του;

Ἡ ποίηση σήμερα ἔχει πάψει νὰ εἰσδύει στὸ βάθος ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων καὶ νὰ τὰ θυθομετρά. Περισσότερο παιζογελά μὲ ἐπιπόλεια καὶ πρόχειρα συνθέματα ἢ μπερδεύεται μὲ προγραμματισμὸ ἀνπαισθητικὸ μέσα σὲ νεόκοπες λέξεις μὲ λεξιθηρική διάθεση. Ἡ ποίηση τοῦ Δεκαβάλλε εἰσδύει καὶ θυθομετρά καὶ μὲ τὸς ἦχους τῶν λέξεων τῆς Ἑπνᾶ καινούριες δονήσεις γιὰ νὰ ἐκτιμήσης κάτι πού ἢ συνήθεια σου τὸ γύμνωσε ἀπὸ τὸ συναισθηματικὸ φορτισμὸ του.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Χρήστου Κουλούρη: Τὰ ἐπίγεια, Ἀθήνα, 1976.

Στὴν ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Χρ. Κουλούρη «Τὰ ἐπίγεια» ξεχωρίζω τρία βασικά θέματα» α) Τὰ χρόνια πού φύγανε μὲ τὸ συντηρητικὸ τους ρυθμὸ, ἐνῶ τὴν ψυχὴ τρώγει τὸ πάθος τῆς ἀλλαγῆς. β) Τὸν ἔρωτα εἰδομένο μέσα ἀπὸ τὸ πρῖσμα τῆς θύμησης καὶ γ) τὴ λευτεριά. Καὶ τὰ τρία εἶναι κατὰ θέματα, θὰ τᾶλεγα φυσικὲς ἀπαιτήσεις, πού ἢ κάθε σκέψη ποιητῆ ἢ κοινῶ ἀνθρώπου τ' ἀντιμετωπίζει. Βέβαια ὁ ποιητὴς τὰ τρία αὐτὰ θέματα δὲν τὰ ξεχωρίζει σὲ ἐνότητες μὲ κάποιο τίτλο ὀδηγητικὸ. Τὰ νοιώθει ὅμως ὅταν φτάσης πιά στὸ τέλος τοῦ βιβλίου καὶ θελήσης νὰ τακτοποιήσης μὲς τὸ μυαλό σου τὸ τί ἔχεις ἀποκομίσει ἀπὸ τὴν ἐπαφὴ σου αὐτή.

Τὰ «Ἐπίγεια» I—VI ἀποτελοῦν ἓνα ὁμίλημα μὲ κάποιο ἄλλο ἀδελφὸ. Ὁ ποιητὴς κατοικεῖ πιά στὴ συνοικία τῶν χαμένων ἄστρων ἐνῶ κάποτε ἀνῆκε στὸς ἀμετανόητους ξενύχτηδες τῶρα τὸν πῆρε ὁ ρυθμὸς τῆς καθημερινότητας. Ὡστόσο τὴ χρησιμότητα τῶν παλιῶν ὀνειρῶν δὲν τὴν ἀπορρίπτει. Νοιώθει μέσα του δυὸ ἑαυτοὺς: ὁ ἓνας μάλιστα ἐλέγχει τὸν ἄλλο. Τρέμει τὸ χρόνο πού περνᾶ. Ἀκριβῶς πῆκε ὁ ποιητὴς στὸ φθινόπωρο τῆς ζωῆς του κι' ἀναμετρά τὰ ὅσα πέρασαν, κείνο τὸ παρελθὸν μὲ τὴν σίγη του, τὰ χαμένα ὄνομα, τὸς χαμένους δρόμους, ὅλο ἐκεῖνο τὸν ἔσωτερικὸ κι' ἔξωτερικὸ πλοῦτο τῶν ἄλλων ἡμερῶν του.

Ἐαφνικὰ προβάλλει τὸ χρέος τῆς λευτεριάς. Τὰ χρόνια τῆς ἐφτάχρονης δικτατορίας ἔχουν πληγώσει ψυχικὰ τὸν καθένα. Μὲ λίγα ποιήματα ὁ ποιητὴς θυμάται τὸ χρέος αὐτὸ «καὶ μὲ στίχους ὑποδεχόμαστε τῆς λευτεριάς τὸ χρόνο», γιατί «ἢ Ποίηση ἔσινε τὸ ὄπλο μας/ μὲ στίχους πυροβολοῦμε τὸν ἔχθρο,/ ὅπου τὸ βροῦμε». (δὲν πρόκειται γιὰ εἰρωνία, ἀλλὰ δήλωση ἀδυναμίας νὰ ζητήση τὴ λευτεριά μὲ ἄλλο δυναμικὸ τρόπο ὅπως στὸ «παιδί τῆς Ρωμισούνης» — κάποιο ἀνώνυμο ἀγόρι πού πέθανε γιὰ τὴ λευτεριά). Στὸ θέμα αὐτὸ περιλαμβάνεται καὶ τὸ συμβάν τοῦ Πολυτεχνείου ἐκεῖνο τὸ Νοέμβρη τῆς Ἀθήνας, πού χωρὶς

ἐπίδειξη ὄψιμο ἀντιστασιακοῦ πνεύματος τὸ μετουσιώνει ποιητικὰ στὸ ποίημα «Θύμηση τοῦ κεραυνοῦ». Θὰ μπορούσα ἐδῶ νὰ κατατάξω καὶ τὸ τελικὸ ποίημα «Θανάσης Διάκος» (I—VI) ἀλλὰ σὲ πλατύτερο χρόνο καὶ ὄχι στὸ περιορισμένο τῆς ἐφτάχρονης δικτατορίας.

Τὸ τρίτο θέμα, ὁ ἔρωτας, κατέχει τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς συλλογῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ χώρου πού καταλαμβάνει ὀτὴ συλλογὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῶν πολλῶν παραλλαγῶν. Μνήμη χαμένης ἀγάπης πού ἔχει ἀποδημήσει στὸς οὐρανοὺς (εἶτε πραγματικὸς θάνατος εἶτε συναισθηματικὸς; δὲν ξεχωρίζω). Τὴ γυναῖκα αὐτὴ πῶς τὴν κοιτᾶζει ὁ ποιητὴς μέσα στὸ ρωμαντικὸ κλίμα, πότε γυμνὰ ρεαλιστικὴ, ἀλλὰ πάντοτε μέσα στὸν κύκλο τῆς εὐπρέπειας. Σειρὰ παραλλαγῆς πάνω στὸ κεντρικὸ αὐτὸ θέμα χωρὶς νὰ νοιώθει τὴ κούραση ἀπὸ τὴν ἐξάντληση τοῦ θέματος, μὲ πάρα πολλὴ ἐνθύμηση θάλασσας καὶ καλοκαιριοῦ. Καὶ χαίρεσαι αὐτὸ, τὸ ἔστω καὶ ἀπαισιόδοξο, ἔρωτικὸ σῆσθημα, πού λίγο - πολὺ ἔχει λιγοστεύει μέσα στὰ σύγχρονα ποιητικὰ κείμενα.

Δὲν μπορῶ νὰ πῶ πῶς ἢ ποιητικὴ γραφὴ τοῦ Κουλούρη ἀπομακρύνεται πολὺ ἀπὸ τὴν παράδοση. Ἐχει τὸν στέρεο σκελετὸ ἐκείνης στὰ ποιήματα, ἀλλὰ δὲν πιέζεται μέσα σὲ καλοῦπια: ἐκφράζεται μὲ περισσότερη ἐλευθερία, χωρὶς ἀπρόοπτες σουρρεαλιστικὲς τομηρότητες. Γενικὰ ἢ ποίηση αὐτὴ ἔχει μέτρο σὲ ὄλα, ἐλληνικὸ μέτρο.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ἡρώς Γεωργιάδη — Λαμπίρη: Ταξίδια μὲ τὸ Σάντα Μπάρμπα (ταξιδιωτικὸ), Ἀθήνα, 1976, σελ. 176.

Ἡ ταξιδιωτικὴ λογοτεχνία ἀποτελεῖ ἓνα εἶδος διαλεχτὸ, πού γιὰ νὰ πετύχει ἓνας συγγραφέας χρειάζεται, ἐχτός ἀπὸ τὴν ἀπαραίτητη λογοτεχνικὴ κατάρτιση, ἀπόθεμα γνώσεων, ζωηρὴ φαντασία, ψηλὸ αἰσθητήριό καὶ, προπαντός, εὐγένεια ψυχῆς. Μὲ αὐτὰ τὰ ἐφόδια «πῆρε τὰ βουνὰ καὶ τὴς θάλασσας» ἢ Ἡρῶ Γεωργιάδη—Λαμπίρη, προσθέτοντας μαζὶ τὸν ἐνθουσιασμό, τὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη τῆς γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ πνευματικὴ κληρονομιά, τὴ φύση καὶ τοὺς ἀνθρώπους τῆς.

Ὅρθα τὸ γράφει ἢ ἴδια στὸ βιβλίό της: «Ἀς πάρουμε τὸ ραβδί τοῦ στρατοκόπου στὸ χέρι κι' ἄς ξεχυθοῦμε στὸς δρόμους. Ὁ δρόμος εἶναι πάντα μιὰ ἐμπειρία, εἶναι ζωὴ, εἶναι ἀφορμὴ γιὰ σκέψη. Γιατί, μαζὶ μὲ τὴν ἔξωτερικὴ κίνηση, κινεῖ καὶ τίς μέσα μας δυνάμεις κι' ἐκεῖνες ἀνοίγουνε πανιά κι' ὀρθοπλωρίζουνε καὶ πᾶνε. Μᾶς φέρνουν σὲ μέρη γεμάτα ἀπὸ τίς φωνές τοῦ χτέος, τοῦ πολὺ παλιοῦ ἴσασμα τοῦ πιὸ πρόσφατου, μᾶς ἰδίνουν τὴν ἀφορμὴ νὰ κατεβῶμε ὡς τίς ρίζες μας κι' ἔκει νὰ ψάξουμε καὶ νὰ ἀγκαλιάσουμε καὶ νὰ ζήσουμε τὴν ἱστορία αὐτοῦ τοῦ τόπου».

Σὰν ἀπόσταγμα αὐτῆς τῆς περιήγησης σὲ νησιά, πολιτείες καὶ κάμπους τῆς ἐλληνικῆς

γης βγήκε το βιβλίο της «Ταξίδια μέ τό Σάντα Μπάρμπαρα», πού, ανάμεσα σέ άλλα κεφάλαια, περιλαμβάνει τά εξής: «Μιά όλιά χρέος» (Κρήτη), «Πέτρες» (Μάνη), «Χαλκίδα, όνειρό μου», «Ένα πνευματικό ταξίδι» (Λέσθος), «Ωραία και μόνη» (Ζάκυνθος), «Μαστουχόδεντρα» (Χίος), «Ομίχλη» (Γιάννενα) κ.λ.π.

Όνειρεμένος ταξιδευτής ή Γεωργιάδου—Λαμπήρη μαγεύεται από τήν έπαφή μέ τό ζωντανό λαό, τά χτίσματα, τήν Ιστορία και τή φύση τής Ελλάδας και μέσ' από τήν έμπνευση πού τής χαρίζει ή γαλήνη κ' ή όμορφιά συνθέτει τό τραγούδι τής χαράς, τής Ικανοποίησης και τής περηφάνειας.

Δέν είναι λίγα τά λυρικά ξεσπάσματα, ή Ιστορική παρουσίαση, ό έθνικός ένθουσιασμός, ή ψυχική ευγένεια και ή λογοτεχνική άρτιότητα μέσα στό έργο τουτο. Δεμένα όλα τά κεφάλαια του βιβλίου μέ τέχνη και μέθοδο (όχι πλαστή) σ' ένα ολοκληρωμένο σύνολο αποτελούν σελίδες ύπολογίσιμες γιά τήν ταξιδιωτική λογοτεχνία μας.

Ό έκφραση, πλούσια και λυρική, δίνει τό κατάλληλο χρώμα στό κείμενο, πού πολλές φορές ή συγγραφέας, συνεπαρμένη από τή γοητεία του θέματος, τό μετουσιώνει σέ πεζο-τραγούδο.

Διαθάζοντας τά «Ταξίδια μέ τό Σάντα Μπάρμπαρα» τής Όρως Γεωργιάδου—Λαμπήρη τά χάρεις και τά ζεις μέ τή φαντασία σου, άν δέν τά χεις, κιόλας, γνωρίσει. Γιατί, όπως γράφει και ή ίδια «σέ οδηγούνε στήν περισυλλογή, εκεί πού ό άνθρωπος μπορεί νά μείνει άντίκρου στόν έαυτό του και μπορεί άκόμα νά όνειρευτεί!».

ΙΑΚ. ΚΥΘΡΕΩΤΗΣ

Κ. Π. Μιχαηλίδη: Σωκρατική Φιλοσοφία, Λευκωσία 1977 (σελίδες 72).

Σέ μία περίοδο πού είναι γενικά παραδεκτό πώς τά πλείστα σχολικά έγχειρίδια είναι «πεπαλαιωμένα» είτε στό περιεχόμενο είτε στή μέθοδο—προσέγγιση, ή έμφάνιση βιβλίων πού θεραπεύουν, στό μέτρο τους, τό πρόβλημα είναι και έγκαρδιωτική και πολύ χρήσιμη. Στήν κατηγορία αυτή άνήκει τό πρόσφατα έκδομένο βιβλίο «Σωκρατική Φιλοσοφία», του έπιθεωρητή φιλολογικών μαθημάτων του Όπουργείου Παιδείας δρος τής φιλοσοφίας Κώστα Π. Μιχαηλίδη.

Τό βιβλίο αυτό επιδιώκει νά παρουσιάσει τή σωκρατική φιλοσοφία — κατά τό δυνατόν άπαλλαγμένη από τις πλατωνικές της προεκτάσεις — καθώς αυτή θγαίνει από τά ίδια τά άποσπάσματα των πρώτων πλατωνικών διαλόγων. Όστερα από έναν σύντομο πρόλογο και μιάν εισαγωγή στή Ζωή και τή φιλοσοφία του Σωκράτη, τό πρόβλημα των ηηγών και τής Σοφιστικής, τό βιβλίο χωρίζεται σέ δύο μέρη:

Στό πρώτο μέρος παρατίθενται άνθολογημένα κείμενα σέ μετάφραση, παρμένα από

τους πλατωνικούς διαλόγους: «Γοργίας», «Μένων», «Λύσις», «Λάχης», «Χαρμίδης», «Όϊπίας Έλάσσων», «Θεαίτητος», «Κρίτων», «Φαίδων» και «Συμπόσιον». Τά άποσπάσματα αυτά καλύπτουν τά θέματα: Σοφιστική, σωκρατική εξέταση, έπαγωγή και όρισμός, Ζήτηση τής μίας άρετής, σωκρατική βάσανος, τέχνη τής μαιευτικής, ό Λόγος και ή Πράξη, ή προσωπογραφία του Σωκράτη. Τά άποσπάσματα, μέ κατατοπιστικές προσημειώσεις, ακολουθούνται από έρμηνευτικά σχόλια, παραλληλισμούς, παραπομπές και έρωτήσεις—άσκήσεις. Τό δεύτερο μέρος περιλαμβάνει έρμηνευτικά σχόλια και άσκήσεις στήν «Όπολογία» και τόν «Κρίτωνα», τά δύο κείμενα πού από δεκαετίες διδάσκονται στήν Ε' τάξη του Γυμνασίου. Τό βιβλίο κλείνει ένας Χρονολογικός Πίνακας τής ζωής του Σωκράτη και των παράλληλων γεγονότων του πέμπτου αιώνα.

Ό μολοντί ό συγγραφέας είναι φιλόσοφος, έδωσε τό βιβλίο περισσότερο σαν εκπαιδευτικός. Χωρίς νά μειώνει τό επίπεδο του θέματος, έγραψε μέ συντομία, απλότητα, άίσθηση του ουσιώδους, «λελογισμένη» χρήση των φιλοσοφικών όρων και έννοιών, και πορεία επαγωγική. (Διαφορετική προσέγγιση θάταν έξάλλου άσέβεια προς τό ίδιο τό άντικείμενο τής έργασίας: τόν δάσκαλο τής επαγωγικής μεθόδου, τόν Σωκράτη). Ό κατάταξη των άποσπασμάτων, τά σχόλια και οι έρωτήσεις (πού επεξηγούν, προβληματίζουν, κεντρίζουν γιά περαιτέρω έρευνα και μελέτη), οι έρμηνευτικές άρχές πού προβάλλονται και ή γενικότερη δομή του βιβλίου, τό καθιστούν χρησιμότατο βοήθημα καθημερινής χρήσης γιά τή διδασκαλία των φιλοσοφικών κειμένων στό μάθημα των Άρχαίων Έλληνικών τής Ε' και Στ' Γυμνασίου.

Τό βιβλίο είναι από τή φύση του πιο πρόσφορο γιά τή διδασκαλία στήν Ε' τάξη, γιατί ό συγγραφέας έπέδωξε νά μείνει, όσο γινόταν, κοντά στόν «Ιστορικό» Σωκράτη. Έται λείπει από τό βιβλίο ό πλατωνικός Σωκράτης; ό βαθύς συζητητής του κόσμου των Όδεών και ό γλυφαρός άφηγητής του φιλοσοφικού μύθου, άπόψεων πού, μαζί σέ άλλες, θά έευπηρετούσαν άποτελεσματικότερα τή διδασκαλία του μαθήματος στήν τελευταία τάξη. Όείζει ένα νέο τεύχος, με τόν τίτλο «Πλατωνική Φιλοσοφία», νά έρθει σύντομα στό φώς από τόν συγγραφέα.

Ό μετάφραση των πλατωνικών άποσπασμάτων έχει γίνει σέ πλούσια και ρέουσα νεοελληνική γλώσσα. Ό μεταφραστής — συγγραφέας του βιβλίου έμεινε πολύ πιστός στό πλατωνικό κείμενο. Ό πιστότητα όμως αυτή έχω τήν έντύπωση πώς οδηγεί κάποτε — ιδιαίτερα στους μακροπερίόδους λόγους — σέ κάποια δυσχέρεια παρακολούθησεως τής σκέψης του Σωκράτη. Όπιπλέον οι έρωτήσεις — άσκήσεις είναι συχνά πολύ άνοιχτές, προϋποθέτουν εύρύτερη φιλοσοφική καλλιέργεια — πού δέν διαθέτουν οι μαθητές — και γιά τουτο μάλλον

δύσκολα μπορούν να απαντηθούν.

Η «Σωκρατική Φιλοσοφία» ωστόσο, μία σίγουρη βάση για την πληρέστερη επαφή των μαθητών με την αρχαία φιλοσοφική σκέψη, είναι ένα παλιό αίτημα των φιλολόγων καθηγητών που το πραγματοποίησε ο συγγραφέας και για τούτο είναι πολύ εύπρόσδεκτη απ' αυτούς. Είναι βέβαιο πως θα της κάμουν εύρεία χρήση και ότι το αποτέλεσμα δεν θα είναι μακριά από την επιδίωξη του συγγραφέα: «τη μύση των μαθητών στη σωκρατική φιλοσοφία όχι θεωρητικά αλλά άμεσα».

Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

Κ. Ε. ΧΑΤΖΗΣΤΕΦΑΝΟΥ: 1. Το Εικοσιένα και το σήμερα: Μερικά διδάγματα για την εθνική μας επιβίωση, Λευκωσία 1977 (σελίδες 10). 2. Δυο ποιήματα του Γιώργου Σεφέρη, Λευκωσία 1977 (σελίδες 19).

1. Κραυγή πόνου και ευθύνης και κήρυγμα εθνικής αυτογνωσίας και αγωνιστικότητας έκπληκτον από το μικρό αλλά σημαντικό διβλίο του Κ. Ε. Χατζηστεφάνου, που εκδόθηκε στη σειρά «Εκπαιδευτικών Έκδηλώσεων της Επιτροπής Διαφωτίσεως και Δημοσίων Σχέσεων της ΟΕΛΜΕΚ. Το κείμενο του διβλίου είναι η όμιλία του συγγραφέα στην «Πνευματική Στέγη» Λευκωσίας, στις 28 Μαρτίου 1977, για την επέτειο του '21. Στόχος του συγγραφέα ή συνειδητοποίηση των εθνικών προβλημάτων μας του παρόντος, των αιτίων τους και της μεθόδευσης για εθνική επιβίωση. Βαθιά του πίστη ότι αυτό μπορεί να γίνει μόνο μέσα από την αλήθεια, και την επιστράτευση ἀρετών που λάμπανε στο '21.

Πολλή αλήθεια παρελαύνει στις σελίδες της όμιλίας αυτής. Λόγος υπεύθυνος και για τούτο σκληρός και οδυνηρός: Έπισημαίνεται η αγωνία του Έθνους για τη συμφορά της Κύπρου και για πιθανές μελλοντικές συμφορές μεγαλύτερες από τις σημερινές, γιατί την κρίσιμη στιγμή δεν τιμήσαμε «έμπρακτα» το Εικοσιένα. Εκθέτει την πορεία του ραγιά, στους αιώνες της δουλείας, από την αθλιότητα στο φως, με σύνεργο τόν ίδιο το θάνατο με το «θανάτω θάνατον πατήσας» ή με την ελληνική διάζευξη «Έλευθερία ή Θάνατος». Τέλος ανευρίσκει το πνεύμα του '21 σε κείμενα λαϊκά ή δοκίμια που το συμπυκνώνουν με τρόπο έντυπιασκό.

Από το ήρωικό αυτό παρελθόν αντίκειται η ανάγκη ανάλογου ψυχικού σθένους, άρνηση της άτιμωσης και της ταπεινώσεως και τήρηση του χρέους άπέναντι στους νεκρούς, τους χαμένους, τους προγόνους και τη νέα γενιά. Εισηγείται την ανάγκη της ενότητος, της ανθρωπιάς, της άνοχης και της θυσίας, της άποδοχής όλων στον κοινόν άγώνα («χρειάζεται του καθενός η άρετή») και έλέγχει τους «άφοϋ-περάσει-ό-κίνδυνος» «άγωνιστές». Θεωρεί άπαραίτητη την τήρηση των σχολείων μακριά

άπο οποιαδήποτε διαίρεση ή φτηνή δημαγωγία. Και τονίζει άπερίφραστα και έμφαντικά την έλληνοκτητότητα μας σαν τόν ιερώτερο θησαυρό μας.

Ο λόγος του Κ. Ε. Χατζηστεφάνου στο κείμενο αυτό είναι γραμμένος για τó σήμερα, αλλά ίσχυει και για τó χτες και για τó αύριο. Έγγίζει την ουσία του τραγικού μας παρόντος, άνατέμνει με τόλμη τά στοιχεία του και ύποδεικνύει τη μόνη άποτελεσματική πορεία προς τó φως.

2. Δέ νομίζω τυχαίο πού ó συγγραφέας διάλεξε αυτόν τόν καιρό για να έπανεκδώσει (κοντά στο κείμενό του για τó '21) την παλιά μελέτη του για τά δυο κυπριακά ποιήματα του Σεφέρη «Έλένη» και «Σαλαμίνα της Κύπρος». Γιατί στα δυο αυτά ποιήματα, γραμμένα με προφητικήν ενόραση άπο τόν Σεφέρη, βρίσκεται όλη η τραγική ουσία της κυπριακής περιπέτειας: «ή άπάτη, ó δόλος, ή ιδιοτέλεια» των δυνατών, ή άναλγησία τους μπροστά στην κατάφωρη άδικία, ή διάψευση της προσδοκίας για έναν καλύτερο κόσμο και μαζί ή άμετακίνητη πίστη και ή άκαταμάχητη δύναμη της θέλησης του άδικημένου να ξεπλύνει την Ύβρη και να ξαναίσσοροπήσει τη ζυγαριά της ήθικης τάξης του κόσμου.

Στην άνάλυση των ποιημάτων ó μελετητής έχει προβεί σε πρωτότυπες έρμηνείες και κáιριες παρατηρήσεις σε ποιητικά κείμενα που προσδίδουν τó ήθικό και έθνικό άνάστημα του ποιητή τους και του μεγάλου Άγώνα της Κύπρου του 1955, που οί «κρυφοί άνεμοί» του φυσούσαν τότε.

Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

ΓΕΝΙΚΑ

«Στη «Νέα Έστία» (1.1.78) δημοσιεύεται τó διήγημα του Κ. Χρυσάνθη «Φυλάκιο Χ, γραμμή θανάτου», τά ποιήματα του Άντ. Πιλλά «Άνάμνηση με τις βροχές» και του Σπ. Παπαγεωργίου «Σπιχηρός ήμεροδείκτης». — Στην έκδοση του IBBY «Fairy Tale and Poetry today» δημοσιεύεται ή ανακοίνωση του Κ. Χρυσάνθη «Fairy Tales and Technocracy». — Στόν «Έ λ ε ύ θ ε ρ ο ν Κ ό σ μ ο ν» (10.12.77) ó Φαίδ. Μπουμπουλίδης με τίτλο «Ρίμες άγάπης» γράφει για τά Κυπριακά Έρωτικά Ποιήματα της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης. — Στο περιοδικό «Ν έ κ έ ψ η» (Νοεμβρ. — Δεκ. 1977) ó Τ(άσος) Ζ(άππος) σχολιάζει τά ανθρώπινα δικαιώματα σε συσχετισμό με την Κύπρο. — Στο περιοδικό «Π α ρ ά δ ο σ η» (άρ. 6) δημοσιεύεται προσευχή για την Κύπρο με τίτλο «Άθωνική δέησης ύπερ της τλήμονος Χώρας Κύπρου», άνανεμφθεΐσα ύπο Κυπρίου προσκυνητού. — Στη «Β ρ α δ υ ν ή» (10.1.1978) ó Δημ. Σιατόπουλος κρίνει τó

βιβλίο «Κραυγές στ' αὐτιά τοῦ κόσμου» τοῦ Ἀ. Ὀνούφριου. — Στὴν τρίτομη «Παγκόσμια Ποιητικὴ Ἀνθολογία» (ἔκδ. Αὐλός) τοῦ Δημ. Γιάκου καὶ Μ. Γιαλουράκη δημοσιεύονται μεταφράσεις τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη ἀπὸ τὸν ἔξο λυρισμὸ, εἰδικὰ ἀπὸ τοὺς ἐξῆς: Τόμας Ντυλάν, Γκυγιώμ Ἀπολλιναίρ, Πῶλ Ἐλουάρ, Πιέρ ντε Ρονσάρ, Ἀντρέ Σενιέ, Ἀντρέι Βοζνισιένσκι, Μιροσλάβ Χολούμπ, Ἐνπιθ Σεντερκράν, Ἐντουαρντ Κάμινγκς, Χόρχε Καρέρα Ἀντράδε, Λέο Κέννεντυ, Ραιϋμόντ Κνίστερ, Λ. Α. ΜαΚαίη, Τζῶν Μάκ Κρή, Ε. Σ. Πράττ, Ντάνκαν Κάμπελλ Σκότ, Φ. Ρ. Σκότ, Α. Σ. Σμίθ, Ρόμπερτ Φίντς, Μανουέλ Χοσέ Ὀτόν, Πάζ Ὀκτάβιο, Ἐνρίκε Κονθάλες Μαρτίνεθ, Ρουμπέν Νταρίο, Γαβριέλα Μιστράλ, Κόλιν Θήλ, Κρίστοφερ Κόχ, Τζῶν Μπλαίτ, Ροζμαρὺ Ντόμπσον, Τζιούντιθ Ράιτ, Τζῶν Ρόουλαντ, Νταϊήβιντ Ροουμπόθαμι, Βίβιαν Σμιθ, Ντάγκλας Σπισῶρτ, Οὐώλφ Φαίρμπριτζ.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ἡ Κύπρος μας (Λευκωσία) ἀρ. 2. — Τὸ Σχολεῖο καὶ τὸ Σπίτι (Ἀθήνα) ἀρ. 192. — Παράδοση (Ἀθήνα) ἀρ. 6. — Αἰολικά Γράμματα (Καλλιθέα) ἀρ. 41. — Ἡπειρωτικὴ Ἔστια (Ἰωάννινα) ἀρ. 305/306. — Ἰλιός (Ἀθήνα) ἀρ. 125. — Νέα Πορεία (Θεσσαλονίκη) ἀρ. 272/274. — Τομές (Ἀθήνα) ἀρ. 17. — Νεοελληνικὸς Λόγος (Ἀθήνα) Ἀφιέρωμα στὸν Κώστα Βάρναλη, '75-'76. — Σκιάθος) ἀρ. 7. — Μακεδονικὴ Ζωὴ (Θεσσαλονίκη) ἀρ. 139. — Σύγχρονη Σκέψη (Ἀθήνα) ἀρ. 14. — Νέα Ἐποχὴ (Λευκωσία) ἀρ. 126/127. —

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Κώστα Τσιρόπουλου: Οἱ ἄγιοι, Ἀθήνα, 1977.

Κώστα Φάττα: Κύπρος γλυκεῖα πατρίδα μου, Λάρνακα, 1977.

ΔΗΜΗΤΡΗ ΓΙΑΚΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Βραβεῖο Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν
Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας»
1977

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Α) Ἑλληνικὴ Παιδικὴ Λογοτεχνία τοῦ 10' αἰῶνα, πρωτότυπα ἔργα καὶ μεταφράσεις.
- Β) Ἑλληνικὴ Παιδικὴ Λογοτεχνία τοῦ 11' αἰῶνα, πρωτότυπα ἔργα καὶ μεταφράσεις.
- Γ) Ἑλληνικὰ Παιδικὰ Περιοδικά.
- Δ) Μελοποιήσεις Παιδικῶν Ποιημάτων, Βιβλιογραφία, Εὐρετήριο..

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ

Βαρνάβας ὁ γυιὸς τῆς παράκλησης	£1	(3 δολ.)
Ὁ περιπαθὴς ὁδοιπόρος	£1	(3 δολ.)
Πέρ' ἀπ' τὴν Ἑλλάδα ὁ ἥλιος	£0,750	(2 δολ.)

ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΛΤΔ.

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΠΡΟΜΗΘΕΙΩΝ

Τ.Κ. 4537 — Τηλ. 42921

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

★ 1937 ★

ΝΟΙΚΟΚΥΡΕΣ!

Ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ τῆς:

ΚΑΤΣΑΡΙΔΕΣ,

ΜΥΙΓΕΣ,

ΚΟΥΝΟΥΠΙΑ,

ΑΡΑΧΝΕΣ,

ΨΑΡΟΥΔΙ

κι ὅλα τὰ ἐνοχλητικὰ ἔντομα στὸ σπίτι σας,
ψεκάζοντας μὲ τὸ χαμηλῆς
τοξικότητος ἔντομοκτόνο

ACTELIC

Πωλεῖται ὑπὸ μορφὴν ἀεροζόλ, ὑγροῦ καὶ καπνογόνου.
Χρησιμοποιεῖστε το στὰ λουλούδια τοῦ κήπου σας.

ΠΡΟΪΟΝ **ICI** Plant
Protection
Division

ΓΙΑ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΑΠΕΥΘΥΝΕΣΘΕ:

	Ἀποθῆκες	Πρατήρια
ΛΕΥΚΩΣΙΑ	Τηλ. 32234	Τηλ. 47120
ΛΑΡΝΑΚΑ	» 52987	» 53376
ΛΕΜΕΣΟΣ	» 72452	» 65542
ΠΑΦΟΣ	» 32161	» 33304

ΛΙΓΕΣ ΜΕΡΕΣ ΣΤΟ ΚΑΠΡΙ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΠΑΥΛΗ ΤΟΥ ΣΑΝ ΜΙΚΕΛΕ

«Στή θάλασσα τή φωτεινή
τ' αγαπημένο τὸ φεγγάρι...».

Τραγουδοῦσε τὴν προηγούμενη νύχτα ὁ Ναπολιτάνος μὲ τὴν κάπως δι-
φορούμενη φωνή στὸ λιμάνι τῆς Νάπολης. Καράβια, ἐργοστάσια, μυρωδιὰ ἀ-
σχημῆ, ἀλλὰ καὶ ρωμαντικὸν ὄνειρο καὶ πρὸ παντὸς προσμονές.

Τὸ ἄλλο πρωῒνὸ ξεκινήσαμε μὲ τὸ θαπόρι γιὰ τὸ Κάπρι. Ἐνα πολύ-
γλωσσο πλῆθος φορτώθηκε στὸ πλεούμενο στοιβαχτά: ἄλλοι ἀπὸ
περιέργεια, ἄλλοι ἀναζητῶντας τὴν περιπέτεια, ἄλλοι γιὰ πραγματικὸν παρα-
θερισμὸ, ἀν καὶ πολὺ πρὸ ἤσυχη εἶναι πρὸ πέρα ἢ Ἰσχια. Κάποτε τὸ Κάπρι
εἶχε κακὴ φήμη. Μαζεύονταν σ' αὐτὸ ὑποπτοὶ Ἄγγλοι συναξιοῦχοι — καὶ
ποῦ δὲν πάνε αὐτοὶ καὶ δὲν διασύρουν τ' ὄνομα τόπου καὶ προσώπων; Ἀργότε-
ρα ὅμως ἔγινε κοσμικὸ κέντρο γιὰ ὅλα τὰ φύλα, ἀξιοποιήθηκε ὅπως ξέρον
οἱ Ἴταλοι ν' ἀξιοποιοῦν καὶ τὴν ἐλάχιστην ἐκμεταλλεύσιμη γωνιά τῆς γῆς τους.
Τὸ «Χρονικὸ τοῦ Σάν Μικέλε», ποῦ πραγματικὰ ἀναστάτωσε τοὺς φιλολογικοὺς
κύκλους καὶ δημιούργησε τὸ θρύλο στὴν περιοχή τοῦ Ἀνακάπρι, ἢ φυσιογνω-
μία τοῦ παράξενου Σουηδοῦ γιατροῦ Ἄξελ Μούντ μὲ τὶς ὑψηλοῦ ἐπιπέδου γνω-
ριμίες του, προσδόσανε στὸν τόπο μιὰ ἄλλη πλευρά, τὴ φιλογολογική. Ἡσυχὴ
ἢ θάλασσα, πρῶς μας ὠραῖο ἀπὸ μακριὰ τὸ λιμάνι, πολύθουο τὸ σμᾶρι πάνω
στὸ κατάστρωμα ἐνῶ πλέαμε μὲ τὸ πολὺ φῶς. Ἡ πρώτη μου ἐκπλήξη ἦταν
τὰ πολλὰ ἑλληνικὰ ποῦ ἄκουα σὲ διάφορα σημεῖα γύρω μου. Δηλώνουμε καὶ
δηλώνουμε ἕμεῖς οἱ Ἕλληνες τὴν παρουσία μας καὶ δίχως λόγο ἀκόμα.

Σὲ λίγο πρόβαλε ὁ ὄραχος ποῦ λέγεται Κάπρι. Συλλογίζεσαι τί θὰ ὀρθῆς
ἐδῶ πάνω σὲ τοῦτο τὸ πολυσχολιασμένο νησί. Ποῦ εἶναι ἡ Τσερτόζα του, ποῦ
εἶναι τὸ Γκρότο Ἀζούρο, ποῦ εἶναι ἡ ἔπαυλη τοῦ Σάν Μικέλε μὲ τὴν ὀνομα-
στὴ Σφίγγα του ποῦ κοιτάζει τὸ πέλαγος;

Σὲ λίγο φτάσαμε στὸ μικρὸ λιμανάκι τοῦ νησιοῦ, τὸ Μαρίνα Γκράντε, ὅ-
που χιλιάδες περίεργα μάτια μᾶς κοιτούσανε. Πήραμε τὸ ἀναρριχητικὸ θαγό-
νι κι ἀνεβήκαμε ἀνάμεσα ἀπὸ πυκνὲς ροδοδάφνες στὴ μικρὴ πολιτεία τοῦ
νησιοῦ μὲ τὶς 3—4 χιλιάδες κατοίκους της. Στενὰ θρομάκια ἔδῳ κ' ἐκεῖ πλημ-
μυρίζανε ἀπὸ τουρίστες μὲ τὶς περίεργες ἐνδυμασίες καὶ τὰ τσιτσιδῶματά τους.
Πολλὰ μικρομάγαζα πουλοῦσανε ἕνα σωρὸ πανάκριθα πράγματα, πλεκτά, καμέ-
ους, μικρομπιμπελό. Προχωροῦμε πρὸς τὴν ἀνατολικὰ τῆς πόλης, ὅπου
τὸ ξενοδοχεῖο μας, ποῦ χανόταν μὲς τῆ σκιά πανύψηλων πεύκων, ἐνῶ χαμηλὰ
ἔθαλλαν οἱ ὀλοκόκκινες ροδοδάφνες. Ὁ λόφος τοῦ Σάν Μικέλε ὑψωνόταν ἐκεῖ
ψηλὰ ἀπάνω μας πρὸς τὰ ὄρηια ἐνῶ πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ ἕνας πολὺ χαμη-
λότερος λόφος, ὁ Λόφος τοῦ Καστιλιόνε, κοιτοῦσε περίφοβα τὸ ὄψος τοῦ ἄλλου.
Ὅμοιολῶ πὼς δὲν εἶχα διάθεση νὰ καθίσω. Μ' ἔτρωγε ἡ περιέργεια νὰ δῶ
τὰ τριγύρω καὶ νὰ κανονίσω τὴν ἄνοδό μου στὴν ἔπαυλη τοῦ Σάν Μικέλε πάνω
στὸ Ἀνακάπρι ποῦ τὸ πολυσυλλογιζόμενον πὼς ἀκίνδυνα καὶ ξεκούραστα θ' ἀ-
νέβαινα ἐκεῖ ψηλά. Πῆγα πρῶτα στὴ μικρούλα Πλατεία τοῦ Οὐμβέρτου, ὅπου

βρίσκεται ή εκκλησία του Ἁγίου Στεφάνου κι' ἔνα δυο ἄλλα παλιά κτίρια. Κανόνισα ἀναχώρηση κατὰ τὸ μεσημέρι μὲ αὐτοκίνητο, γιατί μου ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀναρριχηθῶ στὸ μονοπάτι πὸν πάει ὡς πάνω στὸν ἀπότομο λόφο. Γύρισα στὸ ξενοδοχεῖο, πήρα τοὺς στενοὺς ἑξοχικοὺς δρόμους μὲ τὰ πεῦκα καὶ τὰ θάμνα πρὸς τὴ Μαρίνα Πίκολα, ὅπου μπορεῖς νὰ κάνης ἕνα θαλάσσιο μπάνιο.

Ἄλλὰ ξεχωριστὰ μὲ τράθηξε ή Τσερτόζα τοῦ Σάν Τζιάκομο. Εἶναι ἕνα μοναστήρι παλιὸ τοῦ 14ου αἰώνα, χαμηλό, μεσογειακὸ καλόκαρδο, ἀν ἀναλογιστῆς τὸν πλοῦτο καὶ τὴ βαρεῖα διακόσμηση τῶν καθεδρικῶν στίς μεγάλες ἰταλικὲς πόλεις, χτισμένων τότε, πὸν μέθυσε ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση. Ἔνας στενὸς δρομάκος σὲ ὀδηγεῖ στὸ μοναστήρι. Ἐκεῖ μου ἔκαμε ἐντύπωση ή ἐγκαταλειμμένη πολὺ μεγάλη ἑσωτερικὴ αὐλὴ μὲ κελλιὰ καὶ ἄλλα βοθηθητικὰ δλόγυρα ὅπου θὰ κατέλυαν στὰ παλιά χρόνια οἱ ξένοι κι' οἱ προσκυνητές. Ἔνα φυλλάδιο κάτι ἐξήγησε γιὰ εἰκόνες κλπ., πράγματα τόσο πολλὰ στὸν ἰταλικὸ χῶρο, πὸν σὲ διδάσκουν θέβαια μὰ σοῦ ἀφαιροῦν ταυτοχρόνως καὶ τὴ δυνατότητα νὰ χαρῆς τὸ καθετὶ χωρὶς σοφία, ἔπαινο, διδασκαλία καὶ τὰ ὅμοια. Ἄφησα σὲ λίγο τὸ μοναστήρι, πήρα τὸν ἀπόμερο μικρὸ δρομάκο κι ἔφτασα στὸ μέρος ἀπ' ὅπου βλέπεις τὴ μαγευτικὴ θέα ἐκεῖ κάτω χαμηλά, τῆς Μαρίνας Πίκολα, καὶ πὸν πέρα, στὸ βάθος ὅπου μπορεῖ νὰ φτάση τὸ μάτι σου τὴ γαλάζια θάλασσα, χτενισμένη ἀπὸ γραμμὲς ρευμάτων.

Τὸ ζεστὸ μεσημεράκι μὲ βρῆκε στὸ Ἀνακάπρι, ὅπου ή ἔπαυλη τοῦ Σάν Μικέλε. Πλανήθηκα μὲς τὰ στενὰ δρομάκια, πολὺ λίγα ἐξάλλου, ὅλο πέτρα καὶ βράχο, κι' ἔφτασα στὴν ἐκκλησία τοῦ Σάν Μικέλε. Ἐδῶ σὲ ὠρισμένο μῆνα ἔρχονταν τ' ἀποδημητικὰ πουλιὰ κι' ὅλο τὸ χωριὸ σκότωνε μὲ τίς ἑκατοντάδες τὰ μικρὰ φτερωτὰ πλάσματα. Ὁ Ἄξελ Μούντ, ὁ παράδοξος Σουηδὸς γιατρὸς μὲ τίς φοβερὲς ἀϋπνίες, κατῴρωθε μ' ἕνα τρόπο νὰ ξιππάξῃ τὰ πουλιὰ καὶ νὰ τὰ γλυτώνη ἀπὸ τὸ θάνατο. Ἀργότερα προχώρησα ὡς τὸ φρούδι ἐνὸς ἀπότομου βράχου κι' εἶδα μὲ δέος τὸ ὕψος καὶ τὴν ἀπέραντη γαλάζια θάλασσα.

Ἀπὸ ἕνα κεντρικὸ δημόσιο πάρκο προχωρεῖς σ' ἕνα στενὸ δρομάκι καὶ φτάνεις στὴν Ἐπαυλὴ τοῦ Σάν Μικέλε. Ἡ ἔπαυλη αὐτὴ εἶναι ἰδιοκτησία τοῦ Σουηδικοῦ Δημόσιου καὶ οἱ πληρωμὲς εἰσόδου χρησιμοποιοῦνται γιὰ φιλανθρωπικοὺς σκοποὺς. Ἄπλο ἑσωτερικὸ κτίριο, κομψὸ μὲ τὰ ἐπιπλα τοῦ Ἄξελ Μούντ, διακοσμημένο μὲ ἀγάλματα κι' ἄλλα ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα τοῦ τόπου, πὸν σχηματίζουν ἕνα περιέργο, ἀλλὰ ἀρκετὰ χαρούμενο περιβάλλον. Μιὰ αὐλὴ, μὲ ἐξαισιες ὀρτάνισεις, μιὰ ὀρθογώνιου σχήματος πέρκολα καὶ μερικὰ ἀγάλματα, σὲ ὀδηγοῦν στὸ ἐρημητήριο μὲ τὴ Σφίγγα. Τούτη ή Σφίγγα κοιτάζει ἐρευνητικὰ τὸ πέλαγος καὶ ρωτᾷ τὸν οὐρανὸ, τὸν ἀέρα, τὸν ἥλιο καὶ τὴ θάλασσα, ρωτᾷ τί τρομερὸ μυστήριο εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Σ' αὐτὴ ἔδω τὴ σκοπιά, μὲ τὴ Σφίγγα βουδῆ συντροφιά, ὁ Ἄξελ Μούντ διάβαζε τὸ βιβλίο τῆς ζωῆς καὶ τῶν περασμένων του. Ποιὸς ξέρει ποιά τύψη πάσχιζε νὰ καθησυχάση. Σ' αὐτὸ τὸ μέρος δὲν μπορεῖ παρά νὰ συλλογιστῆς, ν' ἀναλύσης τὸν ἑαυτὸ σου, νὰ τοῦ ζητήσης κάποιον λόγο.

Ἀργότερα ξανάρχισα τὴν ἀσκοπὴ περιδιάβαση μέσα στὰ στενά. Ἔνα ξενοδοχεῖο μὲ πάρα πολλές κληματαριὲς κινᾷ τὴν περιέργεια μου. Ρωτῶ. Καὶ παίρνω τὴν πληροφορία πὸς ἔδω ἔμενε ὁ Φαροῦκ ὅταν ἐρχόταν νὰ ἡσυχάση στὸ Κάπρι. Πὸν πέρα ἕνα κτίσμα σάν πύργος, μὲ κάμποσες πλάκες κτισμένες στὸν τοῖχο του, μὲ τραβάει. Θάρρεφα πὸς πιθανὸ νᾶναι κανένα μικρομουσεῖο. Οἱ πλάκες ἦταν ἐλληνικὲς ἐπιγραφές. Μπήκα στὸν ἀνοιχτὸ διάδρομο, ὅπου διάφορα ἀντικείμενα λαϊκῆς τέχνης στολιζάνε τοὺς τοίχους καὶ τὰ πεζούλια. Κάποιος, πὸν καθόταν ἀμέριμος σὲ μιὰ μικροῦτσικη ἑσωτερικὴ αὐλὴ μὲ ρώτησε ἀν εἶμαι Ἕλληνας.

«Ναι» τοῦ ἀπαντῶ! «ἀπό τήν Κύπρο. Ἄλλά πῶς τὸ μάντεφες;».

«Διάδαζες τίς ἑλληνικὲς ἐπιγραφές, προσπαθώντας νὰ τίς ἐξηγήσης. Λοιπόν, ὁ τόπος αὐτὸς ἦταν ἄλλοτε ἑλληνικὴ πόλη. Γι' αὐτὸ ὑπάρχουν τόσες ἑλληνικὲς ἐπιγραφές».

«Ἐδῶ μέσα τί εἶναι;» τὸν ρωτῶ.

«Νυχτερινὸ κέντρο. Ἔχει μουσικὴ καὶ θαυμάσιο ποτό! Τὸ δράδου μπορεῖς νάρθης».

Ἄλλά τὸ δραδάκι ἤμουνα κουρασμένος κι' ἀπόλαυσα ἕνα θαυμάσιο ὕπνο.

Τὴν ἄλλη μέρα θὰ πήγαινα στὸ Γκρόττο Ἀζούρο, στὴν Κυανὴ Σπηλιὰ μὲ τοὺς ὀνομαστὸς ἰριδισμοὺς τῶν νερῶν τῆς. Ἔχει κι' ἄλλες τέτοιες μαγευτικὲς σπηλιές τὸ νησι, μὰ τούτη εἶναι ἡ πιὸ καλὴ καὶ παράδοξη, καὶ προπαντὸς ἡ πιὸ ἀξιοποιημένη ἀπὸ τὴν τουριστικὴν ἀποψη. Γιὰ νὰ πᾶς στὴ σπηλιὰ νοικιάζεις δάρκα καὶ τραβᾶς παραλία - παραλία. Πρέπει νὰ ὑπάρχη σχετικὴ μπουνάτσα ἀλλοιῶς διατρέχεις κίνδυνο γιὰ νὰ μπῆς στὴ σπηλιὰ ἀπὸ τὸ στενὸ μὰ προπαντὸς χαμηλὸ στόμιό τῆς. Πῆρα μιὰ δάρκα, πού μου ὑποδείξανε πῶς δουλεύει στὸ λιμανάκι γιὰ τούτη τὴν περιδιάβαση, καὶ τράβηξα παραλία - παραλία, ἐνῶ ὁ θαρκάρης κάτι μουρμουρούσε. Ψηλὰ στὸ δράχο ξεχώρισα ἐρείπια ἐπαύλεων, τοῦ Τιβέριου ὅπως μοῦ ἐξήγησε ὁ θαρκάρης. Σὲ λίγο φτάσαμε στ' ἀνοιγμα τοῦ Γκρόττο Ἀζούρο, τῆς Κυανῆς Σπηλιάς. Ἐκεῖ συναντήσαμε μερικὲς ἄλλες δάρκες μὲ τουρίστες πού παίρνανε σειρά γιὰ νὰ μποῦν στὴ σπηλιὰ. Ἡ θάλασσα ἦταν λιγάκι, μὰ πολὺ λιγάκι, ταραγμένη. Ὡστόσο τοῦτο δυσκόλευε ἐκτὸς ἂν προσποιούνταν οἱ θαρκάρηδες μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ εἰσπράξουν κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸ συνηθισμένο.

«Κοίταξε, κύριε», μοῦ ἐξηγᾶ ὁ θαρκάρης δείχνοντάς μου τίς μανουῦρες τῆς προηγούμενης δάρκας. «Ὅταν φτάσουμε στὸ στόμιό τῆς σπηλιάς, θὰ ξαπλώσης προύμυτα, ἀλλοιῶς χτυπᾶς πάνω στὸ δράχο. Τὴν πάθανε πολλοί. Τὸ νοῦ σου λοιπόν».

Ὁμολογῶ πῶς ἔνοιωσα λίγο φόβο. Θαλασσινὸς δὲν εἶμαι, τολμηρὸς δὲν εἶμαι. Ἀπλῶς εἶμαι πολὺ περίεργος. Ἄλλ' ὄχι νὰ πληρώσω καὶ ἀκριδὰ μιὰ... τουριστικὴ περιέργεια. Κοίταξα μὲ προσοχὴ τὸ τί κάνανε οἱ ἄλλοι στὴν προηγούμενη δάρκα.

«Κατάλαβες;» μὲ ρωτᾶ ὁ θαρκάρης.

«Κατάλαβα», τοῦ ἀπαντῶ κι' ἔβαλα τὸ σταυρό μου.

Ὁ θαρκάρης κανόνισε τὴ δάρκα σύμφωνα μὲ τὴν κίνηση τοῦ κύματος. Τράβηξε ἀπάνω τὰ δυὸ κουπιὰ καὶ προύμυτα κι' οἱ δυὸ εἰσχωρήσαμε στὴ σπηλιὰ.

Σηκώνοντας τὸ κεφάλι μου, ἀντίκρισα ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ περίεργα πράγματα στὴ ζωὴ μου. Ἐνα γαλάζιο φωτεινότατο χρῶμα, διάφανο, ὄνειρῶδες χόρρευε ὀλόγυρα καὶ στὸ βάθος ἐκεῖ πάλι ξεχώριζες ἕνα φωτεινὸ σημεῖο, τὸ στόμιό τῆς σπηλιάς. Τὰ πρόσωπα, τὰ χέρια σου, οἱ δάρκες — κι' εἶχε ἀρκετὲς μὲς στὴ σπηλιὰ, πού περιδιάβαζαν ὡς κύκνοι μέσα σὲ μαγευτικὸ σκηνικὸ μιᾶς λίμνης ἄλλου μαγεμένου κόσμου, τοῦ κόσμου τῶν παραμυθιῶν — βλα - βλα ἦταν γαλάζια, διάφανα γαλάζια, ἀπίστευτα γαλάζια. Πόση ὥρα μείναμε μὲς τὴ σπηλιὰ δὲ μπορῶ νὰ ὑπολογίσω. Ἡ μαγεία, τὸ ρίγος, ὁ ἄλλος παραμυθένιος κόσμος, ἡ φαντασία παιδικοῦ ὑπερκόσμου τύπου σοῦ σταματᾶ κάθε αἴσθηση ὑπολογισμοῦ χρόνου καὶ χώρου.

Κάποτε βγήκαμε στὸ φῶς τῆς μέρας μὲ τὸ ἴδιο περίπου τρόπο, τὸν προσεχτικὸ. Ἄλλά δὲ θυμᾶμαι τὴν ἔξοδο. Τὸ φῶς τοῦ ἡλίου μὲς τὴ στραφτερὴ πλα-

τειά θάλασσα μου πείραξε τὰ μάτια, φέρνοντάς με πίσω ἀπ' τ' ὄνειρο στήν καθημερινή ζωή.

Πιό ὕστερα, τήν ἄλλη ἢ μεθάλλη μέρα, παίρναμε τὸ μικρὸ πλοῖο τῆς γραμμῆς γιὰ τὸ Σορέντο, τὴ γενέθλια πόλη τοῦ Τουρκουάτο Τάσσο, τοῦ σταυροφόρου ποιητῆ, ποῦ ἔγραφε τὸ ἐπικολυρικὸ ποίημα τῆς Ἱερουσαλήμ, κι' ἔχασε κάποτε τὰ λογικά του. Στὴν πλατεῖα τῆς πόλης συναντᾷς τὸ ὀρειχάλκινο ἄγαλμά του. Ἀπὸ τὴν πόλη αὐτὴ ἀρχίζει ἓνας ἐξαιρετικῆς ὀμορφιάς χῶρος μὲ πορτοκαλιᾶς κι' ἐπαύλεις. Σὲ παιδεύει μὲ τὴ γεύση πῶς κατεβαίνεις πρὸς τὴν Πομπηῖα καὶ τὸ Βεζούβιο. Ἀλλὰ ἐκεῖνη ἡ σμαραγδένια ἐντύπωση ἀπὸ τὸ Κάπρι σὲ ἀκολουθεῖ κατὰ πολὺ περίεργο τρόπο. Τὸ λέγε μαργαριτάρι στὸν κόλπο τῆς Νεάπολης. Δὲν ἔχουν ἄδικο. Τὴν ὀμορφιά του ἀπὸ τὰ ρωμαϊκὰ χρόνια τὴν ξεχώρισαν καὶ κτίσαν αὐτοῦ ἐπαύλεις ἄρχοντες καὶ καίσαρες σὰν τὸ Τιβέριο. Ἀφοῦ κι' οἱ στεγνοὶ ἄμερικάνοι ὅταν καταλάθανε τὴν Ἰταλία στὸ Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο καὶ κατόπιν τοὺς πήγανε σ' αὐτὸ τὸ νησί γὰ ξεκουραστοῦν, τὸ χαρακτηρισίαν σὰν «παράδεισο μέγεθος ποτηριοῦ». Καὶ εἶναι πραγματικὰ μιὰ στιγμή γαλάζιου ὠκεανοῦ.

1952

ΜΙΑ ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΔΑΝΤΗ

Ἀσφαλῶς τὸ φυσικὸν περιβάλλον ἔχει ἀσφασιιστικὴν ἐπίδραση πάνω στὴν ποίηση, συμμετέχει πολὺ μαζί μὲ τὸ πολιτικὸ καὶ θρησκευτικὸ «πιστεύω» τοῦ ποιητῆ γιὰ νὰ διαμορφωθῆ ἕνα ὕψος καὶ νὰ ἐπιλεγούν τὰ θέματα.

Ἡ Τοσκάνη εἶναι ἕνας εὐτυχισμένος τόπος, γεμάτος ποικιλία στὸ φυσικὸ του σκηνικὸ, φορτωμένος παράδοση ἀπὸ τὸ Μεσαίωνα καὶ τὴν Ἀναγέννηση. Τοῦτο τὸ φυσικὸ περιβάλλον δὲν μπορούσε παρὰ νὰ ἐπιδράσῃ ὀρθοῦς πάνω στὴν ποιητικὴ ἐκφραση τοῦ Δάντη. Ἡ Φλωρεντία, ὁ πραγματικὸς ἀνθὸς τῆς ἰταλικῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, ποὺ διαθέτει φυσικὸ πλοῦτο καὶ στὰ χρόνια ἐκεῖνα ἦταν τὸ ἐπίκεντρο πολιτικῶν παθῶν, ἀποτελεῖ τὸ ὑπόστρωμα στὸ δαντικὸ ἔργο, τὸ ἔργο ποὺ πραγματικὰ σφράγισε τὸ μεσαίωνα καὶ ἀνοίξε τὴν ἐποχὴ τῆς Ἀναγέννησης.

Κάποια ὥρα τῆς ζωῆς μου πέρασα σὰν περιπαθῆς προσκυνητῆς — κι' ὄχι σὰν τυπικὸς τουρίστας ἀμερικανικοῦ τύπου — ἀπ' τὴ Φλωρεντία. Ἡ Φλωρεντία εἶναι κτισμένη δεξιά κι' ἀριστερὰ τοῦ ποταμοῦ Ἄρνο, ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὰ Ἀπέννια καὶ ποτίζει ὅλη τὴν κοιλάδα ὡς πέρα. Ἀπ' τὶς δυὸ μεριεὶς ὀρθώνονται μὲ ἥλιο τρόπο καταπράσινα ψηλῶματα. Τὸ δρόμο κυπαρίσσι σὲ σειρὰς ἐδῶ κι' ἐκεῖ ἐπιστημαίνει ἰδιαίτερα τὶς πλαγιές. Πιὸ πέρα ἀρχίζει ἡ ἡρεμὴ θεὰ τῆς ἀσημόφυλλης ἐλιάς. Ἐπαύσεις, μὲ κήπους πνιγμένους στὸ λουλούδι, ξεκινῶνε ἀπὸ τὰ προάστια κι' ἀναρριχῶνται στὶς πλαγιές τῶν λόφων. Οἱ καλλιτεχνικοὶ θησαυροὶ στὰ Μουσεία τῆς, ὁ θρύλος γύρω ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς, τὸ τοπίο καὶ τὰ εἰδυλλιακὰ προάστια, ἀρχοντικὸ σύνολο, προσελκύουν ἕνα ποικίλο πλῆθος πολύγλωσσο καὶ πολύτροπο. Παντοῦ βλέπεις τοὺς ἐπισκέπτες μὲ τὸ περίεργο μάτι. Ἰδιαίτερα στὴν Πλατεία τῆς Σινιορίας μπροστὰ τὸ Παλάτιο Βέκκιο. Τὸ ὄραδου πάντοτε κρατᾶει ἕνα μυστήριον. Ἡ Πλατεία τῆς Δημοκρατίας μὲ τὰ κέντρα τῆς καὶ τὴ μουσικὴ τῆς. Τὸ Παλάτιο Βέκκιο, ἡ Πλατεία τῆς Σινιορίας μὲ τὰ περίφημα γλυπτὰ τῆς συμπλέγματα. Ἡ ἡσυχία τοῦ Πόντε Βέκιο.

Ἐύπνησα νωρὶς. Τὸ πρωτὸ εἶχε ἀπλώσει μιά πολὺ ἀνάρια πελερίνα ὀμίχλης γύρω. Ὁ ἥλιος ἄρχισε κι' ὄλας νὰ τοξεύῃ καὶ νὰ κομματιάξῃ τὴν ἀσημένια πελερίνα. Ἡ πρωϊνὴ κυκλοφορία δυνάμωνε ὥρα μὲ τὴν ὥρα, πύκνωνε, θορυβοῦσε. Ξεκίνησα γιὰ τὴν Πλατεία τοῦ Σάντα Κρότσε. Εἶχα ἕνα χτυποκάρδι πὺς τάχατε ἐκεῖ κάτι καινούργιο θὰ συναντοῦσα, ὄχι ἀπλὸ θέαμα μὰ κάτι ποὺ νὰ μὲ ἀγγίξῃ πιὸ βαθιά. Καὶ πραγματικὰ ἀξιώθηκα νὰ εἶω μιά ἀξιόλογη συνάντηση. Στὴν πλατεία δεσπόζει τὸ ἄγαλμα τοῦ Δάντη. Ὁ στοχασμὸς σαφέστατα διατυπώνεται στὸ ἔργο αὐτό. Ἐλεγεσ πὺς ὁ ποιητῆς γύριζε ἀπ' τὴν κόλαση καὶ τὸ καθαρτήριο κι' ἕνα φῶς ἀπ' τὴν παράδεισο τὸν ὀδηγοῦσε πρὸς τὶς οὐράνιες σφαῖρες, ὅπου ἡ Βεατρίκη τὸν καρτεροῦσε, ἡ Βεατρίκη ποὺ στὴν Θεῖα Κωμωδία συμβολίζει τὴ θεῖα χάρη. Ὁμολογῶ πὺς ὡς ἐκεῖνη τὴ στιγμή ἐδὲλα τὴ Φλωρεντία σὰν τὸ ἐπίκεντρο τῆς Ἀναγέννησης κι' ἀναζητοῦσα τὰ ἔργα τέχνης στοὺς δρόμους, στὶς καλοζυγισμένες πλατείες. Ἐδῶ ὅμως ξέχασα πρὸς στιγμή τὴν καλλιτεχνικὴ ἐκφραση στὸ μάρμαρο καὶ τὸ χρῶμα. Ὁ Δάντης μιλοῦσε μὲ τὸ στίχο. Καὶ τοῦτο ἦταν τὸ προοίμιον. Γιατὶ μπαίνοντας στὴν ἐκκλησία τῆς Σάντα Κρότσε, ποὺ θεωρεῖται ἡ μεγαλύτερη ἀπὸ τὶς φραγκισκανές

ἐκκλησίες, βρίσκεις τις θέσεις όπου κατετέθηκε ἡ τέφρα ἀπ' τὸ καμένο σῶμα μεγάλων πνευματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν σταθμῶν τοῦ ἰταλικοῦ κόσμου. Ἐδῶ εἶναι ὁ Ἀλφιέρι, ὁ ποιητής, μὲ τις τραγωδίες του. Ἄλλ' ἐδῶ καὶ ὁ Οὐγο Φώσκολο, γεννημένος ἀπὸ Ἑλληνίδα μάνα, ζακυνθηγός, τόσο θαυστόχαστα ὑμνημένος ἀπὸ τὸ Σολωμό. Θυμᾶμαι πῶς στὰ μαθητικά μου χρόνια μελετήσαμε τὸ λόγο—μνημόσυνο πού ξεφώνησε στὴν ἐκκλησία ὁ νεαρὸς Σολωμός, προκαλώντας τὰ αὐθόρμητα χειροκροτήματα τοῦ ἐκκλησιασματος. «...ὁ Οὐγὸς Φώσκολος πέθανε. Οὔτε τὸ νησάκι αὐτό, πού ἔχει ὄνομα εὐγενικό στοὺς ξένους, καὶ ἔλαβε τὴν δόξα νὰ τὸν ἰδῆ νὰ γεννιέται μὲς τὴν ἀγκαλιά του, μποροῦσε νὰ μείνῃ ντροπιασμένο ἀναισθητο στὴν ἀγγελία τοῦ θανάτου ἐκείνου...» (μετάφραση Κώστα Καιροφύλα). Κι' ὁ Σολωμός πῶς κάτω λέει γιὰ τὴν μετακομιδὴ τῶν ὁσίων τοῦ Φώσκολου στὴν Ζάκυνθο. Κι' ἀναφέρει μιὰ ἐπιθυμία τοῦ ποιητῆ πού περιέχεται στὸ ποίημά του «Χάριτες» (μετάφραση Στέφανου Μαρτζώκη) :

«Χαῖρε, γλυκεῖά μου Ζάκυνθο! Μὲς τοῦ Ἀδρία τίς ὄχθες,
τῶν ἐφεστίων μου Θεῶν, ἐκεῖ πού οἱ προγόνοι μου
στὸν τάφο ἀναπαύονται θὰ στείλω τὸ τραγοῦδι
καὶ τὰ ψυχρά μου κόκκαλα κι' ἐσὲ τοὺς στοχασμούς μου...».

Ἐδῶ καὶ ἡ τέφρα τοῦ Μιχαηλάγγελου πού ὑπῆρξε ἡ δυναμικὴ προσωπικότητα τῆς Ἰταλικῆς Ἀναγέννησης. Ἐδῶ κι' ὁ Ροσσίνι μὲ τὴ μαγευτικὴ του μουσική. Ἐδῶ κι' ὁ Μακιαβέλλης, πού τις ὑποδείξεις του ὅλοι σήμερα ἀκολουθοῦν, ἐνῶ τὸν καθυβρίζουν δημόσια κι' ἐπιδεικτικὰ τάχα γιὰ νὰ δείξουν τὸ δημοκρατικὸ τους πνεῦμα...

Τήμησε ἡ Φλωρεντία τὸ Δάντη, πού οἱ φατρίες τῶν χρόνων ἐκείνων ἐξορίσανε κι' ἀναγκάσανε νὰ περιπλανιέται ἀπὸ πόλη σὲ πόλη, βουτηγμένο στὴ δυστυχία μακριὰ ἀπ' τὸ πατρίο χῶμα. Ἀλλὰ τοῦτος παρόλη τὴν πίκρα του, πού ἀποκορυφώθηκε ὅταν τοῦ ἐπιτρέψανε νὰ ἐπιστρέψῃ ἀν ὁμολογήσῃ δημόσια μετάνοια, ἀηδισμένος, ἐξευτελισμένος — ἄνκαι ἔνδοξος πιά — δὲ μπόρεσε νὰ τὴν ἀρνηθῆ: ἀνέδειξε τὴ γλώσσα της καὶ τὴν ἐπέβαλε στὰ ἰταλικά γράμματα ὡς ἐκφραστικὸ ὄργανο. Τὰ πολιτικά πρόσωπα τοῦ φλωρεντινοῦ περιβάλλοντος γίνανε σύμβολά του στὸν Ἄδη, κείνη ἡ ἄρμονία χρωμάτων, ἤχων, σχημάτων καὶ ἀρωμάτων, ἡ διαφάνεια τῆς ἀτμόσφαιρας, ὅλα τοῦτα διαχυθῆκανε μὲς στὸ στίχο του· ἡ Ἀναγέννηση ξεπρόβαλλε μὲς τὸ πνεῦμα τοῦ Μεσαίωνα πού σφάδαζε μὲς τις ὠδές του. Ἡ Βεατρίκη ὑπῆρξε ἡ συνισταμένη τῆς φλωρεντινῆς γυναικας πού τόσο ἐξιδανικεύτηκε μέσα στὴν ποίησή του. Ἡ Βεατρίκη εἶναι τὸ σύμβολο τοῦ ἐξιδανικευμένου ἔρωτα. Παραμερίζεται στὸ σύμβολο αὐτὸ ὁ αἰσθησιασμός κι' ἀποπνευματώνεται τὸ κορμί, κι' ὁ ἔρωτας πιά γίνεται θρησκεία, καθοδηγητικὴ δύναμη. Τὴ συνάντησε γιὰ πρώτη φορὰ ὁ Δάντης σὲ μιὰ παιδική γιορτὴ, ὅταν αὐτὴ ἦταν ἐννιά χρονῶν. Ἐνας ἀναλογίζεται ποιά ἀνοιξιάτικη γιορτὴ θάταν τούτη; Γιατὶ ἡ Φλωρεντία, ἡ «χαριτωμένη Φλωρεντία» ὅπως τὴν χαρακτηρίζουν, ὡς τὰ σήμερα πνίγεται στὸ τριαντάφυλλο καὶ τὰ λουλούδια. Στὰ δεκαοκτῶ του χρόνια ὁ Δάντης ξανατάμωσε τὴ Βεατρίκη σ' ἓνα δρόμο καὶ τὴ χαιρέτησε. Νάταν κοντὰ στὸ Βαπτιστήριο τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Βαπτιστῆ, τοῦ πολιούχου τῆς Φλωρεντίας; Στὴν εἰκοσάχρονη του ἐξορία ὁ ποιητὴς τῆς «Θείας Κωμωδίας» συχνὰ ὄνειρευόταν τὸ βαπτιστήριο μὲ κείνο τὸ πάθος τοῦ Ὀδυσσεῆ νὰ ἰδῆ καπνὸ νὰ ἀναθρῶσκη ἀπ' τὸ νησί του. Τοῦτο τὸ δαταγωνικὸ βαπτιστήριο εἶναι κτισμένο ἀπάνω σὲ χαλάσματα ναοῦ, πού ἦταν ἀφιερωμένος στὸν Ἄρη, τὸν προστάτη τῆς ρωμαϊκῆς πόλης στὰ εἰδωλο-

λατρικά χρόνια. Λένε πώς στὸν καιρὸ τοῦ Δάντη τὸ σημερινὸ δαπτιστήριον, μετὶ τῆς ἀριστουργηματικῆς του μπρούτζινες θύρες, εἶχε ἔξω τέσσερις γούρνες ὅπου βαφτίζανε τὰ μωρά. Μιά μέρα στὴ μιὰ ἀπ' τῆς γούρνες ἔπεσε ἕνα μικρὸ παιδί ἐνῶ κάπου ἐκεῖ ὄρισκόταν ὁ ποιητής. Τότε αὐτὸς ἔτρεξε καὶ τὸ γλύτωσε σπάζοντας τὴ γούρνα σὲ κάποιο σημεῖο. Γι' αὐτὸ κατηγορήθηκε πὺς τάχατε γιὰ ἄλλους λόγους κατέστρεψε τὴ γούρνα. Πάντοτε οἱ μύθοι, ποὺ κλῶθονται γύρω ἀπὸ ἕνα ὀνομαστὸ πρόσωπο, προπαντὸς ὅταν αὐτὸ ἀνακατεύεται στὴν πολιτικὴ, ὅπως τότε ὁ Δάντης, εἶναι καὶ ἐπαινετικοὶ καὶ δυσφημιστικοί: εἶναι τόσο συχρὸ ὄπλο στὴν πολιτικὴ ὁ διασυρμὸς τῶν ἀντιπάλων.

Κάποια μέρα, καλοκαίρι ἀκόμα, ταξίδεψα ἀπὸ τὴ Βενετία στὴ Βερόνα, τὴν πόλη τοῦ Ρωμαίου καὶ τῆς Ἰουλιέττας. Τὸ λεωφορεῖο μας σταμάτησε γιὰ λίγο στὴν Πάδουα, ἐκεῖ στὴν πλατεῖα ὅπου τὸ ἔφιππο ἀγάλμα τοῦ Γκαταμελάτα τοῦ κοντοτιέρη, ἀκριβῶς μπροστὰ στὴ βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου. Τὸ μνημεῖο θεωρεῖται ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Ντονατέλλο. Κατεδήξαμε στὴ βασιλικὴ κι' εἶδαμε κάπως πρόχειρα τὸ περιεχόμενό της. Στὸ μαλὸ μου κυριαρχοῦσε τὸ Πανεπιστήμιο τῆς πόλης. Ἔνοιωθα περιέργεια γι' αὐτὸ γιατί ἔδω μέσα δίδαξε ὁ Γαλιλαῖος. Στὴν αἴθουσα ὅπου γίνονταν κι' οἱ ἀνατομικὲς πτωμάτων κατὰ τὴ διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος ἀνατομίας ὕπρχε ἕνα πηγάδι· καὶ λένε πὺς μέσα σ' αὐτὸ τὸ πηγάδι κατεβάζανε τὸ πτώμα ἂν ἀντιλαμβάνωνταν πὺς πλησιάζανε τὰ ὄργανα τῆς ἀστυνομίας ἢ τοῦ κλήρου. Τότε ἀπαγορευόνταν ἀκόμα οἱ ἀνατομικὲς πτώματος γιὰ μελέτη τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Πηγαίνοντας πρὸς τὸ πανεπιστήμιο, ποὺ δύσκολα τὸ ξεχωρίζεις ἀνάμεσα στ' ἄλλα κτίσματα, ἀνακάλυψα στὴν πρόσοψη ἑνὸς παλιοῦ ἀρχοντικοῦ ἐντε:χισμένη μιὰ πλάκα ποὺ πληροφοροῦσε πὺς ἔδω μέσα ἔμεινε γιὰ λίγο καιρὸ ὁ Δάντης ὅταν περιδιάβαζε στῆς πολιτεῖες ἐξορισμένος καὶ πὺς ἔδω μέσα ἔγραψε καὶ ἀρκετοὺς στίχους τῆς «Θείας Κωμωδίας» του. Ὁμολογῶ πὺς συγκινήθηκα ἀπὸ τὴν τυχαία μου αὐτὴ ἀνακάλυψη. Συνηθίζω νὰ καταστρώνω σχέδιο καὶ νὰ καταγράφω τὸ τί πρέπει ν' ἀναζητήσω στὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο τόπο. Πολλὲς φορές ἀφήνω καὶ τὴν τύχη νὰ μὲ πάη ἔδω κι' ἐκεῖ γιὰ νὰ αἰσθανθῶ τὴ σφύζουσα ζωὴ κι' ὄχι τὰ σημάδια τοῦ παρελθόντος. Κι' αὐτὴ ἡ ἀσκοπὴ περιδιάβαση συχνὰ ἐνεργεῖ ἀποτελεσματικὰ ὅπως π.χ. στὴν παρούσα περίπτωση. Φαίνεται πὺς οἱ Ἴταλοὶ καταλάβαινε ἀπ' τὴ μεγάλη τους τουριστικὴ πείρα πόσο ἐλκυστικὲς εἶναι τοῦτες οἱ ἀνακαλύψεις τῶν ἐπισκεπτῶν γι' αὐτὸ τίς ὑποδοχοῦν. Δὲν ἀποκλείω βέβαια καὶ τὴν ὁμαδικὴ φιλοδοξία, ποὺ κολακεύεται γιατί ἔδωσε στὴν ἀνθρωπότητα μεγάλους ἀνδρες καὶ δημιούργησε σωτήρια γεγονότα ἢ πὺς στὸ χῶρο αὐτὸν ἢ ἐκεῖνο ἀναπνεύσανε γιὰ λίγο ἢ πολὺ ὑπολογίσιμες προσωπικότητες.

Λένε πὺς παντοῦ οἱ Ἴταλοὶ βλέπουνε ἔγνη τοῦ Δάντη ἢ κοιτοῦν πὺς νὰ τὸν τιμῶσιν. Ἡ Βερόνα εἶναι ἕνας τόπος μετ' ἀνοικτὸν ὀρίζοντα, ὠραιότατο κρασί — τοῦτῃ τὴ φήμῃ τὴν ἄκουσα στὴ Βενετία — καὶ πολὺ θρύλο γύρω ἀπὸ τοὺς Σαιξπήρειους ἤρωες Ρωμαῖο καὶ Ἰουλιέττα. Στὴ Βερόνα στάθμευσε γι' ἀρκετὸ καιρὸν ὁ Δάντης, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὴν Μπολόνια καὶ τὴν Πίζα κι' ἄλλοῦ. Εἶδα τὸ ρωμαϊκὸ ἀμφιθέατρο τῆς πόλης, τὴν Ἀρένα, ἀλλὰ δὲν ἀνακάλυψα τὸ ἀγάλμα τοῦ Δάντη σὲ κάποια ἀπόμωρη πλατεῖα, ποὺ, λένε, θυμίζει τὸ πέρασμα τοῦ ποιητῆ. Ἡ Πίζα μετ' τὸ γαλήνιο της ὀρίζοντα σὰ νὰ κοιμάται μετ' τὸ παρελθόν της περισσότερο μιὰ στὸν ξένο μετ' τὴν ἱστορία τοῦ Βύρωνα καὶ τοῦ Σέλλεῦ. Δὲν ξέρω ἀλλὰ συνδέθηκε πολὺ τ' ὄνομά της μετ' τὸν Πύργο τῆς Πίζας, ποὺ κλίνει πρὸς τὴ μιὰ μεριά, καὶ λιγώτερο μετ' τὸν Δάντη, ποὺ στὴν «Κόλαση» του μιλά γιὰ ἕνα ἐπεισόδιο σ' ἕνα πύργο της, τὸν Πύργο τῆς Πείνας

(τὸν Τόρρε γτέλλα Φάμε), ἔκει ὅπου φυλακισμένοι ὁ Οὐγουλίνος, τὰ παιδιὰ κι' ἀνίψια του πεθάνανε ἀπὸ πείνα.

Τὸ νόμα τῆς Ραβέννας, τῆς θυζαντινῆς ἡσυχῆς πολιτείας, δέχτηκε τὸ νεκρὸ σῶμα τοῦ μεγαλύτερου ποιητῆ τῆς Ἰταλίας, τότε ποῦ χόχλαζε παντοῦ ὁ ἄνεμος τοῦ οὐμανισμοῦ κι' ἐτοίμαζε μιὰ νέαν ἐξόρμηση, τὴν Ἀναγέννηση. Ἡ ἐξορία ταπεινώνει τὴν ψυχὴ γιατί ἀφαιρεῖ τὸ δικαίωμα ν' ἀνακατεύεσαι σὰν πολίτης στὴ διοίκηση τοῦ τόπου σου. Τὰ παλάτια τῶν διαφόρων πόλεων ὅσο κι' ἂν ἦσαν φιλόξενα δίνανε ἀπλῶς καταφύγιο. Ὁ καθημερινὸς μόχθος στὶς ξένες αὐλὲς γιὰ τὸν ἐπιούσιο ἐξευτελίζει καὶ τὸν πολὺ λίγο εὐαίσθητο, πολὺ περισσότερο τὸν ἄντρα μὲ τὴ συνείδηση, τὰ ὄνειρα καὶ τὶς μεγάλες ἱκανότητες. Ἀλλὰ ἡ περιπλάνηση ἐμπλούτισε τὸν ποιητῆ σὲ εἰκόνας, ἤχους, πείρα ζωῆς. Ἀσφαλῶς ὁ δημιουργὸς ἔχει μὲς τὴν ψυχὴ του τὸ «ὄραμα» τῆς τέχνης του. Μὰ τοῦτο διαμορφώνεται στὴν λεπτομέρεια τοῦ ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος: τῆς φύσης, τῶν ἀνθρωπίνων περιστατικῶν, τῶν ἀτομικῶν περιπετειῶν. Στὶς 13 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1321, ὕστερα ἀπὸ τέσσερα περίπου χρόνια φιλοξενεῖα στοὺς ἄρχοντες τῆς Ραβέννας, ὁ Δάντης ἐγκατέλειψε τὰ ἐγκόσμια γιὰ νὰ ἐνωθῆ μὲ τ' ὄραμά του, τὴ Βεατρίκη. Ἀριστερὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Σάν Φραντζέσκο ὀρθώνεται τὸ Μαυσωλεῖο τοῦ Δάντη κάπως παραφορτωμένο ἀπὸ τὸν κραυγαλέο θαυμασμὸ τῶν συγχρόνων Ἰταλῶν. Πέρα μακριὰ ὑπάρχει ἀκόμα ὁ πευκῶνας ὅπου περιδιάβαζε συχνὰ ὁ Δάντης κλύθοντας τὸν στοχασμὸ του.

Εἶναι διάσπαρτη ἡ Ἰταλία ἀπὸ ἐνθυμήσεις γιὰ τὸ Δάντη. Τὸ εὐφάνταστο, μὲ τὸ καλαισθητικὸ καὶ τὸ τουριστικὸ ὠφελιμο ἐνώνονται γιὰ νὰ σὲ πιανέφουν καὶ νὰ δεχτῆς τὸ μῦθο τοῦ ποιητῆ καὶ τὴν παρουσία του παντοῦ. Ἀξιέπαινες χειρονομίες ἔστω κι' ἂν δὲν πείθουν μερικὲς γιὰ τὴν ἀγνότητά τους στὴν ἐκδήλωση τοῦ θαυμασμοῦ. Στὸ κάτω - κάτω σ' ὄλες τὶς ἐκδηλώσεις ὑπάρχουν οἱ διαβαθμίσεις. Ἀλλὰ προσωπικὰ ἐλέπω τὸν Δάντη μονάχα στὴ Φλωρεντία. Κοντὰ στὸ βαπτιστήριο τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη, ποῦ ἀντίκρου του εἶναι τὸ Καμπανίλε τοῦ φίλου του Τζιόττο, ἀντιλαμβάνομαι τὴν γεαυική του σκιά. Μπροστὰ στὸ Παλάτσο Βέκκιο, ποῦ σὰν αὐστηρὸς διγλάτορος ἐποπτεύει ὄλα τὰ γύρω, τὸν νοιώθω νὰ δέρνεται ἀπὸ τὰ πολιτικὰ πάθη καὶ ν' ἀκολουθῆ τὶς φιλελευθερώτερες τάσεις τῆς ἐποχῆς του. Στὸ Φιέζολε καὶ στὰ ἀντικρυὰ ψηλῶματα μὲ τὴν πλοῦσια δλάστηση εἶμαι βέβαιος πὼς περιδιάβάζει ἡ δραστήρια ψυχὴ του. Γιατὶ στὸ κάτω - κάτω νὰ τὸν ἀναζητῶ ὅπου τὰ θήματα τῆς δυστυχίας ἐπισημαίνουν τὸ πέρασμά του; Τὸ αἰῶνιο του ὄραμα ζεῖ στὴν Φλωρεντία, τὴν πόλη τοῦ λουλαυδιοῦ.

1952

ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΣΤΗΝ ΩΡΑΙΑ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Εἶν' ἀλήθεια πὼς κάθε ὄμμα στὴν Ἰταλία ἀποκαλύπτει καὶ μιὰ ὁμορφιά. Στὴ χώρα αὐτὴ ἡ ἱστορία, ἡ φήμη, τὸ φυσικὸ περιβάλλον κι' οἱ ἀνθρώποι, μὲ τὴν σεχωριστὴ κι' ἐξυπνὴ τουριστικὴ τους εὐγένεια, σὲ ἀποσποῦν ἀπὸ τίς ἄλλες σου οἰστικές φροντιῆς, σὲ σκλαδωνοῦν κι' ἔτσι πραγματοποιεῖται αὐτὸ ποῦ ζητᾶς ἀπὸ τὸ ταξίδι. Γιατὶ τί ἄλλο ζητᾶς ἀπὸ τὸ ταξίδι; Ζητᾶς τὴ χαρὰ τῆς λησμονιάς μὲ τὴν ἀπόσπαση, τὸ θαυμασμό, τὴν ὄνειροπόληση.

Ἐσσερα ὅμως εἶναι τὰ μεγάλα διαμάντια τῆς Ἰταλίας: Ἡ Βενετία μὲ τὴ νερένια ὁμορφιά της καὶ τὸ θρύλο της, ἡ Ρώμη μὲ τὴν ἱστορία καὶ τίς ἀρχαιότητες της, ἡ Νεάπολη μὲ τὴν φυσικὴ τριγύρω ὁμορφιά ὡς πέρα στὸ Κάπρι, τὸ Βεζουόιο, τὴν Πομπηια, καὶ τέλος ἡ Φλωρεντία. Εἶναι κι' ἓνα μικρὸ διαμάντι ποῦ θάταν παράλειψη νὰ μὴ τὸ θυμηθοῦμε ἐδῶ: ἡ Πίζα.

Ἡ Φλωρεντία ὅμως εἶναι ἡ καρδιά τῆς Ἀναγέννησης κι' ὁ καλλιτεχνικός της θρύλος ποῦ ἐλκύει πολλοὺς ξένους. Σ' αὐτὴ μάλιστα τὴν πόλη μὲ τὴν πολλὴ της παράδοση, τὸ ὄνειρό της καὶ τὸ γλυκὺ της κλίμα, τὰ ἐξαιρετικὰ της μνημεῖα καὶ τοπία εἶχον δημιουργηθῆ ἓνα σωρὸ παροικιῆς μ' ἔντονη ζωὴ. Κι' ἡ ζωὴ αὐτὴ σφύζει, ἰδιαίτερα τοὺς καλοκαιρινούς μῆνες.

Εἶχα ἀξιώθῃ νὰ ζήσω λίγο καιρὸ καλοκαιριάτικο σ' αὐτὸ τ' ὄνειρο ποῦ λέγεται Φλωρεντία. Εἶναι μιὰ πόλη ἀληθινὸ λουλουδί — ἐξάλλου τ' ὄνομά της ἀπὸ τὴ λέξῃ λουλουδί κατάγεται. Λένε πὼς ἡ ὁμορφιά τῆς πόλης αὐτῆς δρίσκειται στὸ μεγαλύτερο της σημεῖο, στὴν ἀκμὴ της, τὴν ἀνοιξή καὶ ἄστερα τὸ φθινόπωρο. Μὰ ἐξέ μπορῶ νὰ πῶ πὼς ἡ θερινὴ ὥρα μὲ ἐμπόδιζε νὰ δῶ καὶ νὰ χαρῶ τὴ Φλωρεντία. Ἐξάλλου τὰ βράδια εἶχανε ἓνα ἐξαιρετο φεγγάρι μέσα σ' ἓνα καθαρὸ οὐρανό... σωτὴ τρέλλα!

Ἐρχόμαστε ἀπὸ τὴν Ρώμη τῶν παπῶν, διασχίζοντας τὰ Ἀπένινα. Κι' ὅταν μπήκαμε στὴν περιοχὴ τῆς Φλωρεντίας ξεπρόβαλε σὰ χαρακτηριστικὸ σημάδι τὸ κυπαρίσσι ἀπ' τὰ περιχώρα κι' ὄλας. Εἶναι σειρὰ τὰ πελώρια κυπαρίσσια. Αὐτὰ δίνουν ἓνα τόνο ρωμαντικὸ μὲ τὸ λαμπαδιαστὸ τους σχῆμα ποῦ πάει ὀλοῖσια μὲς τὸν κόρφο τ' οὐρανοῦ.

Στὴν πόλη μπήκαμε ἀπὸ τὴν Πιάττσα ντε λὰ Λιπερτά, τὴν Πλατεῖα τῆς Ἐλευθερίας, καὶ πήγαμε ὀλοῖσια στὴν Πιάττσα Ντουόμο, τὴν Πλατεῖα τοῦ Καθεδρικοῦ, ὅπου τὸ κέντρο τῆς πόλης.

Ἐδῶ εἶναι τρία χαρακτηριστικὰ οἰκοδομήματα: Ὁ Καθεδρικός ἡ Σάντα Μαρία ντελ Φιόρε, ἡ Ἁγία Μαρία τῶν Λουλουδιῶν μὲ τὸ Καμπαναῖο της, τὸ καμπαναριὸ τοῦ Τζιόττο, καὶ τὸ Βαπτιστήριο τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη, ποῦ εἶναι ὁ πολιοῦχος ἅγιος τῆς Φλωρεντίας.

Ἡ πλατεῖα αὐτὴ πραγματικὰ πνίγεται μὲς τὴ μεγαλοπρέπεια τῶν τριῶν αὐτῶν οἰκοδομημάτων, προπαντὸς τοῦ Καθεδρικοῦ καὶ τοῦ Καμπαναριοῦ. Τὸ φῶς δὲν πέφτει ἀπλετο ὅπως στίς ἄλλες πλατεῖες. Τὸ ὕψος καὶ ὁ ὄγκος ρίχνουν τὴ πολλὴ σκιὰ ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ τόση μαγεία! Στὸ μέρος αὐτὸ θὰ δῆς ὅλη μέρα τίς ὁμάδες τῶν τουριστῶν μὲ τὰ ἔκθαμβὰ μάτια καὶ τοὺς ὀδηγοὺς στὰ χέρια. Ὁ ντόπιος κόσμος περνᾷ μ' εὐγένεια, κάποιες γρηκύλες μπαίνουν στὸν καθεδρικό μ' εὐλάβεια...

Ὁ Καθεδρικός ἡ Σάντα Μαρία Ντελ Φιόρε ἀρχισε νὰ κτιζεται ἀπὸ τὸν 12ον αἰῶνα κι' εἶχον δουλέψει σ' αὐτὸν καὶ στὴ διακόσμηση του πολλοὶ φλω-

ρεντινοί καλλιτέχνες. Είναι γοθτικού ρυθμού. Στο έσωτερικό του, παρόλη την κίνηση των περιέργων και των πιστών, κυκλοφορεί κείνη ή μουσικοπαθής μεγαλοπρέπεια των γοθικών ναών με το λιγιστό τους φως. Έδω μέσα υπάρχουν άρκετά έργα τέχνης μιά ξεχωριστά σου επιβάλλεται ή άτέλειωτη Πιετά του Μιχαηλάγγελου. Από μιά μικρή πόρτα μπορείς νά θγής πρὸς τὸν τροῦλλο του Καθεδρικού και ν' απολαύσης ένα έξαιρέτο πανόραμα τῆς πόλης και τῶν γύρω.

Δίπλα στο ναό ύψώνεται τὸ Καμπαναριό τὸ «Καμπανίλε του Τζιόττο» μιά φίνα και κοψή δουλειά του 14ου αἰώνα σέ γοθικό στυλ. Σ' αὐτὸ τὸ Καμπανίλε ἔχουν δουλέψει ὁ Τζιόττο, ὁ Ἀντρέα Πιζάνο και ὁ Ταλέντι.

Πιὸ πέρα συναντᾶς τὸ Βαπτιστήριο, ἕνα ὀκταγωνικό κτίριο. Τὸ κτίριο αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ παλιὸ τῆς Φλωρεντίας — λένε ἀπὸ τὸν 4ον αἰώνα. Τὸ χαρακτηριστικὸ του Βαπτιστηρίου εἶναι οἱ μπρούν ζινες τρίφυλλες σκαλιστὲς πόρτες ποὺ λαμποκοποῦν. Κι' οἱ τρεῖς θεωροῦνται ἔργα ἔξαιρετικά. Γιά τὴν ἀνατολική πόρτα, ποὺ θρίσκειται ἀκριβῶς ἀντίκρυ ἀπὸ τὸν Καθεδρικό, ὁ Μιχαηλάγγελος εἶπε πὼς εἶναι ἡ «Πύλη του Παραδείσου». Τόσος ἦταν ὁ θαυμασμός του γιά τὴν τέχνη ποὺ ἀποτύπωσε σ' αὐτὴ ὁ Γκιμπέρτι.

Παίρνοντας ἕνα δρόμο πρὸς τὸν ποταμὸ Ἄργο θγαίνεις στὴν Πιάττσα ντέλλα Σινιορία, ποὺ ἄλλοτε γιά αἰῶνες ἦταν τὸ κέντρο τῆς πολιτικῆς ζωῆς στὴ Φλωρεντία. Αὐτὴ τὴν πλατεῖα, μετὸ Παλάτσο Βέκκιο και τὴ Λότζια ντέλλα Σινιορία, τὴν ἔχω περιεργαστῆ μέρα μ' ἕνα σωρὸ τουρίστες. Τῆ χάρηκα ὅμως ἔνωρίς τὸ θράδυ μετὴ συρροή του κόσμου και μετὸν κατάλληλο φωτισμὸ τῶν σημαντικῶν τῆς σημειῶν. Κι' ἔδω ποὺ τὰ λέμε οἱ Ἴταλοὶ εἶναι ἐπιδέξιοι σέ κάτι τέτοια, γιάτι και γούστο ἔχουν και τουριστικὴ παράδοση.

Νύχτωσε και μόλις ἀνάθανε τὰ φῶτα. Εἶδαμε τὸν κόσμο, προπαντὸς τοὺς τουρίστες νά τραβᾶνε ὁμάδες ὁμάδες. Κατάλαβα πὼς πᾶνε πρὸς τὴν Πιάττσα ντέλλα Σινιορία ἢ πρὸς τὸ Πόντε Βέκκιο, τὸ Παλιὸ Γεφύρι. Ἀκολουθήσαμε τὸ ρεῦμα σάν μαγνητισμένοι, γιάτι δέ μπορεί παρά νᾶσαι μαγνητισμένοι σέ τούτη τῆ μαγεμένη πολιτεία. Στῆ γωνιά μπήκαμε στὴν πλατεῖα. Ἀπάνω μετὸ φῶς του φεγγαριοῦ ὑψωνόταν ὁ πύργος του παλατιοῦ σάν τὴν πολιτικὴ δύναμη σέ παλιούς καιρούς εὐτυχισμένους. Κάτω φωτίζονταν πολλὰ γλυπτικά συμπλέγματα τῶν πιὸ ὀνομαστῶν καλλιτεχνῶν τῆς Ἀναγέννησης. Ἡ «Βρύση του Ποσειδώνα», ἡ «Ἰουδήθ κι' Ὀλοφέρνης» του Ντονατέλο και ἄλλα μετὸ τῆ Λότζια ντέλλα Σινιορία, ὅπως ὁ «Περσέας ποὺ κρατᾶ τὸ κεφάλι τῆς Μέδουσας» ἔργο του Τσελίνι, ἡ «Κλοπή τῶν Σαδινῶν» και ἄλλα, ποὺ παίρνουν τώρα ἕνα ἄλλο θέλημα μετὸ τὸ τεχνιτὸ φῶς. Ὁ κόσμος πηγαινοέρχεται, νεαρὲς κοπέλλες, μετὸ κείνο τὸ ιδιαίτερο θέλημα ποὺ δίνει τὴν ὄνειροπόληση στὰ θηλυκά νιάτα, κάθονταν ἢ ἀκουμπούσανε στὰ γύρω τῆς Λότζια. Παιδιά κοιτούσανε σάν ἀπορημένα τοὺς φωτισμούς, τίς σκιές και τὰ σχήματα. Οἱ ὄρες αὐτὲς δέ μπορούν παρά νά ἐνσταλάξουν κάτι στὴν φυχή σου πάνω ἀπὸ τὰ καθημερινὰ και τὰ συνηθισμένα.

Κάποια ὥρα μετὴ συντροφιά μου πέρασα πρὸς τὸ Παλάτσο ντέλλι Οὔφιττι μετὴ τὴν ὀνομαστὴ του πινακοθήκη κι' ἀπὸ κεί πρὸς τὸ Πόντε Βέκκιο, τὸ Παλιὸ Γεφύρι. Βράδυ ἦταν μετὸ φεγγάρι κι' ὁ Ἄργος χόρευε μετὸ ἀσημένιο φῶς. Τὰ μικρομάγαζα, ὀνομαστὰ στοὺς τουρίστες, ἦταν κλειστὰ.

Ἡ νυχτερινὴ ὅμως κοσμικὴ ζωὴ, ὅταν πιά χορτάσης προσωρινὰ ρωμαντισμὸ και ὄνειρο, σφύζει λιγάκι πιὸ πέρα ἀπὸ τὴν Πλατεῖα του Καθεδρικού, στὴν Πλατεῖα τῆς Δημοκρατίας. Ἡ Πιάττσα ντέλλα Ρεπούπλικα μετὸ τοὺς γύρω τῆς δρόμους ἀποτελοῦν τὴν ἀριστοκρατικὴ περιοχὴ τῆς πόλης. Ἡ πλατεῖα αὐτὴ εἶναι γεμάτη κέντρα. Ἐδῶ πρὸς στιγμὴ σέ θαμπώνει ἡ κοσμικότητα. Ἄλλα

ή μουσική και τὸ τραγούδι, ὁ κόσμος ποὺ περνᾷ, οἱ πολλὲς γλώσσες — ὑπερ-
σχύουν τὰ ἐγγλέζικα— συνηθίζονται σὲ λίγο καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃς σὲ ξανα-
γεμίζει τ' ὄνειρο. Ἐξάλλου τὸ κλειστὸ, καὶ ἰσορροπημένο τετράγωνο
τῆς πλατείας, δὲν ἔχει σημερινὸ ρυθμὸ. Ζεῖ κι' ἀναπνέει μὲ τὸ ρυθμὸ, τὸν
πολὺ φίνο ρυθμὸ, τῆς Ἀναγέννησης.

Μιά αἰγμὴ σηκωθήκαμε ἀπὸ τὴν Πλατεία τῆς Δημοκρατίας καὶ πήγαμε
στὸν ὀνομαστὸ περίπατο στὶς ὄχθες τοῦ Ἄργου, τὸ Λουνκάρνο. Τὸ φεγγάρι
λουζόταν μὲς τὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ. Οἱ περιπατητὲς ξένοι καὶ γτόπιοι, τυλιγμέ-
νοι μὲς τῇ ρωμαντικότητά τους δὲν ξέρω — καλύτερα ὅλοι ξέρουμε — τί φι-
θυρίζανε καὶ τί νοιώθανε. Μισαγκαλιαστοὶ, ἄλλοι κοιτοῦσαν τὸν χτύπο τῆς
καρδιάς τους, ἄλλοι τὰ ὄνειρά τους...

Ἄλλὰ Φλωρεντία δὲν εἶναι μόνο τὰ ὄράδουα. Ἡ μέρα δείχνει πῶς ἐντονη
τὴν ὁμορφιά, χωρὶς τ' ὄνειρο ποῦ, ὅσο κι' ἂν συγκινεῖ, θαμπώνει λίγο. Ἡ Φλω-
ρεντία, ἡ καρδιά τῆς Τοσκάνης, ἔχει μιὰ πολὺ ὠραία θεά ἀπὸ τὴν Πλατεία
τοῦ Μιχαηλάγγελου. Ἄν περάσης στὴν ἄλλη ὄχθη τοῦ Ἄργου πᾶς πρὸς τὴν
πλατεία αὐτή, ποῦ εἶναι ψήλωμα. Ἄπ' αὐτὴ βλέπεις τὸ πανόραμα τῆς πόλης
μὲ τὸ θόλο τοῦ Καθεδρικοῦ. Σ' αὐτὴ τῇ μεριά τοῦ Ἄργου εἶναι καὶ τὸ Παλάτι
Πίττι, ἕνα παλάτι τοῦ 15ου αἰώνα. Σ' αὐτὸ θὰ βρῆς τὴν περίφημη πινακοθήκη
Πίττι μὲ πολλὰ ὀνομαστὰ ἔργα τοῦ Ραφαήλου, Τιντορέττο, Τιτσιάνο, Ροδῆμπεργς,
Βελάθκεθ καὶ ἄλλων. Στὴν πινακοθήκη αὐτὴ εἶχαμε συναντήση εἰδικὰ ἀνα-
γνωρισμένους ἀντιγραφεῖς ζωγράφους, ποῦ τοῦ φτιάχνανε θαυμασίες μινιατοῦ-
ρες τῶν ἔργων τῆς πινακοθήκης. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς μᾶς εἶχε προσφέρει γιὰ ὀ-
κτῶ λίρες μιὰ μινιατούρα ἀπὸ ἔργο τοῦ Ραφαήλου. Στὸ ἴδιο παλάτι ὑπάρχει
καὶ τὸ Μουζέο ντέλιο Ἀρζέντι μὲ πλούσια συλλογὴ ἀργυρῶν νομισμάτων καὶ
μεταλλίων, κυρίως. Πίσω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ Παλάτιο Πίττι εἶναι οἱ Κῆποι Μπό-
μπολι, ὅπου τὸ φυσικὸ περιβάλλον ἀγκαλιάζεται μὲ τὴν κηπουρικὴ τέχνη τῆς
Ἀναγέννησης. Οἱ κῆποι αὐτοὶ διακοσμούνται μὲ ὠραία ἀγάλματα καὶ δρύσεις
κι' εἶναι πραγματικὸ ὄνειρο τὰς περιδιαβάξῃς μέσα σὲ τοῦτο τὸ πραγματικὸ
ἔργο τέχνης.

Στὴν ὑπέροχη αὐτὴ πολιτεία εἶχε ζήσει ἡ οἰκογένεια τῶν Μεδίκων, μιὰ
οἰκογένεια ποῦ εἶχε συνταράξει τὴν Ἰταλικὴ Χερσόνησο στὰ χρόνια τῆς Ἀνα-
γέννησης. Τὰ παλάτια τους καὶ τ' ἄλλα κτίρια τοὺς θυμίζουν ἀκόμα. Μὰ ἐ-
κείνο ποῦ ἐκπλήττει εἶναι οἱ «Τάφοι τῶν Μεδίκων», καμωμένοι ἀπὸ τὸν Μιχαη-
λάγγελο στὰ χρόνια 1520—1553, μὲ κείνα τὰ ἐξαιρετικὰ γλυπτά του. Ἡ «Μέ-
ρα καὶ ἡ Νύχτα», ἡ «Αὐγὴ καὶ τὸ Λυκόφως», ἡ «Παναγία καὶ τὸ Παιδί» εἶναι
ἔργα μὲ δύναμη καὶ ἀρκετὸ συμβολισμὸ, χαρακτηριστικὰ τῆς ρωμαλέας τέχνης
τοῦ Μιχαηλάγγελου, τοῦ φλωρεντινοῦ αὐτοῦ μάγου τῆς σμίλης.

Εἶναι πολλὰ τὰ ἐνδιαφέροντα μέρη τῆς Φλωρεντίας: μουσεῖα, παλάτια, ὀ-
χυρά. Ἡ τέχνη ἔχει κατὰ κάποιον τρόπο σφραγίσει μὲ τὴν ἀθανασία αὐτὴ τὴν
πολιτεία. Θὰ χρειάζωνταν ὥρες γιὰ μιὰ ἀπλὴ ἀκόμα περιγραφή. Μιὰ ὁμως
πλατεία πρέπει ν' ἀναφέρω, τὴν πλατεία τοῦ Σάντα Κρότσε μὲ τὸ μνημεῖο
τοῦ Δάντε καὶ τὴ φραγκισκανὴ ἐκκλησία τοῦ Σάντα Κρότσε.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Σάντα Κρότσε εἶναι ἡ μεγαλύτερη καὶ ὠραιότερη φραγκι-
σκανὴ ἐκκλησία κι' ἔχει μιὰ καλλιτεχνικὴ παράδοση. Ὅχι τόσο γιὰ τὰ
ἔργα τέχνης ποῦ τὴ στολίζουν. Οὔτε ἀσφαλῶς γιὰ τὴ σύγχρονη καλλιτεχνικὴ
βιοτεχνία τῶν Φραγκισκανῶν μὲ τὰ διάφορα πολυποικίλτα πέτσινα φύλλο, τσάν-
τες κλπ. Ἡ φήμη τῆς ὀφείλεται στὸ ὅτι ἐδῶ μέσα καήκανε μεγάλοι νεκροὶ κι' ἐ-
δῶ τοποθετήθηκε ἡ στάχτη κι' ἡ μνήμη τους. Ἐδῶ μέσα καήκε ὁ νεκρὸς τοῦ Μι-
χαηλάγγελου, τοῦ μάγου τῆς σμίλης μὲ τίς ρωμαλέες μορφές, ἐδῶ μέσα καήκε

ὁ Μακκιαβέλι, ἐκείνο τὸ παράδοξο πνεῦμα ποῦ εἶχε περιγράψει τὸν μακκιαβελισμόν στὸ ἔργο του «Ἡγεμόνας», ὁ μάγος τῆς μουσικῆς Ροσσίνι, ὁ ποιητὴς Ἀλφιέρι καὶ προπαντὸς, ὁ δικός μας καὶ δικὸς τους Ζακυνθηνὸς Φώσκολος, ὁ ποιητὴς τῶν «Τάφων». Τώρα τὸν θυμόμαστε μὲ τὸ «Ἔτος Κάλβου», ἀφοῦ ὁ Κάλβος ὑπῆρξε γραμματέας καὶ μαθητὴς του. Ἦταν μεγάλη ἡ συγκίνησή μου ὅταν μὲ δέος διάβαζα τὰ ὄνόματα τῶν μεγάλων νεκρῶν πάνω στὰ λευκὰ μάρμαρα. Καὶ ξαφνικὰ διάβασα τ' ὄνομα τοῦ Οὐγὸ Φώσκολου.

Ἔνας χτύπος στὸ στήθος μου μολογοῦσε μιὰ μορφή περηφάνειας, ἴσως τὴν ποῦ ἀγνῆ. Καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλω πῆγε τὸ μυαλό μου σὲ κείνο τὸν ὑπέροχο ἐπικῆδειο ποῦ διάβασε ὁ Σολωμὸς στὴν ἐκκλησία γιὰ τὸν Φώσκολο καὶ ποῦ τὸν διδασχῆχαμε στὰ παλιὰ χρόνια μαθητὲς στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο...

Θᾶταν ὅμως μεγάλη παράλειψη ἂν δὲν θυμόμαστε μερικὰ περίχωρα τῆς Φλωρεντίας ποῦ ἔχουν ποικίλο ἐνδιαφέρον, προπαντὸς τὸ Φιέζολε, ποῦ εἶναι ἓνα μαγευτικὸ, καταπράσινο προάστιο, μὲ ἐξαιρετικὴ θέα πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄρνου ὡς πέρα στὸ θάθος πρὸς τὴ Σιέννα. Ἐδῶ ὑπάρχει ἓνα ρωμαϊκὸ θέατρο τοῦ πρώτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα κι' ἓνα μοναστήρι τοῦ Σάν Φραγκίσκο, ποῦ εἶναι κτισμένον στὴν παλιὰ ἐτρουσκικὴ ἀκρόπολη. Ἀνεδαίνοντας πρὸς τὸ μοναστήρι ἀκριβῶς στὴν πρώτη γωνιά τοῦ κτιρίου διαβάζεις σὲ μάρμαρο χαραγμένον ἓνα σονέτο τοῦ Καρντούτσι, γραμμένον γιὰ τὸ τοπίο αὐτό.

Δὲν ξέρω ἂν μπορῆ ὁ ἄνθρωπος σὲ λίγες γραμμὲς νὰ μιλήσῃ γιὰ τὴ Φλωρεντία. Χρειάζεται ὁ θαυμασμὸς ὀλόκληρης ζωῆς. Ἡ Ἰταλία εἶναι ὁ τόπος μὲ τίς μαγεμένες πολιτείες. Μὰ ἡ πριγκίπισσα τῶν μαγεμένων πολιτειῶν εἶναι ἡ Φλωρεντία, τὸ ἄνθος τῆς Τοσκάνης κι' ἡ πατρίδα τῆς ἰταλικῆς ποίησης. Ἐδῶ ἔβαλλε καὶ θάλλει ὁ πολιτισμὸς τῆς ὁμορφιάς, τῆς συμμετρίας, τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν. Ἡ ἐπίσκεψις στὸν τόπο αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπλῶς τουριστικὴ περιέργεια. Εἶναι προσκύνημα στὸ ναὸ τῆς ὁμορφιάς, μιᾶς ὁμορφιάς ἀρχαιοελληνικῆς, ποῦ ἀνέζησε μὲ ἰταλικὸ τρόπο μὲς τὴν Ἀναγέννηση.

1952

Οι ιστορίες δέν τελειώνουν στην Έλλάδα

ΕΝΑ ΔΕΙΛΙΝΟ ΣΤΟ ΜΥΣΤΡΑ

Υπάρχουν έρημες πολιτείες στην Ελλάδα. Χαλάσματα — χαλάσματα παντού που σπάνια σου μολογάνε την παλιά δόξα και την κίνηση. Η Δήλος π.χ. κοιμάται κάτω από το ζεστό ήλιο — αυτόν που γέννησε το μύθο της. Λάμπει το μάρμαρο παντού. Η σάυρα γλυστρά ανάμεσα στις πέτρες. Γύρω το γαλάζιο πέλαγος με τα δυνατά του ρεύματα. Κι' όμως εδώ κάποτε ήταν οι άνθουςες αγορές Αιγυπτίων, Ασσυρίων, Ιταλών και άλλων λαών. Ναοί και στοές στολίζανε τις εκτάσεις, γυμναστήρια και παλαίστρες κι' οι φωνές των εμπόρων, το θέατρο με τις παραστάσεις του, το λιμάνι με τις τριήρεις του, ένας κόσμος ζωντανός κάποτε εδώ έδινε ένα πλούσιο παρόν. Τώρα; Χαλάσματα και χαλάσματα κι' η γραμμένη ιστορία που κρατάς στο χέρι σου για να' σέ οδηγή ανάμεσα σ' αυτό τον λευκό, μαρμάρινο, νεκρό κόσμο του παρελθόντος.

Έρημη και νεκρά πολιτεία είναι και ο Μυστράς. Έδώ υπερισχύει ο θόρυχος, τα σκαλιά, οι εκκλησιές και το κεραμιδί τουόβλο. Και πάλιν ή σάυρα κι' ή κουκουδάγια τονίζου την έρημιά και το χαμένο κόσμο. Άλλά μ' ένα αισθημα αρκετά μουσικοπαθές και ρομαντικό. Κάτω βλέπεις τη Σπάρτη και τον κάμπο της Λακωνίας γεμάτο ελιόδεντρα. Και σφίγγεται ή καρδιά σου κι' αναλογίζεσαι με φόβο πως έπνιξε τούτο το χώρο ή νέκρα, γιατί φύγανε οι άνθρωποι, γιατί χαλάσανε τα μέγαρα και τα φρούρια!

Ήτανε ένα προχωρημένο απόγευμα που φτάσαμε στη Σπάρτη και χωρίς χρονοτριβή πήραμε τον ανηφορικό δρόμο προς τον Μυστρά προτού κλείσουν την είσοδο οι φύλακες. Ανεβαίνοντας κοιτούσες άπάνω τα χαλάσματα σέ όλη την πλαγιά του λόφου. Στην κορυφή μόλις ξεχώριζες τα χαλάσματα του φρουρίου. Κείνη την ώρα ένα λειψό φεγγάρι ξεπρόβαλε φοβισμένο.

Ο τουριστικός δρόμος κόβει πλάι - πλάι το λόφο. Όταν φτάσης στο μικρό πλάτωμα για να μπής από ψηλά στη νεκρή πολιτεία του Μυστρά, αντικρύζεις στο βάθος ψηλά τον Ταύγετο. Τούτο το φαλακρό βουνό, τ' άρσενικό βουνό όπως το είπε ο Μυριβίλλης, σέ κοιτάζει με μιá αυστηρότητα Παντοκράτορα. Ένώ το τοπίο του Μυστρά είναι έρημο μες την έγκατάλειψή του, ένας ευγενικός κόσμος της ρομαντικής έποχής, του ελληνικού μεσαιώνα, που πέθανε.

Άλλά πρώτ' απ' όλα ας μιλήσουμε λίγο για την ιστορία του τόπου. Ο Μυστράς κτίστηκε στα μέσα του 13ου αιώνα από τον Φράγκο Βιλλαρδουίνο. Τότε οι Φράγκοι κατακτητές για να προστατεύουν τις επαρχίες τους κτίσανε ένα καστέλι. Από εκεί έλέγχανε όλη την περιοχή. Έδώ, ακριβώς σ' αυτό τον λόφο με τις απόκρημες πλαγιές του, που λεγόταν «Μυζήθρας», οικοδομήθηκε το κάστρο, ο φύλακας της Λακεδαιμονίας. Σέ δέκα όμως χρόνια ο Βιλλαρδουίνος, νικημένος απ' το στρατό του Μιχαήλ Παλαιολόγου, έδωσε στους Βυζαντινούς τα Κάστρα της Μάνης, της Μογεμβασίας και του Μυστρά. Κάστρο βυζαντινό πιά το Καστέλι του Μυστρά έδωσε πραγματική προστασία στον ελληνικό πληθυσμό. Ολόγυρα στα πλάγια του λόφου κτιστήκανε εκκλησιές, άρχοντικά παλάτια, στρατώνες, μιá δόλοκληρη βυζαντινή πολιτεία. Σέ εκατό χρόνια απ' το κτίσιμο, το 1349, ο Μυστράς έγινε πρωτεύουσα του δεσποτάτου του Μορέως με δεσπότη το Μανουήλ Κατάκουζηνό, το γυιό του βασιλιά. Όταν ανέ-

δηκαν στην αρχήν οι Παλαιολόγοι ήρθαν στο Μυστρά για να τον λαμπρύνουν πραγματικά με οικοδομήματα και με πνευματική κίνηση, που λογαριάζεται σαν η τελευταία έκλαμψη του βυζαντινού πνεύματος.

Εδώ διδάξανε ο Νικηφόρος Μοσχόπουλος, ο Φραντζής, ο Σχολάριος με προπαντός ο μέγας Γεώργιος Γεμιστός, ο ιδρυτής της Πλατωνικής Ακαδημίας. Και προόδευε η πολιτεία του Μυστρά, πολεμώντας τους Φράγκους της Πελοποννήσου. Τόν 15ον αιώνα δεσπότης του Μυστρά ήταν ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, ο τελευταίος αυτοκράτορας του Βυζαντίου. Απ' το κάστρο αυτό ορμώντας κατέκτησε όλο το Μωριά και τον απελευθέρωσε. Αλλά το 1449 πέθανε ο βασιλιάς του Βυζαντίου Ιωάννης. Ήρθαν τότε απ' την Πόλη και στέφανε αυτοκράτορα του Βυζαντινού Κράτους τον Κωνσταντίνου Παλαιολόγον. Με το πέσιμο της Πόλης άρχισαν σιγά - σιγά να πέφτουν στα χέρια του Τούρκου ένα πίσω απ' τ' άλλο τα οχυρά. Ο Μυστράς πολέμησε οκτώ χρόνια για να κατακτηθί απ' τον Τούρκο και να μετατραπούνε σε τζαμιά οι βυζαντινές του εκκλησιές. Στην επανάσταση του Όρλώφ ο Μυστράς ξεσηκώθηκε. Οι Άρθωνιές όμως κατέκαψαν τα σπίτια του Μυστρά. Με την επανάσταση του '21 πάλιν ξεσηκώθηκε. Μάλιστα το 1825, που τον πολιόρκησεν ο Ίμπραήμ, αντισταθήκανε οι κάτοικοι του με σθένος απάνω στο καστέλι ψηλά στο κορφοβούνη. Για να τους εκδικηθί ο Άράρης κατέκαψε τα σπίτια και τα παλάτια, κι έρημωσε τον τόπο. Από τότε η έρημωση κυριάρχησε, ο Μυστράς έγινε μιὰ νεκρή πολιτεία.

Με τούτα τὰ λίγα ιστορικά σχόλια κατατόπισα και υπενθύμισα τή μοίρα του Μυστρά τότε στο ήλιοδασίλειμα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Αλλά ας γυρίσουμε τή σελίδα στις έντυπώσεις μας απ' ό,τι συναντήσαμε στη βραχώδη αυτή πολιτεία.

Ο Μυστράς χωρίζεται στην Άπάνω Χώρα, που ήταν η συνοικία των αρχόντων, και στην Κάτω Χώρα. Ήμεεις ξεκινήσαμε απ' την Άπάνω Χώρα, όπου ή Εκκλησία της Αγίας Σοφίας με το τετράγωνο καμπαναριό της. Παρόλη την κούραση μας απ' το μακρυνό ταξίδι και τή διασύγη μας να περιδιαβάσουμε στη νεκρή πολιτεία ένας τόνος παιδρός μας άλάφρυνε. Μαζευτήκαμε γύρω από ένα φύλακα με φαλλιδισμένο μουστάκι που άρχισε γρήγορα - γρήγορα και σε μονότονο ρυθμό να μάς άραδιάζει χρονολογίες γύρω απ' το κτίσιμο της εκκλησίας αυτής. Στο μεταξύ πολλοί μπαινιόβγαιναν στη σκοτεινή εκκλησία.

Η εκκλησία αυτή της Αγίας Σοφίας ιδρύθηκε από τον Μαγουήλ Κατακουζηνό και ήταν ο επίσημος ήγεμονικός ναός. Πολλοί πιστεύουν πως η Αγία Σοφία ήταν αρχικά το κέντρο μοναστηριού άντρών. Δυστυχώς, οι τοιχογραφίες της εκκλησίας αυτής καταστραφήκανε από την ύγρασία. Σώζονται μιὰ υπόγεια δεξαμενή και έξωτερικά το τετράγωνο καμπαναριό. Στην εκκλησία αυτή έρχονταν ο δεσπότης κι' οι άρχοντες. Κατηφορήσαμε και περάσαμε από τὰ μονοπάτια μπαίνοντας στην περιοχή των παλατιών.

Τὰ Παλάτια των Δεσποτών είναι τὰ πιό επιβλητικά και μυστηρώδη κτίρια του Μυστρά. Ο κόσμος τὰ λέγει «Σεράγια ή παλάτια της Βασιλοπούλας». Λένε πως αυτά τὰ παλάτια πήρανε τούτο τ' όνομα από την Έλένη την κόρη του Δημήτριου Παλαιολόγου. Όταν ο Μωάμεθ ο Β' κυριεύσε τον Μυστρά, παντρεύτηκε την ωραία Έλένη και την έκανε σουλτάνα του. Το παλάτι αυτό, που έχει σχήμα Γάμμα, κτίστηκε τον 14ον αιώνα. Αποτελείται από πολλά κτίσματα διαφόρων εποχών. Μια μεγάλη πλατεία άπλώνεται μέσα σ' αυτό το Γάμμα των παλατιών και των άλλων χαλασμάτων άντίκρυ, που ήταν στρατώνες και άρχοντικά. Εδώ σταθήκαμε μέσα στους έσκιους της προχωρημένης

Σ' όλο τόν κόσμο...
άνθρωποι μέ τά ίδια γούστα.

KEO BEER

YOUR BEER

